

KORAK

BROJ 15 / juni-avgust 2009.

ISSN 1512-9411

U ovom broju:

mr. Sanja Drnovšek
KAKVI SU LJUDI BOSANCI?

dr. Rasim Muratović
GLOBALNA EKONOMSKA KRIZA I GENOCID

mr. Alija Muminović
**DOSSIER "BOSNA I HERCEGOVINA –
SUBJEKT MEĐUNARODNIH ODNOSA" (III)**

Mustafa Skopljak
SUDBINA POMIJEŠANA SA UGARCIMA I PEPELOM

Remzija Šiljak
SA VLAŠIĆA KRENULO BOSANSKO PROLJEĆE

SADRŽAJ

DRŽAVA I DRUŠTVO

mr. Sanja Drnovšek KAKVI SU LJUDI BOSANCI?	3
Fikret Muslimović DJELIĆ U ŠIROKOM SPEKTU PROPAGANDNIH AKTIVNOSTI ANTIBOSANSKOHERCEGOVAČKE POLITIKE	11
mr. Jasmin Čajić REFORMA ODBRAMBENOG SISTEMA U BOSNI I HERCEGOVINI	17
dr. Adnan Duraković OBAVJEŠTAJNI CIKLUS POSLOVNOG INFORMACIONOG SISTEMA I RAZLIKE U ODNOSU NA INDUSTRIJSKU ŠPIJUNAŽU	30

TEMA KORAK-A: GENOCID I POSLIJE

dr. Rasim Muratović GLOBALNA EKONOMSKA KRIZA I GENOCID	42
mr. Sanja Drnovšek ZNAČAJ JAVNOG ISTUPANJA O GENOCIDU	48
Zlatoje Martinov BRUTALNOST NEKAJANJA	55
dr. Smail Čekić BITNE ČINJENICE O DOGAĐAJIMA U BOSNI I HERCEGOVINI NA KRAJU XX I POČETKOM XXI STOLJEĆA	58

SVIJET I MEĐUNARODNI ODNOSI

Gerald Celente AMERIKA ĆE DOŽIVJETI NAJVEĆU KRIZU U SVOJOJ HISTORIJI	65
Ismail Smajlović, vojni muftija PORUKA SLOBODE	73

Fariba Farshidi NEUSPJEH SCENARIJA PROTIV IRANA	76
Cristovam Buarque INTERNACIONALIZACIJA NA BRAZILSKI NAČIN	78
mr. Alija Muminović DOSSIER "BOSNA I HERCEGOVINA - SUBJEKT MEĐUNARODNIH ODNOSA" (III)	80
dr. Džemal Najetović GEOPOLITIČKE IMPLIKACIJE IZGRADNJE LUKE NEUM I PELJEŠKOG MOSTA	121

UMIJEĆE SJEĆANJA

Mustafa Skopljak SUDBINA POMIJEŠANA SA UGARCIMA I PEPELOM	131
Melika Husedžinović AMBIJENT MEMORIJE	133
Emin Drnovšek SAMUEL R. HARIS I MOJA MAMA	137
Remzija Šiljak SA VLAŠIĆA KRENULO BOSANSKO PROLJEĆE	140

Izdavač: Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, Nedima Filipovića 19 ~ tel. (033) 658 015, fax: (033) 716 480 ~ e-mail: zatebebih@bih.net.ba www.zatebebih.net ~ Za izdavača: prof.dr. Mesud Hadžialić ~ Redakcija: Orhan Bajraktarević, Zahir Dervišević, Murat Kahrović, mr. Safet Kešo, mr. Emir Ramić ~ Glavni urednik: Asaf Džanić ~ Sekretar: Dževad Hadžić ~ Lektor i korektor: Nazif Osmanović ~ DTP: Kenan Branković ~ Štampa: Armis-Print, Sarajevo ~ Za štampariju: Smail Alihodžić

reprodukcije na vanjskom i unutarnjem ovitku: iz opusa Mehmeda Zaimovića

KAKVI SU LJUDI BOSANCI?

Bošnjaci u Čikagu jedni drugima rado šalju elektronskom poštom riječi Meše Selimovića *"Kakvi su ljudi Bosanci?"* (na internetu ne piše gdje je to izvorno objavljeno) koji, između ostalog, kaže:

"Pametni su ovo ljudi. Primaju nerad od Istoka, ugodan život od Zapada; nikuda ne žure, jer sam život žuri, ne zanima ih da vide šta je iza sutrašnjeg dana, doći će što je određeno, a od njih malo šta zavisi; zajedno su samo u nevoljama, zato i ne vole da često budu zajedno; malo kome vjeruju, a najlakše ih je prevariti lijepom riječi; ne liče na junake, a najteže ih je uplašiti prijetnjom; dugo se ne osvrću ni na što, svejedno im je što se oko njih dešava, a onda odjednom sve počne da ih se tiče, sve isprevrću i okrenu na glavu, pa opet postanu spavači, i ne vole da se sjećaju ničeg što se desilo; boje se promjena jer su im često donosile zlo, a lako im dosadi jedan čovjek makar im činio i dobro. Čudan svijet, ogovara te a voli, ljubi te u obraz a mrzi te, ismijava plemenita djela a pamti ih kroz mnoge pasove, zivi i nadom i sevapom i ne znaš šta nadjača i kada. Zli, dobri, blagi, surovi, nepokretni, olujni, otvoreni, skriveni, sve su to oni između toga. A povrh svega moji su i ja njihov, kao rijeka i kaplja, i sve što govorim kao o sebi da govorim".

Moj mladi prijatelj, Bošnjak, tokom zajedničkog društvenog rada u bosanskoj zajednici i saradnje sa američkim novinarima, poslao mi je ove riječi na engleskom da ih imam spremne kad me upitaju o nama, da im objasnim i pojasnim ko smo to mi. Na nedavnu poštu istog sadržaja, od prijateljice Bošnjakinje koja po meni Mešinom opisu ne odgovara, ja sam odgovorila: "Čitala sam ovo Mešino mišljenje o Bosancima. Iako je napisano sa ljubavlju i kaže da se to odnosi

i na njega, mislim da je pretjerano - čudan svijet, ogovaramo se a volimo, ljubimo se a mrzimo, često ne volimo da budemo zajedno, malo kome vjerujemo, lako nam dosadi jedan čovjek makar nam činio i dobro, zli, dobri, blagi, surovi. Pravi košmar, prava papazjanija! Historija našeg naroda je ostavila ožiljke na senzibilitet i mentalitet ali ove riječi pripadaju dalekoj prošlosti. Mnoge stvari su se poslije ovog rata iskristalisale. Od prošlosti ne treba bježati jer su Bošnjaci hrabrošću i istrajnošću uspjeli da se izbore za svoj integritet. Bilo je pitanje opstanka." U tom duhu piše i profesor Mustafa Imamović, analizirajući osnovne karakteristike bosanskomuslimanskog identiteta: "...može se reći da je istorija Bosanskih Muslimana konstantna borba za opstanak na sopstvenoj zemlji protiv agresivnog okruženja. Tokom vremena, i pored svih ratova i patnje, bosanskomuslimanski duh imao je željena dostignuća u duhovnoj i materijalnoj kulturi."*

Umjesto "čestih razočarenja koja su rađala mržnju" po riječima Meše Selimovića, treba slušati majke Srebrenčanke koje, tražeći pravdu i tijela svojih najmilijih, poručuju svima **da ono što se dogodilo njima ne dao Bog da se ponovi nikome nikada**. A što se tice "osjećanja vlastite neodređenosti", Derviša, Rasema, Rahima, moja majka Šefika, i majke mojih prijatelja nikad nisu imale problem identiteta; ta im je tema nametnuta, i "veoma složeni i zamršeni ljudi" nisu u njihovim dušama već **jednostavni i dobronamjerni**.

Profesor Mustafa Imamović piše o konstantnom jačanju nacionalnog i intelektualnog bića bosanskih Muslimana: "...U 18 vijeku bosanski Muslimani su pretrpjeli i pobijedili u tri rata sa Austrijom i Venecijom... Ove pobjede protiv austrijske vojske vladara Karla VI u Banja Luci 1737. su bile od izuzetne važnosti.". U tom duhu nastavlja da piše profesor Imamović i o austrougarskoj okupaciji, kreiranju susjednih hrišćanskih država, njihovim tendencijama za širenjem teritorija i etnički čistih imperija uperenih protiv bosanskih Muslimana i genocidu nad njima, o antifašističkom učešću bosanskih Muslimana i uključenju u partizanski pokret tokom Drugog svjetskog rata.

“Turska okupacija je jednim oduzela vjeru, a svima slobodu. Ali i oni koji su prešli na drugu vjeru, ostali su Bosanci, čudan soj ljudi, koji se nije miješao sa okupatorom, ali nije više bio što su njegova druga braća, mada su im isti običaji, način života, jezik, ljubav prema zavičaju”, objašnjava ulogu Turske Meša. Ljubav prema zavičaju kod ove druge braće se nije u ratu 1992.-1996. ispoljila; naprotiv, kao da ih je druga zemlja odgojila.

O turskoj okupaciji sam čitala i iz knjiga Ive Andrića, nobelovca kojem je Bosna bila glavna tema a njegove knjige su zauzimale počasno mjesto u lektiri mnogih generacija. U knjizi “*Na Drini ćuprija*” Andrić piše: “Na mostu u njegovoj kapiji, oko njega ili u vezi sa njim, teče i razvija se, kao što ćemo videti, život čoveka iz kasabe. U svim pričama o ličnim, porodičnim i zajedničkim doživljajima, mogu se uvek čuti reči “na ćupriji”. .... Hrišćanska deca, rođena na levoj obali Drine, pređu odmah prvih dana svog života most, jer ih već prve nedelje nose u crkvu na krštenje. Ali i sva druga deca, i ona koja su rođena na desnoj obali i muslimanska, koja nisu uopšte krštena, provodila su, kao i njihovi očevi i dedovi nekad, glavni deo detinjstva u blizini mosta. ....U centralnom stubu mosta, ispod ‘kapije’, ima jedan veći otvor, uska i dugačka vrata bez vratnica, kao džinovska puškarnica. U tom stubu, kaže se, ima velika soba, mračna dvorana u kojoj živi crni Arapin. To znaju sva deca. On u njihovim snovima i nadlagivanjima igra veliku ulogu. Kome se on javi taj mora da umre. Nijedno dete ga još nije videlo, jer deca ne umiru. Ali ga je ugledao jedne noći Hamid, onaj sipljivi i večito pijani ili mamurni hamal krvavih očiju. I umro je još te noći, tu pored zida”***

Prica o crnom Arapinu je produkt bujne mašte, **a mrak i strahota, nakaze i mamurni likovi krvavih očiju iz njegovih priča nisu došli sa bošnjačke strane mosta i od Hamida tokom ovog rata, već od strane gdje su porasla hrišćanska djeca.** Pored ovog crnog Arapina i Hamida, priče iz turskog doba pune su mraka, straha i nakaza.

Andrićevo “*Pismo iz 1920. godine*” govori da “ko u Sarajevu provede noć budan u krevetu, taj može da čuje čudne glasove sarajevske

noći, da 'teško i sigurno izbija sat na katoličkoj katedrali: dva posle ponoći, da 'prođe više od jednog minuta (tačno sedamdeset i pet sekundi)', piščev junak je sam brojao, 'i tek tada se javi nešto slabijim, ali prodornim zvukom sat sa pravoslavne crkve, i on iskucava svoja dva sata posle ponoći, da 'malo za njim iskuca promuklim, dalekim glasom sahat-kula kod Careve džhamije i to iskuca jedanaest sati, avetinjskih a la turka sati, po čudnom računanju dalekih, tuđih podela sveta, da 'Jevreji nemaju svoga sata koji iskucava, ali Bog jedini zna koliko je sada sati kod njih, koliko po sefardskom, a koliko eškenaskom računanju", a zatim: 'Tako noću dok sve spava, u brojanju pustih sati gluvog doba, bdi razlika koja deli ove pospale ljude koji se budni raduju i žaloste, goste i poste po četiri razna, među sobom zavađena kalendara i sve svoje želje i molitve šalju jednom nebu na četiri razna crkvena jezika. A ta razlika je, nekad vidljivo i otvoreno, nekad nevidljivo i podmuklo, uvek slična mržnji, često potpuno identična sa njom"

"Mrznja se nije širila tokom Drugog svjetskog rata a ni Bosanskog rata 1992.-1995. "promuklim dalekim glasom sa sahat-kule ... avetinjskih a la turka sati", već od "teškog i sigurnog katoličkog... i nešto slabijeg, ali prodornog zvuka sa pravoslavne crkve". Umjesto čudnih glasova sarajevske noći' iz Andrićeve 1920. godine, s vrha Ivan-planine, izgubljene u oblacima, odjekuju novi otkucaji posljednje ratne godine, marta 1945: Zdenka, Ljubica, i Emina, tri djevojke iz tri hercegovačka kraja, Hrvatica, Srпкиnja i Muslimanka u jednom su času i na istom mjestu poginule zbratimljene u ljudskom djelu, svojom krvlju i grobovima brišući sve razlike između sebe, stvarajući snažan motiv nekom novom Andriću", piše Mensur Seferović u svojoj knjizi "*Rasvjeti bratstva*".

“ISLAM JE SAMOZATAJNOST”

Turska okupacija umjesto u prokletstva i avetinjske zvukove, treba da bude smještena u knjige i kulturu našeg naroda i treba joj se kroz obrazovanje, iz više perspektiva, dati prava dimenzija. Takve knjige o kojima govorim je dr Lamija Hadžiosmanovic u svom stanu na Grbavici našla na podu, kad je poslije rata došla u svoj stan, a četnici su iz njega odnijeli sve što se moglo odnijeti i demolirati. U tom haosu pažnju joj je privuklo nekoliko knjiga koje su se ‘fuljale’ sa otpacima na podu, a među njima i rukopis Muvekitove historije Bosne u tri knjige iz 19. stoljeća, pisan na turskom jeziku, a koje su bile u njenom stanu jer ih je ona sa svojim saradnicima na bosanski prevodila.

“To je dokument od neprocjenjive duhovne i materijalne vrijednosti”, rekla je u intervjuu za Sabah**** redovni profesor na Odsjeku za komparativnu književnost i bibliotekarstvo Filozofskog fakulteta u Sarajevu, orijentalista, prevodilac sa turskog i arapskog, poznavalac osmanlijskog turskog-starog turskog jezika, a i perzijskog jezika, autor velikog broja knjiga i stručnih radova, jedna od najuglednijih intelektualki bošnjačkog nacionalnog korpusa.

Interesantna je daljnja priča o rukopisima sa poda. Kad je direktoru Gazi Husrev-begove biblioteke dr. Lamija predala knjige, suze su mu pošle niz lice. On se baš spremao na hadž. Nakon pet dana, profesorica Lamija je dobila poziv da ide na hadž (kao nagradu za vraćene knjige).

Dr. Lamija je od petogodišnje djevojčice, koja je sa majkom i ženama sa ljubavlju i poštovanjem čekala muškarce za vrijeme Bajrama da se vrate kući, da im ruke ljube i baklavom nude, izrasla u ženu intelektualku kojoj je dolazio kući “na noge”, kako se to kaže, rahmetli Alija Izetbegović da potpiše Deklaraciju Stranke demokratske akcije, još prije nego što je stranka oformljena. Bila je član Glavnog odbora SDA.

Kasnije, nije joj se dopalo kako su se stvari razvijale, “...kad su smijenili Mašu Hrasnicu, jednog od najuglednijih Sarajlija i postavili

nekačvog šnjuhavog hadžiju. **Počelo se mjeriti ko koliko klanja, ko je bolji Bošnjak i Bosanac... I ja sam se pobunila i rekla da je vjera intima svakog čovjeka. Treba nas se samo ticati da li je neko pravi Bošnjak ili Bosanac, i koliko taj neko voli Bosnu."**

Dr. Lamija je demonstrativno napustila Stranku i prešla u stranku MBO, Adila Zulfikarpašića i Muhameda Filipovića iz prethodno navedenih razloga, ali se nije ni tu dugo zadržala. Iz MBO-a je izašla kad su Adil-beg i Muhamed Filipović htjeli potpisati onaj i danas diskutabilni sporazum sa Srbima, koji srećom nikad nije potpisan.

Upitana kako je bilo po pitanju vjere u doba Titovog socijalizma, spremno je odgovorila: "Ali bez obzira na sve, za vrijeme socijalizma nisam osjetila gotovo nikakvu razliku kada su u pitanju Bajrami, od onog vremena iz najranijeg djetinjstva... Ni danas svoju vjeru ne manifestiram, jer smatram da je vjera ono što čovjek čuva samo za sebe u svom srcu. Islam je samozatajnost."

"ZA BOSANCE, BOSNU I BOŠNJAKE OVAKO KAKVO JESTE, MNOGO JE BOLJE NEGO ŠTO JE BILO"

"Pored svih teškoća u kojoj se nalazimo danas, situacija se mic po mic popravlja. Ipak mislim da je za Bosance, Bosnu i Bošnjake ovako kakvo jeste, mnogo bolje nego što je bilo.", zaključila je dr. Lamija.

Tako i ja mislim o nama u dijaspori tokom ovih 20 godina koje ovdje provodim. Na žalost, kao posljedica rata, veliki broj Bošnjaka - Bosanaca i Hercegovaca su u Čikago došli tražeći sebi novo mjesto pod suncem, novi dom, istomišljenike i sagovornike. Pored religioznih potreba koje im je svestrano nudila naša džamija u okviru Islamskog kulturnog centra u Nortbrook, tražili su se i drugi sadržaji i druženja. Kako podaci govore, "procentualno gledano izuzetan je uspjeh ako barem 10% Bošnjaka (izuzetak Švedska sa 23%) od ukupnog broja stanovništva u dotičnoj zemlji u kojoj se nalaze, pohodi prostore Islamskih zajednica . ***** Nije se moglo osloniti samo na 10% aktivnih vjernika, treba uključiti i 90% ostalih 'zaboravljenih

Bošnjaka. Izniklo je, kao pečurke, bezbroj naših organizacija, sportskih, kulturnih, udruženja građana gotovo iz svakog našeg grada, kongresi, banke, restorani, bosanske biblioteke, časopisi, knjige, festivali filmova, folklori, akademska udruženja, trgovinske i druge radnje, radijske i televizijske stanice.

Mišljenja uvaženih pisaca i filozofa Predraga Matvejevića i Gojka Berića o ljudima u dijaspori su po meni predimenzionirana. Nisam sigurna da li misle na sva tri bosanska naroda i njihove unutrašnje odnose ili međuetničke odnose, ali znam da poneki Bošnjaci slične riječi upotrebljavaju kad govore o svojim međusobnim odnosima. Ja se lično ne mogu prepoznati u njima, a sigurna sam da nisam jedina: ... "ljudima u tuđini" da "podjele među njima uvećavaju i dob i uspjeh, položaj i razlike", "da se jedni okreću protiv drugih, a ne mogu jedni bez drugih", da su "sporovi među njima jalovi i sitničavi", da su se "odvojili od svoje zemlje, a u tuđoj nisu pustili korijen", da "oni koji se odvajaju uzimaju rizik", kad "pojedini emigranti smatraju da im zasluge, stvarne ili izmišljene daju za pravo da odlučuju o sudbini naroda". "njihovi su prijedlozi neprihvatljivi u zemlji iz koje su otišli, nerazumljivi u onoj u koju su došli", kaže Matvejević a Berić dodaje da "izbjegličkoj naciji" nema zajedničkog imenitelja, a onaj koji ga nađe, postao bi slaviji od Lorensa od Arabije i zaslužio bi deset Nobelovih nagrada za mir, pri čemu bi ovdje prva prepreka za sve bila psihološki Rubikon." *****

Činjenica je da sam i sama prisustvovala mnogim raskolima i razjedinjavanjima o kojima često pričamo jedni drugima, pitajući se šta se to sa nama događa. Ekstremi nam ne trebaju biti mjera procjenjivanja opštih tokova i situacija. **Pluralizam i individualne inicijative su novi oblik snage bosnjačke i bosanske dijaspore u Americi**, pod uslovom da se inicijative i organizacije ne formiraju da bi bile jedne protiv drugih, već zbog specifičnosti njihovih djelatnosti, **i sa potrebom razmjene iskustva sa ostalima na ovom širokom prostoru Sjedinjenih Američkih Država gdje ima mjesta za svakoga**. Treba se voditi pozitivnim namjerama kojih u svim ovim odnosima itekako ima.

SVJETOVNI SVECI

Vaspitana sam da vjerujem da lična angažovanja svakog pojedinca doprinose progresu društva, čitajući knjige moga oca o "običnim ljudima", baštovanima, majkama, partizankama, studentima, koji su se borili protiv fašizma i nepravednih društvenih poredaka. Vjerujem u snagu našeg čovjeka, i u smjernice koje daju primjer: pored moga oca Mensura Seferovića i njegovih *Kamenih ognjišta*, profesorice dr. Lamije Hadžiosmanović, koja sigurno i odmjereno stavlja sve na svoje mjesto, profesora Mustafe Imamovića, koji govori o konstantnom uzrastanju bosanskih muslimana-Bošnjaka kroz historiju sve do danas, dobročinitelja rahmetli Adilbega Zulfikapašića koji je svoje znanje i imetak ugradio u džamiju na Kobiljoj glavi i Bošnjački institut u Sarajevu, i našeg teologa rahmetli Smaila Balića čiji je *Zaboravljeni islam* knjiga-međaš jer priznaje razlike ali podiže zajednički temelj. Proglasila sam ih mojim svjetovnim svecima, i dajući njihov primjer, i primjer naših majki, pokušala da odgovorim na pitanje o tome kakvi su ljudi Bošnjaci i Bosanci.

Vrijeme je da tražimo pozitivne primjere među nama i o nama, i kao što Amerikanci imaju zapisano pravo na sreću kojoj teže po Ustavu, tako bismo mogli i mi da upišemo u naš Ustav svoj KOD ponašanja - da težimo pozitivnim i konstruktivnim odnosima među nama.

Bilješke

**Ratni Kongres bosansko-muslimanskih intelektualaca, 22. decembar 1992., prof. dr. Mustafa Imamović, Basic theoretical characteristics of bosnian-muslim identity, strana 18.*

***Mensur Seferović, Rascvjeti bratstva, Narodna armija, Beograd, 1984.*

****Dunja Dizdar, "Nije u Bosni sve crno", Sabah, 11. januar 2006.*

*****Ivo Andrić, Na Drini ćuprija, Sabrana dela, Beograd 1965., strana 13*

******Mensur Seferović, 'Susreti i razlazi', Tribina Bošnjaka, mart 2001.*

******Mensur Seferović, Kamena ognjišta, Bosanska knjiga, Tuzla 2002.*

DJELIĆ U ŠIROKOM SPEKTRU PROPAGANDNIH AKTIVNOSTI ANTIBOSANSKOHERCEGOVAČKE POLITIKE

„Istine i zablude o ratu u Bosni i Hercegovini (1992.-1995. godine)“ srpskog generala Manojla Milovanovića

Sadržaj knjige pod naslovom „Istine i zablude o ratu u Bosni i Hercegovini (1992.-1995. godine)“ penzioniranog srpskog generala Manojla Milovanovića, koji je kao prvi saradnik optuženog ratnog zločinca Ratka Mladića obavljao funkciju načelnika Glavnog štaba „Vojske Republike Srpske“, može se, nakon njenog pažljivog čitanja, nazvati još jednim ilustriranjem neprijateljstva prema Bosni i Hercegovini.

General Milovanović zabrinuto ističe da „islam ne napušta Bosnu i Hercegovinu ni u vojnom ni u političkom smislu“. Kao argumenat da je opravdana njihova zabrinutost zbog opstanka islama u Bosna i Hercegovina, general Milovanović piše: „... Da islam ne napušta Bosnu i Hercegovinu ni u vojnom ni u političkom smislu, pokazuju dve aktivnosti muslimanskog rukovodstva iz Sarajeva i aktivnosti iranske diplomatije u Sarajevu i Zagrebu ... Iranske stare pozicije u islamskom svetu prema Bosni i Hercegovini, jasno su demonstrirane hitnim okupljanjem Grupe islamskih zemalja u Teheranu za pomoć Bosni i Hercegovini...“¹

General Milovanović u knjizi iznosi monstruozne laži da prisustvo muslimanskih zemalja u Bosni i Hercegovini ima teroristički karakter, ali pri tome istinito i iskreno predstavlja neprijateljski karakter velikosrpske politike prema državi Bosni i Hercegovini i bošnjačkom narodu, kao i rivalsko savezništvo Hrvatske i Srbije, protiv Bosne i

¹ Manojlo Milovanović, *Istine i zablude o ratu u Bosni i Hercegovini (1992.-1995. godine)*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka 2005. godine, strana 98.-109.

Hercegovine: „Evidentna je trka ‘za prestiž’ između Hrvatske i Državne zajednice Srbije i Crne Gore na Balkanu, bez obzira koliko to zvanične politike tih država prikrivale i međusobno se ‘izvinjavale’ jedna drugoj. I jedna i druga strana očekuje novi regionalni rat kojim bi se konačno odlučila sudbina krize na Balkanu. Jedina stvar u kojoj se Zagreb i Beograd slažu jeste eliminisanje, ili bar neutralisanje, muslimanskog političkog entiteta (podvukao F.M.). Obe države (i Srbija i Hrvatska, prim. F.M.) imaju nacionalne prioritete, ujedinjenje u činu koegzistencije na novouređenom Balkanu, pri čemu, prvo treba oblikovati i stabilizovati Bosnu i Hercegovinu...”²

Ta vrlo opasna, prijeteća razmišljanja istaknutog srpskog generala Milovanovića nisu produkt mašte. Njegov tekst prijetnje miru i sigurnosti u Bosni i Hercegovini i šire na Balkanu odražava raspoloženje značajnog dijela intelektualne i političke elite srpskog naroda. Da razmišljanja generala Milovanovića ne odražavaju želje i težnje intelektualne i političke elite u kojoj se i on kreće, u njegovoj knjizi ne bi se našli naprijed citirani sadržaji. Krajnje nerealno i mentalno izopačeno, sa izrazima mržnje prema islamu, general Milovanović ukazuje da su „islamske terorističke organizacije“ jedini sigurnosni problem u Bosni i Hercegovini i šire na Balkanu.

U vezi s takvim zaključcima, on ističe da se „Republika Srpska mora samostalno uključiti u protivterorističku borbu, sa osnovnim ciljem da spreči tranzit ljudi i materijalnih dobara islamskih terorističkih organizacija preko naših teritorija. Na nivou Bosne i Hercegovine, odnosno sa Federacijom Bosne i Hercegovine to ne možemo, jer teroristi borave, obučavaju se na njenoj teritoriji i pod njenom zaštitom ... Preko spoljnih granica treba sprečiti ‘uvoz’ terorista u Bosnu i Hercegovinu, a preko unutrašnjih ‘izvoz’ obučanih terorista iz Federacije Bosne i Hercegovine na Zapad i svagde po svetu. Posebno je težak ovaj drugi deo zadatka zbog proklamovane ‘slobode kretanja’ u Bosni i Hercegovini i postojanja mudžahedina u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ovaj posao treba koordinirati sa Srbijom i Crnom Gorom i EUFOR-om, jer su Hrvatska i Slovenija već registrovane kao zemlje preko kojih se vrši tranzit terori-

2 Manojlo Milovanović, Istine i zablude o ratu u Bosni i Hercegovini (1992.-1995. godine), Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka 2005. godine, strana 100.-101.

sta i to su zemlje koje imaju određene ugovorne obaveze sa vodećim islamskim državama u vezi s tim pitanjima. Ne bi bilo loše uspostaviti kontakt sa makedonskim vlastima, jer i Makedonci su ugroženi prelićvanjem albanskih terorista sa Kosova i Metohije i iz Albanije na svoja zapadna područja, pa i u samo Skoplje ...”³

Svoje opasne „gluposti“ general Milovanović u knjizi završava zaključkom o strategiji angažiranja srpske vojske, ističući: „ ... *Po potrebi, težište angažovanja vojske treba biti na unutrašnjim granicama prema FBiH ... Bilo bi dobro da Republika Srpska i Crna Gora formiraju zajedničko telo koje bi koordiniralo aktivnosti sistema odbrane, policija, sudstva i carina u protivterorističkoj borbi na ovim prostorima (mala balkanska antiteroristička koalicija). Opet ne bi trebalo zaobići Makedoniju, zbog Albanije i Kosmeta.*“⁴

Knjiga u kojoj navedene opasne prijetnje iznosi srpski general Milovanović publikovana je 2005. godine, nakon što je u Bosni i Hercegovini uspostavljena jedna vojska i zajedničke obavještajno-sigurnosne institucije. General Milovanović je zaboravio da vojna i sigurnosna pitanja treba razmatrati u zajedničkim institucijama. Pošto Milovanović putem svoje knjige ignorira činjenice o novoj vojnoj i sigurnosnoj konstelaciji u Bosni i Hercegovini, proizilazi bojazan da velikosrpski nacionalisti razvijaju ilegalne, paralelne, paradržavne vojne i sigurnosne institucije. Zbog toga tekstovi u knjizi generala Milovanovića trebaju biti ozbiljno upozorenje za relevantne faktore međunarodne zajednice koji učestvuju u rješavanju bosanskohercegovačke krize.

Propagandni materijali prijetećeg karaktera, poput knjige srpskog generala Manojla Milovanovića, koliko god se činili apsurdnim i lažnim, imaju efekta u pogledu zadržavanja, proširivanja i produbljivanja antiislamskog, antibošnjačkog i antibosanskohercegovačkog raspoloženja. Knjiga generala Milovanovića je samo jedan djelic u širokom spektru propagandnih aktivnosti na osnovama ve-

3 **Manojlo Milovanović**, *Istine i zablude o ratu u Bosni i Hercegovini (1992.-1995. godine)*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka 2005. godine, strana 108.

4 **Manojlo Milovanović**, *Istine i zablude o ratu u Bosni i Hercegovini (1992.-1995. godine)*, Udruženje defendologa Republike Srpske, Banja Luka 2005. godine, strana 109.

likosrpske, antiislamske, antibošnjačke i antibosanskohercegovačke politike. U kojoj mjeri se takva propaganda negativno odražava na političko raspoloženje javnog mnijenja u svijetu, ilustrira izjava Onori Daniela, atašea za kulturu Ambasade Italije u Sarajevu i lektora italijanskog jezika na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. On je rekao: „... U Italiji postoji jedna pogrešna predstava, percepcija Bosne i bosanske kulture ... S jedne strane postoji mišljenje o Bosni i Hercegovini kao zemlji koja je preživjela rat; mnogi Italijani imaju to mišljenje da se ovdje puca, da je opasno, da postoje teroristi, islamski fundamentalisti, itd. Misle da se ovdje organiziraju te škole i obuke za teroriste. To je ono što želim da se što prije promijeni i trudim se ispraviti tu predrasudu makar onih koje ja poznajem ...“⁵

Knjiga srpskog generala Manojla Milovanovića, iako prepuna laži i raznih „gluposti“, zaslužuje pažnju, upravo zbog činjenice što su njegovi stavovi mržnje i prijetnji prema državi Bosni i Hercegovini i bošnjačkom muslimanskom narodu, ustvari stavovi najutjecajnijih političkih lidera srpskog naroda na vlasti u Srbiji i u bosanskohercegovačkom entitetu „Republika Srpska“. Prema stavovima koje je istaknuti srpski general iznio u svojoj knjizi pod naslovom „Istine i zablude o ratu u Bosni i Hercegovini (1992.-1995. godine)“, potrebno je imati u vidu slijedeće zaključke:

- Nacionalističko-fašistički stavovi generala Milovanovića ne bi bili toliko čudni da nisu izneseni u knjizi koja je napisana i štampana 2005. godine, znači 10 godina nakon uspostave mira u Bosni i Hercegovini, po Dejtonskom sporazumu. Milovanovićev „mironodopski“ vokabular mržnje i prijetnji je identičan vokabularu iz perioda ratnih sukoba, što je zabrinjavajuća činjenica koja ima smisao huškanja na rat.
- Zabrinjavajuće i upozoravajuće djeluju konstatacije generala Milovanovića o savezništvu Beograda i Zagreba, pa čak Podgorice i Skoplja protiv islama i muslimanskih naroda na Balkanu (Bošnjaka i Albanaca). U vezi s tim, naročito je delikatna pozicija države Bosne i Hercegovine i njenog najbrojnijeg,

5 Daniel Onori, Intervju, Oslobođenje, ponedjeljak 17.12.2007. godine, strana 5. (navedeno u članku Fadile Nure Haver pod naslovom „Dejton je i stvorio i ubio ovu državu“).

bošnjačkog muslimanskog naroda kome se direktno prijeti ponovnim ratom u kome bi Hrvatska i Srbija zajedno učestvovala, s ciljem da unište politički identitet bošnjačkog naroda, jer je uništenje našeg naroda, kako to eksplicitno ističe Milovanović, jedino u čemu se slažu Beograd i Zagreb.

- U težnjama za ponovnim ratom radi definitivnog uništenja bošnjačkog naroda i države Bosne i Hercegovine, velikosrpska politika traži opravdanje pred međunarodnom zajednicom i poticaje za mobiliziranje Srba da učestvuju u ratu s takvim ciljem. Realno, u ponašanju bošnjačkog naroda ne mogu pronaći nikakvih okolnosti koje bi poslužile za opravdanje ponovnog rata. U nedostatku takvih okolnosti, proizvede ih falsificiranjem i lažima o takozvanom islamskom terorizmu, prisustvu i obučavanju islamskih terorista u Federaciji Bosne i Hercegovine, u vezi čega se prisustvo islamskih zemalja kroz saradnju i normalnu pomoć Bosni i Hercegovini tretira kao najveća teroristička opasnost, što se posebno stavlja na teret Islamskoj Republici Iranu. Falsificiranje „činjenica“ putem monstuozne velikosrpske propagande o „islamskim teroristima“ u Bosni i Hercegovini kako bi se dobilo „opravdanje“ za ponovni rat u Bosni i Hercegovini, velika je, direktna i zabrinjavajuća opasnost kako za opstanak preko dva miliona muslimana Bošnjaka, tako i za opstanak oko 1.500 džamija i drugih dokaza o vjekovnim korijenima islama na prostoru Bosne i Hercegovine.
- Zabrinjavajući je odgovor na pitanje: **Da li su politički i odgojni utjecaji na srpski narod prilagođeni potrebama mira i normalnog ljudskog života ili su prilagođeni mentalnim pripremama za ponovnu oružanu agresiju – rat s ciljem uništenja bošnjačkog naroda?** Imajući u vidu da Bošnjaci srpskom narodu ne čine ništa osim želje za dobrim komšijskim odnosima, poštujući Srbe, srpsku kulturu i pravoslavnu civilizaciju, zabrinjavajuće djeluje tekst u knjizi srpskog generala Milovanovića prema kome se može zaključiti da se u srpskom narodu vrše pripreme za ponovni rat, makar te pripreme imale, za sada, samo smisao utjecaja na srpsko mentalno

raspoloženje, održavanjem i produbljivanjem mržnje prema islamu, muslimanima cijeloga svijeta, a posebno prema Bošnjacima i državi Bosni i Hercegovini.

- Za neku individuu, za neki narod, za neku državu ... najteža je pozicija ako moraju dokazivati da nije istina ono što se protiv njih monstrozno, bezobzirno i krajnje neljudski laže. Postavlja se pitanje da li uopće ima smisla od strane Bošnjaka dokazivati srpskoj nacionalističkoj intelektualnoj i političkoj eliti da muslimani nisu teroristi, da karakter islama nije teroristički, da prisustvo predstavnika islamskih zemalja u Bosni i Hercegovini, pa i predstavnika Islamske Republike Irana nema ničega zajedničkog sa terorizmom ... Nema nikakvog smisla da im se to dokazuje, jer oni dobro znaju da lažu, odnosno oni dobro znaju s kakvim ciljem to čine. Ima smisla apelirati na intelektualnu i političku elitu srpskog naroda da prestanu tako i toliko lagati i da se svom srpskom narodu obraćaju na način kojim će se osigurati povratak međunacionalnog povjerenja i oblikovati pozitivna praksa zajedničkog života u miru, toleranciji i međusobnom uvažavanju ljudi koji pripadaju različitim civilizacijama i nacijama. Srpski narod za Bošnjake nije nikakav problem. Problem je nacionalistička intelektualna i politička elita tog naroda koja truje svoj narod huškanjem na rat, umjesto da ga oplemenjuje kulturom života u miru i toleranciji.

Sarajevo, april – maj 2009. godine

REFORMA ODBRAMBENOG SISTEMA

U praksi se u Bosni i Hercegovini u posljednjih petnestak godina vrlo često koriste izrazi: reforma i integracije. Izraz, riječ „reforma“, je u Bosni i Hercegovini u poratnom periodu u širokoj upotrebi. U leksikonu stranih riječi i izraza stoji „reforma (lat. reformare – promjeniti) = preinačenje, preobražaj, promjenu na bolje, odnosno mijenjanje postojećih uređenja zakonskim putem, ne mijenjajući pri tom suštinu.“¹

Nakon potpisivanja *Dejtonskog* (21.11.1995.god.) i *Pariškog* (14.12.1995.god.) sporazuma, stvoreni su uvjeti za izgradnju mira u Bosni i Hercegovini. Podijeljena na dva entiteta (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska), Bosna i Hercegovina se našla pred nizom izazova i pitanja od kojih je zavisila sigurnost građana i same države. Vojnim aspektima mirovnog sporazuma (*ANEX 1-A i ANEX 1-B*), Republika Bosna i Hercegovina, Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska obavezale su se (*ANEX 1-A, član I-1*) da stvore, što je prije moguće, normalne uvjete života u Bosni i Hercegovini; da uspostave trajne mjere sigurnosti i kontrole naoružanja radi trajnog pomirenja i olakšavanja političkih rješenja koja su dogovorena (*član II-2*); da se preduzete obaveze jednako primjenjuju u oba entiteta i budu jednako odgovorni za poštovanje istog (*član II-3*). *Anexom 1-B* posebno su utvrđene mjere izgradnje povjerenja i sigurnosti u Bosni i Hercegovini (*član II*), čime se podrazumijeva izgradnja povjerenja među njenim građanima i narodima, ali i sigurnost njenog teritorijalnog integriteta kao države, suvereniteta, političke nezavisnosti i međudržavnog subjektiviteta (*ANEX 2-A, član III*). Pored ovoga, propisane su mjere za uspostavljanje regionalnog povjerenja i sigurnosti (*ANEX 1-B, član III*) mjere za podregionalnu kontrolu naoružanja (*član IV*) i sporazum o regio-

1 Vujaklija Milan, Leksikon stranih riječi i izraza, Prosveta, Beograd, 1996 god.

nalnoj kontroli naoružanja (*član V*), čime se Bosna i Hercegovina sigurnosno struktuirala u jedan regionalni i sigurnosni kontekst, a ne izolirano samo za sebe.

Kao osnovna pretpostavka za izgradnju odbrambene politike Bosne i Hercegovine (a u odnosu na iskazane nacionalno-političke otpore) veoma je važna objektivna interpretacija odredbi člana III 5. Ustava Bosne i Hercegovine u kojem se kaže: "Bosna i Hercegovina je nadležna i u stvarima koje su potrebne za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine, u skladu sa podjelom nadležnosti među institucijama Bosne i Hercegovine. Dodatne institucije mogu biti uspostavljene prema potrebi za vršenje ovih nadležnosti."²

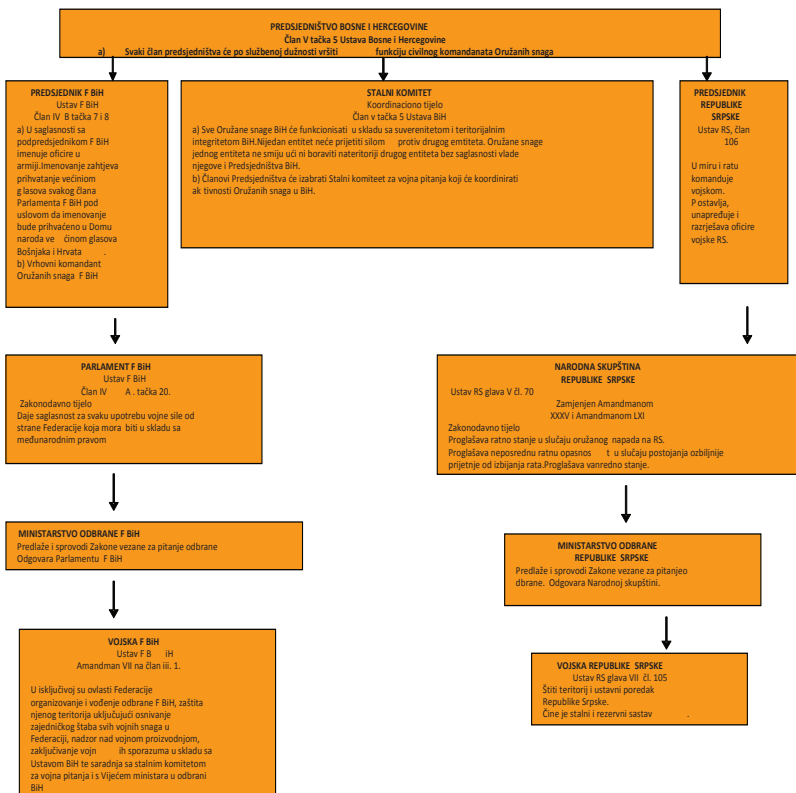
Od potpisivanja Mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu pa nadalje, uz značajno učešće međunarodne politike, zapažamo postupno usklađivanje stavova i opredjeljenja u oblasti sigurnosti i odbrane u Bosni i Hercegovini. Elementi odbrambene politike u Bosni i Hercegovini su na određen način utvrđeni odlukama o formiranju odbrambene strukture Bosne i Hercegovine. Možemo, dakle, govoriti samo o pojedinim elementima sigurnosne politike, kao što su donošenje zakona o odbrani, po kojem su formirane Oružane snage Bosne i Hercegovine (od prethodne dvije entitetske vojske), formiranje Ministarstva odbrane i Ministarstva sigurnosti, Obavještajno-sigurnosne agencije Bosne i Hercegovine (OSA), Državne agencije za istragu i zaštitu (SIPA), Državne granične službe (DGS).

Nakon rata, oružane strukture unutar Bosne i Hercegovine koje su u njemu učestvovala, po Dejtonskom sporazumu, a pod kontrolom međunarodnih vojnih snaga, povukle su se na svoje *mirnodopske* lokacije. I dalje su, međutim, djelovale sasvim odvojeno: organizacijski, funkcionalno pa čak i po liniji rukovođenja i komandovanja. Tabela 2. predstavlja šematski prikaz nadležnosti o pitanjima odbrane unutar Bosne i Hercegovine, ali

² Ustav Bosne i Hercegovine, član III. paragraf 5.

tek od 1996.godine, od kada je, pod pritiskom međunarodnih politika formiran *Stalni komitet za vojna pitanja (SKVP)* kao tijelo koje je trebalo predstavljati minimalno jezgro objedinjavanja djelatnosti vojnih struktura, kako one ne bi predstavljale prijetnju za građanski rat.

Šematski prikaz državnih i entitetskih ovlasti o pitanju odbrane

Izvor: Priručnik o demokratskoj kontroli Oružanih snaga, CSS Sarajevo, mart 2003. str. 78-79

Pregled vojnih efekativa (ljudstva i sistema teškog naoružanja) koncem rata u Bosni i Hercegovini, na tabelama koje slijede, omogućava nam potpunije razumijevanje komplicirane vojne situacije:

LJUDSTVO

Redni broj	Naziv	Broj vojnika
1.	Armija R BiH	211.036
2.	Hrvatsko vijeće obrane	47.747
3.	Vojska Republike Srpske	154.525

Izvor: Kajević Avdulah, Mobilizacija, Arhiv A R BiH, Sarajevo 1999. godine, str. 81 (podaci se odnose na 1995. godinu)

NAORUŽANJE

Kategorija naoružanja	Armija R BiH	HVO	Vojska RS
Borbeni tenkovi	84	42	312
Oklopna borbeno vozila	51	23	123
Artiljerija	1740	742	593
Borbeni avioni	-	-	22
Jurišni helikopteri	-	-	7

Izvor: Federalno ministarstvo odbrane, Arhiv, Verifikacioni centar, Sarajevo 2005 godine. (podaci se odnose na 1995. godinu)

Iz tabele razaznajemo da je na kraju rata u Bosni i Hercegovini premoć u ljudstvu imala Armija R BiH, dok je Vojska RS imala vidljivu nadmoć u sistemima teškog naoružanja. Kada je riječ o međunarodnim vojnim snagama, nalazimo različite brojčane pokazatelje prisustva stranih trupa nakon potpisivanja Mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu. Najautentičnijim se čine podaci koje je prikazao u svojoj knjizi bivši Visoki predstavnik Petrić: „Za nekoliko sed-

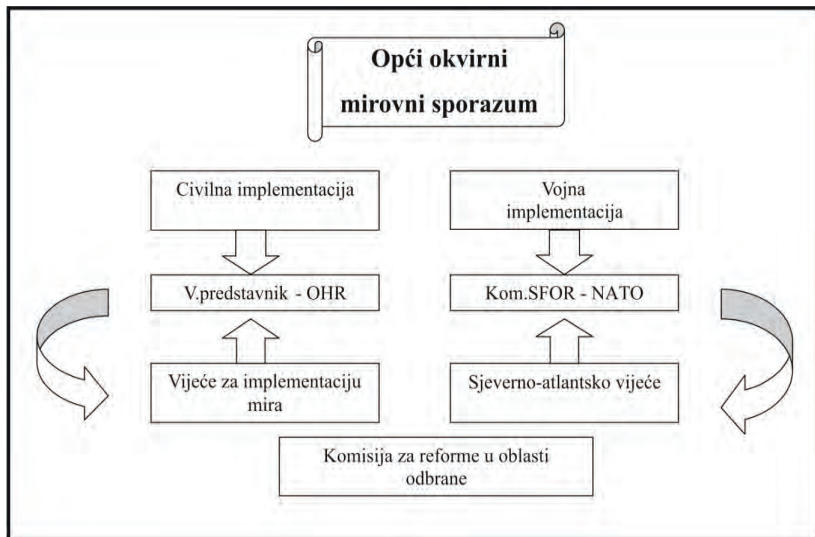
mica u zemlji je bilo 60.000 IFOR-ovih vojnika, predstavnika preko 30 nacija u međunarodnim mirovnim snagama.”³ Indentične, opće podatke, ali i u procentima, naveo je Kremer u svojoj knjizi *Novi NATO novi ratovi*: „Trupe IFOR-a predvođene NATO-om preuzele su 20.12.1995. komandu od UNPROFOR-a u Bosni i Hercegovini. Te trupe, koje su imale 60.000 vojnika bile su 85% sastavljene od vojnika NATO-a. Ostalih 15% činile su trupe iz zemalja koje su bile članice Partnerstva za mir.”⁴

Implementacija izgradnje mjera povjerenja i sigurnosti unutar Bosne i Hercegovine usaglašena je kao dio Dejtonskog mirovnog sporazuma, a obaveza njenog provođenja (pokroviteljska i pomažuća uloga) prepuštena je OSCE-u.

Aneksom 1B Dejtonskog mirovnog sporazuma (čl. II, IV i V), postavljene su obaveze s ciljem izgradnje mjera povjerenja i sigurnosti te kontrola naoružanja. Sporazum o mjerama izgradnje povjerenja i sigurnosti potpisan je 26. januara 1996 godine, u čijem sadržaju su, između ostalih, definirane mjere za izgradnju povjerenja i sigurnosti. U skladu sa Općim okvirnim sporazumom o miru, delegacija Bosne i Hercegovine, vođe delegacija njenih entiteta, te delegacije bosanskohercegovačkih susjednih država (R Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije) su 14. juna 1996 godine u Firenci usaglasile Sporazum o *Subregionalnoj kontroli naoružanja* u kojemu su između ostalog potpisane izjave o dobrovoljnim ograničenjima vojnog ljudstva. Implementacija Sporazuma o *Subregionalnoj kontroli naoružanja* realizirana je u skladu sa članovima iz okvirnog dijela Sporazuma i njegovim protokolima kao sastavnim dijelovima Sporazuma. Opredjeljenje da odbrambena struktura u Bosni i Hercegovini funkcioniše kroz dvije potpuno odvojene vojne strukture (u praktičnom smislu tri vojske dodao J.Č.), značilo je prijetnju miru i općoj sigurnosti u Bosni i Hercegovini. Pod pritiskom međunarodnih snaga, koncem 2002 godine, započela je reforma odbrambenog sistema u Bosni i Hercegovini. Opća šema koja slijedi prikazuje pravni okvir reforme sistema odbrane u Bosni i Hercegovini.

3 Wolfgang Petritsch, *Bosna i Hercegovina od Dayton do Evrope*, Svjetlost, Sarajevo, 2002 god. , str.67.

4 Uli Kremer, *Novi NATO – Novi ratovi*, Civilne alternative Bundesveru, Filip Višnjić, Beograd, 2000 god. , str.43.

Izvor: Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine, Arhiv, 8. sastanak komisije radne grupe za prestrukturiranje, Sarajevo, 22. jun 2004, str. 2.

Za početak reforme odbrambenog sistema u Bosni i Hercegovini obično se uzima novembar 2002 godine.⁵ Tadašnji generalni sekretar NATO-a lord George Robertson u dokumentu⁶, upućenom članovima Predsjedništva Bosne i Hercegovine, obznanio je ključne elemente koje Bosna i Hercegovina mora ispuniti da bi se kandidirala za program Partnerstvo za mir (pfp). Zbog toga je međunarodna zajednica, posredstvom svog Visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini, odlučila da pristupi reformi Oružanih snaga Bosne i Hercegovine. Odlukom Visokog Predstavnika br. 139/03 od 19.05.2003. godine uspostavljena je Komisija za reformu u oblasti odbrane, sa prvobitnim mandatom postizanja dogovora o legalnim zahtjevima reforme odbrane, njenih struktura i prijed-

5 Predsjedništvo B i H je novembra 2002. godine donijelo Odluku o ustrojstvu i radu institucija odbrane na državnom nivou. Ova odluka je utvrdila sva pitanja Stalnog komiteta za vojna pitanja.

6 Generalni sekretar NATO-a u svom pismu upućenom članovima predsjedništva od 11.novembar 2002.godine, kaže: „Osnivanje stalnog vojnog komiteta je samo korak prema uspostavi komande i komandene strukture na državnom nivou, međutim za prelazak svih odbrambenih aktivnosti sa entiteta na državu potrebno je državno ministarstvo za vojna pitanja i generalštab“. (Robertson vidi generalnog sekretara SKVP kao budućeg ministra odbrane na državnom nivou, personal komiteta (sekreterijat) kao začetak budućeg ministarstva).

loga zakonodavnih instrumenata po modelu evropske prakse sa jasnim ciljem formiranja Oružanih snaga (OS) Bosne i Hercegovine. Pored toga, mandat Komisije za reformu u oblasti odbrane jeste i prijedlog zakonskih i institucionalnih mjera potrebnih za uspostavu komande i kontrole Oružanih snaga na državnom nivou. Komisija (koja je brojala 16 članova, uključujući i predsjedavajućeg James R. Lochera, imala je i Sekreterijat kao stručno-operativni organ sastavljen od eksperata za pojedine oblasti razvrstanih u sedam grupa), dostavila je, 25.09.2003.godine, u formi izvještaja prijedlog zakona⁷ Visokom predstavniku međunarodne zajednice za Bosnu i Hercegovinu. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je shodno članu III 5, Ustava Bosne i Hercegovine, usvojila, 01.12.2003. godine, Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine, čime je „uspostavljen jedinstven lanac komandovanja, civilnog nadzora nad oružanim snagama Bosne i Hercegovine i entitetskim vojskama, te utvrđena prava, dužnosti i postupci entitetskih organa i Oružanih snaga Bosne i Hercegovine za odbranom suvereniteta i međunarodnog subjektiviteta, kao i pružanje pomoći civilnom stanovništvu“.⁸ Shodno čl. 38 Zakona o odbrani (iz 2003.), Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine ima vrhovnu vlast da nadzire i istražuje sva pitanja vezana za organizaciju, finansiranje, popunu, obuku, opremanje, razmještaj i upotrebu Oružanih snaga Bosne i Hercegovine. Parlamenti entiteta imaju ovlaštenje, uporedo sa Parlamentarnom skupštinom Bosne i Hercegovine, vršiti nadzor i istragu nad pitanjima vezanim sa finansiranjem, organiziranjem, obukom, opremanjem vojnih snaga na nivou entiteta.

Zaključujemo iz prethodnoga da je, dakle, Zakonom o odbrani iz 2003 godine uspostavljena komanda i kontrola Oružanih snaga Bosne i Hercegovine na državnom nivou, dok je demokratski nadzor nad Oružanim snagama Bosne i Hercegovine uspostavljen i na državnom i na entitetskim nivoima. Analizirajući odbrambenu strukturu Bosne i Hercegovine, utemeljenu shodno Zakonu o odbrani iz 2003 godine, Dujović u svojoj knjizi, između ostalog, pojašnjava i zaključuje: „Saglasno načelima demokratskih procesa

7 Izvještaj objavljen u Put u Partnerstvo za mir, Sarajevo, 2003 godine.

8 Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine, član 1, Službeni glasnik br.43 od 29.12.2003.godine.

svake savremene demokratske države i jedinstvenoj sigurnosnoj politici, očito je da Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine iz 2003 godine, nije ispoštovao neka od veoma bitnih načela za cjelovito funkcionisanje spoljne (odbrambene) sigurnosti⁹, dodajući u nastavku da je „član 50. Zakona o odbrani Bosne i Hercegovine odredio da regruti, državljani Bosne i Hercegovine odgovarajućeg entiteta služe vojni rok, u pravilu, u vojsci svog entiteta,¹⁰ postavljajući pitanje: Šta je ovdje sporno?

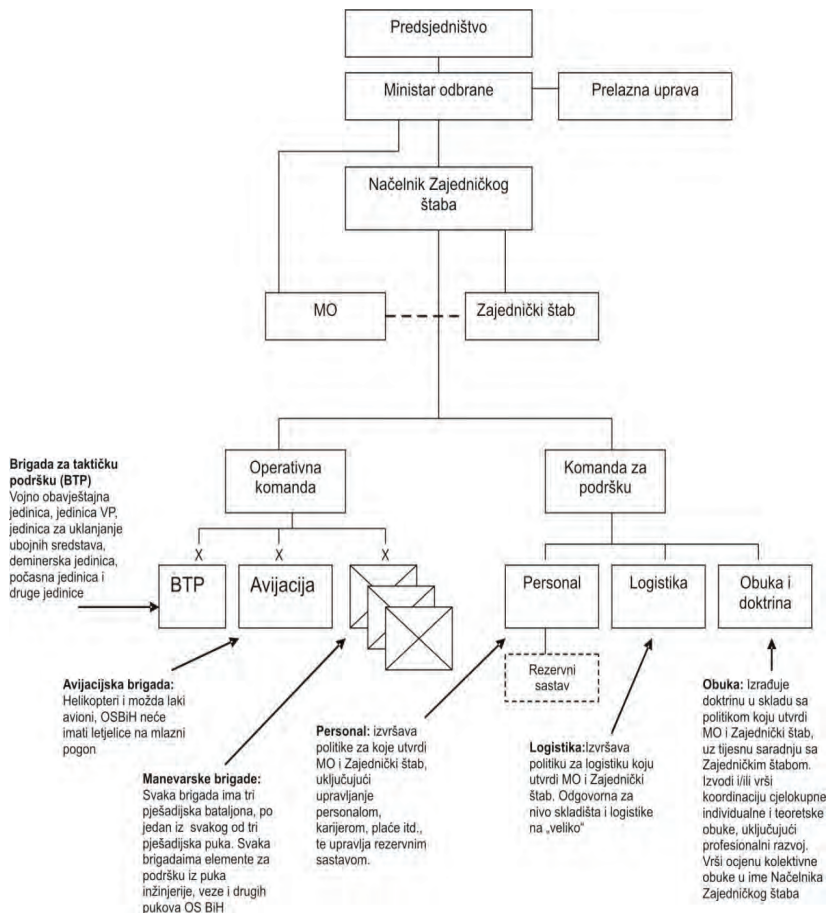
Kasnija dešavanja, naročito ona vezana za polaganje zakletve (Manjača i Bileća) uvjerali su nas da su postojeća rješenja nefunkcionalna i u potpunoj koliziji sa izgradnjom jedinstvenih Oružanih snaga Bosne i Hercegovine. Uvidjevši sve nedostatke postojećeg stanja, Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu, u skladu sa svojim ovlaštenjima, dana 31.12.2004. godine donio je odluku o ukidanju entitetskih ministarstava odbrane (FMO i MO RS) do kraja 2005, sa brojnim stanjem od 6.000 pripadnika, te istovremeno donio odluku kojom se produžava mandat Komisije za reformu odbrane¹¹, a koja je potvrđena odlukom Predsjedništva Bosne i Hercegovine od 23.02.2005. godine.

Kontinuiranim aktivnostima na uspostavljanju jedinstvenih Oružanih snaga Bosne i Hercegovine Komisija je došla do zaključka da entitetske odbrambene strukture nisu bile pod potpunom komandom i kontrolom na državnom nivou, izražavajući jedinstvene stavove ka uspostavi novog koncepta Oružanih snaga Bosne i Hercegovine na državnom nivou. Prijedlog strukture jedinstvenih Oružanih snaga Bosne i Hercegovine prikazan je na tabeli koja slijedi:

9 Jagoš Dujović, Rukovođenje i upravljanje sistemima sigurnosti, FPN, Sarajevo, 2006, str.229.

10 Isto

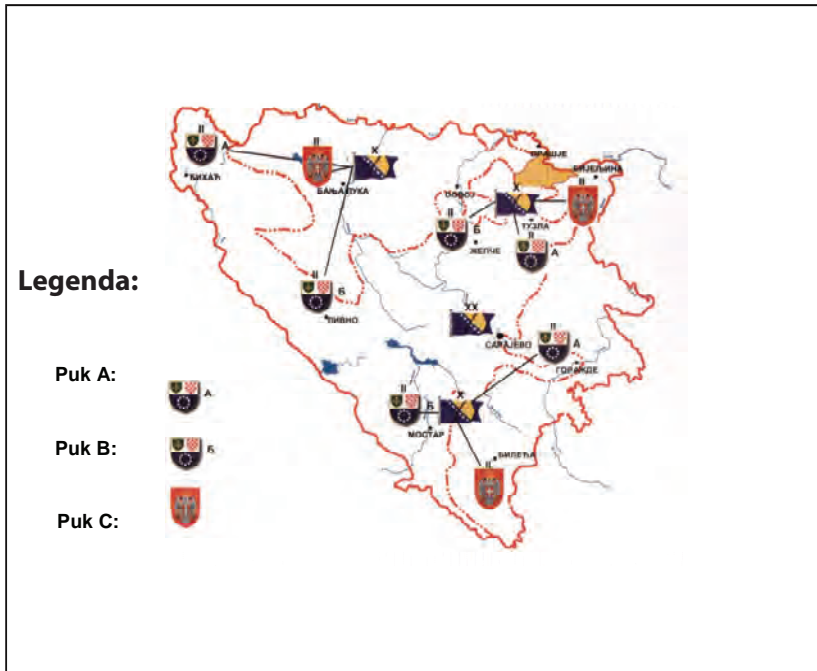
11 Izvor: Oružane snage BiH; Jedna vojna sila za 21.vijek, Komisija za reformu odbrane, Izvještaj 2005, septembar 2005 godine, Sarajevo, str.177.

Izvor: OS BiH: Jedna vojna sila za 21. vijek, Komisija za reformu odbrane, str.195.

Iz tabele razaznajemo da je jasno i nedvosmisleno definiran jedinstven lanac komandovanja i kontrole nad Oružanim snagama Bosne i Hercegovine, čija subordinacija počinje od Predsjedništva Bosne i Hercegovine do ministra odbrane Bosne i Hercegovine, zatim preko načelnika Zajedničkog štaba Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, komandanta Operativne komande Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, komandanta Komande za podršku Oružanih

snaga Bosne i Hercegovine do komandanata potčinjenih komandi i jedinica. U skladu sa prethodnim konceptom Oružanih snaga Bosne i Hercegovine predložena je i organizacijsko-formacijska struktura rezervnih snaga transformiranih u tri pješadijska puka (pješadijski elementi obje komponente vojski u Bosni i Hercegovini, Vojsci Federacije i Vojsci Republike Srpske – dodao J.Č.). Na slijedećoj šemi prikazan je prijedlog lokacija brigada, pješadijskih bataljona i pukova:

Izvor: OS BiH: Jedna vojna sila za 21. vijek, Komisija za reformu odbrane, str.197.

Za potpunije razumijevanje ove strukture važno je istaći da su pukovi, kao dijelovi Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, zaduženi za očuvanje tradicije i naslijeđa bivših entitetskih vojski. Komisija za restrukturiranje entitetskih vojski i Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, na temelju sveobuhvatne analize, predložila je tekst novog Zakona o Odbrani Bosne i Hercegovine sa detaljnim obrazloženjima.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je na osnovu člana III 5.a. i IV 4.a., Ustava Bosne i Hercegovine, na sjednici Predstavničkog doma, održanoj 28.septembra 2005. godine i sjednici Doma naroda, održanoj 5.oktobra 2005.godine, usvojila Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine.¹² Propisano je da će primjena ovog Zakona početi od 01.januara 2006.godine.

Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine odražava preporuke Komisije za reformu odbrane kako bi se obezbijedila puna komanda i kontrola nad svim elementima Oružanih snaga Bosne i Hercegovine na državnom nivou. Zakon utvrđuje strukturu i funkcionisanje sistema odbrane, određuje nadležnosti i zaduženja državnih tijela u oblasti odbrane i definira nadzor i kontrolu oružanih snaga. Pored toga, ovaj Zakon definira i ograničava ovlasti u oblasti odbrane na najvišem ustavnom nivou – između Parlamenta, Predsjedništva, Vlade, Ministra odbrane i načelnika Zajedničkog štaba Oružanih snaga Bosne i Hercegovine.

Zakon o službi u Oružanim snagama Bosne i Hercegovine¹³ predstavlja statusni zakon koji određuje sve aspekte službe u oružanim snagama (činove i njihovu dodjelu, vođenja u službi, unapređenja i druga statusna pitanja). Ovim se Zakonom zabranjuje politička aktivnost profesionalnim vojnim licima. Akti kojima se rereguliše status profesionalnih vojnih lica, lica u rezervnom sastavu i civilnih lica u Oružanim snagama Bosne i Hercegovine donose se u skladu sa Zakonom o upravi Bosne i Hercegovine¹⁴, Zakonom o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine¹⁵, Zakonom o radu u institucijama Bosne i Hercegovine¹⁶ i drugim važećim zakonima, direktivama, propisima i naređenjima ministra odbrane Bosne i Hercegovine. Zakon o učešću pripadnika Oružanih snaga Bosne i Hercegovine u mirovnim operacijama i drugim aktivnostima u inozemstvu¹⁷, utvr-

12 Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 88/05.

13 Zakon o službi u oružanim snagama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 88/05.)

14 Zakon o Upravi Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 32/02.)

15 Zakon o Drazavnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 12/02, 8/03, 35/03, 4/04, 17/04, 26/04, 37/04.)

16 Zakon o radu u institucijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 26/04, 7/05.)

17 Zakon o učešću pripadnika Oružanih snaga BiH u mirovnim operacijama i drugim aktivnostima u inostranstvu („Službeni glasnik BiH“, broj 14/05.

đuje postupak za razmještaj, funkcioniranje i povlačenje iz mirovnih i humanitarnih misija. Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine i druga zakonska akta koja su doprinijela pravnom temelju sistema odbrane omogućili su ukidanje entitetskih ministarstava odbrane i entitetskih armija, a omogućila uspostavu i funkcioniranje Oružanih snaga Bosne i Hercegovine.

Proces izgradnje Oružanih snaga Bosne i Hercegovine tekao je ubrzano, i na samome početku 2006.godine uspostavljena je njihova organizacijska struktura. Oružane snage Bosne i Hercegovine, primjenjujući novu organizacijsku strukturu kompatibilnu NATO standardima, u funkcionalnom smislu čine osnovu državnih nacionalnih sistema u sferi odbrane od oružane agresije. Značaj izvršene reforme Oružanih snaga Bosne i Hercegovine, kao integrativnog dijela demokratske tranzicije kroz koju prolazi Bosna i Hercegovina, ima dvostruku važnost (unutarnju i vanjsku). Na unutarnjem planu treba da rezultira određenom ulogom i položajem Oružanih snaga u društvu i njihovu integriranost s drugim državnim strukturama, dok na vanjskom planu, proces reforme Oružanih snaga Bosne i Hercegovine odražava ukupni međunarodni položaj Bosne i Hercegovine, s krajnjim ciljem integriranja u međunarodne sigurnosne strukture.

Pristupanjem NATO-vom programu Partnerstvo za mir (pfp) u decembru 2006. godine, Bosna i Hercegovina je iskazala, a samim tim i potvrdila svoja opredjeljenja i spremnost ka procesima integracije i globalizacije, naročito izraženim kroz sektor sigurnost. Nakon rješavanja početnih problema, uobičajenih i u drugim zemljama u tranziciji, usljedili su intezivni dijalozi, među kojima izdvajamo i samite: Američko-jadranske i Američko-baltičke povelje u Estoniji (februar 2007 godine). Nakon postignutih rezultata o reformi odbrane, tadašnji ministar odbrane Bosne i Hercegovine je u svome intervjuu¹⁸ za dnevni list *Avaz* najavio buduće planove u sektoru odbrane (koji imaju svoj međunarodni karakter).

¹⁸ Tekst objavljen u Dnevnom Avazu, petak 9. februara 2007. godine, pod naslovom „Bosna i Hercegovina na prvom zvaničnom sastanku u novom sazivu.“ str. 2.

Zaključujemo iz prethodnoga da je reforma odbrambenog sistema u Bosni i Hercegovini napredovala, prvenstveno, u pogledu provođenja njene transformacije i stvaranja uvjeta za aktivniju ulogu oružanih snaga u međunarodnim operacijama podrške miru, humanitarnim misijama, te u pogledu pokretanja razvojnog planiranja kao slijedećeg koraka u procesu uvođenja sistema planiranja, programiranja i izvršenja proračuna, a sve u cilju integriteta u organizacije kolektivne sigurnosti.

ZAKLJUČAK:

Značajan domet reforme u sektoru sigurnosti u Bosni i Hercegovini uistinu se može mjeriti uspješno provedenim procesom izgradnje jedinstvenih Oružanih snaga Bosne i Hercegovine. Cijenimo, međutim, da ta činjenica, prvenstveno, ima svoj značaj iz slijedeća dva razloga:

- 1. Ukinute su entitetske (nacionalne) armije, koje su bile prijetnja miru, jer po njihovoj prirodi nije bilo moguće osigurati njihovu demokratsku kontrolu na državnom nivou, niti je bilo moguće u cjelini izbjeći uslove za građanski rat.**
- 2. Zakonska i druga rješenja o organizaciji i funkcioniranju Oružanih snaga Bosne i Hercegovine pružaju pretpostavke za njihovu demokratsku kontrolu u izvršavanju funkcija u interesu države.**

dr. Adnan Duraković
docent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici

OBAVJEŠTAJNI CIKLUS POSLOVNOG INFORMACIONOG SISTEMA I RAZLIKE U ODNOSU NA INDUSTRIJSKU ŠPIJUNAŽU

Mnogi elementi utiču na ponašanje kompanije. Taj dijapazon pitanja o kojima kompanija mora da vodi računa kreću se od definiranja misije i strateških ciljeva do svakodnevnih odluka koji su rezultat izvjesnog analitičkog rada. Strategije, planovi i drugi dokumenti i odluke kompanije integriraju sve ili neke od vrijednosti i aktivnosti kompanije kao što su misija, ciljevi, politike, finansije, top menadžment, istraživanje i razvoj, nabava, proizvodnja, računovodstvo.

Savremeni menadžment je menadžment okrenut promjenama, balansira sa karakteristikama okruženja kako bližeg (konkurentskog) i daljeg - generalnog (vladina politika, opšti uslovi poslovanja), izgrađujući okvir prijetnji i šansi, snaga i slabosti.

Strateški menadžment je nemoguć bez prognoza, analiza i poznavanja trendova.

Do podataka o strategijama, planovima, ciljevima, projektima, specifikacijama i detaljima proizvoda kao i tržišnim nastupima kompanija moguće je doći kroz poslovni informacioni sistem kao legalni način pribavljanja i korištenja podataka i kroz industrijsku špijunažu kao protuzakonit način.

1. POSLOVNI INFORMACIONI SISTEMI KAO PRETPOSTAVKA EFIKASNOSTI I EFEKTIVNOSTI

Svakodnevno smo izloženi velikom broju informacija, koje su sve više profesionalno specijalizovane, jer se tiču usko profesionalnih aktivnosti. Upravo korištenje tih informacija utiče kako na individualnu, tako i na organizacionu poslovnu efektivnost i efikasnost .

„Industrijska špijunaža je špijunaža usmjerena protiv određenih firmi kojom rukovode pojedine firme iz zemlje ili inozemstva. Ona u pravilu nanosi izravnu štetu firmi koju se špijunira, a neizravno i zemlji kojoj firma pripada.“¹ S druge strane ova špijunaža izravno koristi firmama koje je provode, a neizravno zemljama čije su to kompanije.

“Američki zakoni prave razliku između “industrijske špijunaže” – između pojedinih kompanija - i “ekonomske špijunaže”. “Da bi se špijunaža smatrala ekonomskom, u njoj mora postojati podrška strane vlade. Nije dovoljno da neka strana kompanija pokuša krasti tajne od neke američke kompanije, već iza tih napora mora stajati neka strana vlada.”²

Ekonomski (poslovni) informacijski sistem je sastavni dio prikupljanja informacija i donošenja odluka kao i poslovanja kompanija. Ekonomski informacijski sistem predstavlja nervni sistem kompanije kroz koji i u koji se slijevaju informacije o vlastitom poslovanju, ali i informacije o opštim uslovima poslovanja, o stanju konkurencije, o ponudi i potražnji, o dobavljačima i klijentima itd.

Poslovni informacijski sistem obuhvata sistem za otkrivanje i pribavljanje senzitivnih finansijskih, trgovačkih, ekonomskih, vlasničkih informacija i kritičnih tehnologija iz otvorenih izvora i to samo po sebi nije nezakonito. Naime, poslovanje u dinamičnom i tržišnom konkurentskom okruženju bez poznavanja stanja istog nije moguće.

Stoga poslovni informacijski sistem je nužnost, ali postavlja se pitanja gdje objektivno prestaje pravo na korištenje poslovnog informacijskog sistema, a kada subjekt ulazi u inkriminisanu zonu koju možemo označiti kao “industrijska špijunaža” koja obuhvata širi krug krivičnih djela kojima se štite podaci različitog karaktera.

Najčešće je poslovni informacijski sistem polazna tačka za industrijsku i ekonomsku špijunažu.

U členu 254. KZFBiH predviđene su odredbe „Odavanje i neovlašteno pribavljanje poslovne tajne”³ i i ovom odredbom krivičnog zakona FBiH štite se podaci koji imaju karakter poslovne

1 Modly Duško, Korajlić Nedžad, “Kriminološki rječnik”, Tešanj 2002. str 172.

2 Richard Ktanz, “Industrijska špijunaža nanosi veliku štetu američkom poslovnom sektoru”, www.croatiabiz.com, 04/05/2005

3 KZ FBiH 2003 godina

tajne. Krivična djela, odnosno inkriminacije kojima se također štite podaci različitog karaktera su : čl. 187. KZFBiH „Neovlašteno otkrivanje profesionalne tajne“ u čl. 388. KZ FBiH, kazneno djelo „Odavanja službene tajne“ u čl. 415. KZ FBiH, kazneno djelo „Odavanja vojne tajne“, dok je u čl. 157. KZ FBiH predviđeno kazneno djelo „Špijunaže“.

Prema odredbi čl. 254. KZ FBiH⁴ poslovna tajna je podatak ili isprava koja je zakonom, drugim propisom ili općim aktom gospodarskog društva, ustanove ili druge pravne osobe određen poslovnom tajnom, a koji znači proizvodnu tajnu, rezultate istraživačkog ili konstrukcijskog rada, te drugi podatak zbog čijeg bi priopćavanja neovlaštenoj osobi mogle nastupiti štetne posljedice za njezine gospodarske interese. Savremeni biznis podrazumijeva bliske veze i relacije sa dobavljačima, partnerima, kupcima i njihovom izbirljivošću kao i mogućnošću njihovog superiornog opsluživanja.⁵

Blizina sa svim učesnicima u lancu stvaranja proizvoda ili usluge i blizina sa kupcima postaje tolika da se u modernim uslovima kupcu dopušta čak i izvjesna sloboda u dizajnu vlastitog proizvoda (automobili, avioni, računari po narudžbi itd.). Tim prije je vidljivo da posjedovanje ključnih informacija, tehnologija ili znanja kao i sposobnost da se brže od drugih zadovolje zahtjevi tržišta daje kompanijama prednost na tržištu u odnosu na njihovu konkurenciju.

Sposobnost da se takve informacije ili dijelovi informacija koriste samo za potrebe poslovanja kompanije biva sve više ugrožena. Za efikasno djelovanje zaposlenih na svim nivoima u kompaniji, kao

4 Komentaru KZ BIH (Savijet / Vijeće Evrope /Evropska komisija,2005.,)

5 U Srbiji je izražen problem poslovne špijunaže koja se najčešće vezuje za korupciju u tenderskim procedurama, piše Danas. I mada nije sasvim jasno na koji način su firme dolazile do poverljivih podataka iz tenderskih ponuda svojih konkurenata, sve je ukazivalo na korupciju u državnim organima koji su raspisivali oglase za javne nabavke, piše list. Istraživanja pokazuju da ekonomski prekršaji i korupcija, u šta spada i međukorporacijska špijunaža, koštaju američke kompanije oko 400 miliona dolara godišnje i taj iznos iz godine u godinu raste. Sa sličnim problemom suočavaju se i evropske zemlje, a samo privreda Nemačke, zbog industrijske i poslovne špijunaže, godišnje izgubi dobit između 15 i 50 milijardi evra. Sa problemom ekonomske špijunaže najčešće se susreću uspešne firme čije modele poslovanja, važne klijente ili uspešno plasirane proizvode pokušavaju da preuzmu druge kompanije, a najčešći metod pribavljanja podataka je kroz transfer radne snage. Iako veliki broj, posebno inostranih kompanija koje rade u Srbiji, u ugovorima o radu imaju klauzule o obavezni čuvanja poslovnih tajni, a često i zabranjuju radnicima koji odu iz firme da se u određenom vremenskom periodu zaposle u srodnoj grani, takve obaveze prema bivšem poslodavcu malo ko poštuje. "Vidi: "Ekonomska špijunaža i u Srbiji", Izvor: Danas, 3. decembar 2008., 01:18, http://www.bihvijesti.net/izvor13195_Ekonomska-spijunaža-i-u-Srbiji.html

i za djelovanje svih organizacionih jedinica nužno je komuniciranje unutar same kompanije. Isto tako potrebno je i komuniciranje prema vanjskim stakeholdersima pa mogućnost da senzitivne informacije dospiju u ruke konkurencije sve je veća.

Primjer je strategija kompanije koja integrira sve vrijednosti i aktivnosti kompanije kao što je misija, ciljevi, politike, finansije, top menadžment, istraživanje i razvoj, nabavu, proizvodnju, računovodstvo. Najčešće ovi dokumenti se objavljuju i sami po sebi nisu tajna.

2. OSNOVI OBAVJEŠTAJNOG CIKLUSA POSLOVNOG INFORMACIONOG SISTEMA

Industrijska špijunaža je aktivnost kompanija koje, iako djeluju individualno, imaju određenu pomoć ili interes stanih vlada za prikupljanju ekonomskih tajni. Ova definicija ne uključuje privatne entitete koji prikupljaju informacije ekonomske prirode na nezakonit način i predstavljaju kriminal po nekom drugom kvalifikatornom osnovu.

„Stevan Dedijer kaže da je 1960. godine u svetu na poslovnu špijunažu otpadalo 25 odsto ukupnih špijunskih operacija, a 60 odsto na vojno-obaveštajne delatnosti. Već 1990. godine vojna špijunaža činila je 15 odsto, a poslovna 60 odsto ukupnih obaveštajnih operacija.”⁶

Kao izvori najnovijih ekonomskih, tehnoloških informacija koji su u fokusu industrijske špijunaže isto kao i kod poslovnog ekonomskog sistema su najzastupljeniji otvoreni izvori, ali koriste se široko operativna tehnika kao i upotreba klasičnih špijuna, što bitno mijenja stvari. Takva situacija je vrlo osjetljiva i predstavlja protuzakonito djelovanje koje se može lakše dokazivati, naročito ako kompanije djeluju na teritoriji drugih država.

Najosjetljivija tačka jesu telefonske linije, računarske mreže i drugi oblici komunikacije, naročito one internacionalne. Otvoreni izvori su izvori koji nisu klasifikovani kao povjerljivi i čiji pristup nije niti jednoj osobi ograničen, bar ne pravno. Naglasak kod po-

6 Ekonomska špijunaža i ekonomsko ratovanje, 05, 2008, 09:28:37 09:28, <http://megatrender.blog.co.yu/blog/megatrender/megatrender-2/2007/09/07/dimenzije-ekonomske-spijunaze2>

slovnog informacionog sistema, odnosno naglasak poslovnih analitičara je korištenje najčešće kognitivnih metode za analizu i procjenu informacija pri čemu težište mora biti na etičnosti poslovanja kompanije.

Ciklus poslovnog obavještajnog ciklusa započinje specificiranom (više ili manje) potrebom za informacijom koje mora biti određeno bilo područjem poslovanja ili definiranim tržištem (geografskim, konkurencijom, proizvodom, klijentima itd).

Informacije koje budu prikupljene, dalje, mogu biti određenim kriterijem grupisane kao što su vrijeme, širina, tačnost i preciznost, opisne karakteristike, opšte značajke i konkretne informacije.

Na osnovu ovih karakteristika analitičari prave plan istraživanja unutar kojeg definišu moguće izvore informacija i potrebnih resursa i sredstava kako bi došli do njih (časopisi, izložbe i sajmovi, intervjui). Resursi su novčani i ljudski kao i potreban oprema i prostor za analize i podataka.

Paralelno sa prikupljanjem informacija vrši se i vrednovanje izvora iz kojih dolaze iste. Informacije se pokušavaju interpretirati i dovesti u vezi sa konkretnim kompanijama i događajima, proizvodima ili tržišnim uslovima na način da mogu biti pravovremena i tačna informacija za one koji su korisnici ovog analitičkog rada.

Obavještajni ciklus je uspješno zadovoljen onda kada je informacija mogla poslužiti za zadovoljenje specifične potrebe korisnika radi njene primjene u poslovanju.

Ovaj poslovni obavještajni proces se može podijeliti u faze:

- prikupljanje
- analiza
- čuvanje radi kasnijeg korištenja
- proces odašiljanja korisniku.

Slika tržišta je sve samo ne statična. Klijenti mijenjaju ukus, konkurencija se mijenja, pozicija i imidž proizvoda i kompanije je također dinamična.

Ponašanje pojedinca i grupa određeni su određenim šablonima kao i njihovi izbori i oni mogu biti značajni sa aspekta poslovnog informacionog sistema.

Osim znanja ekonomije u najširem smislu, široko se primjenjuje i poslovna psihologija, a tehnološka i inovativna izgradnja ključnih kompetencija konkurentskih kompanija je u fokusu poslovnog informacionog sistema.

Naglasak je koliko na parcijalnim informacijama do kojih se dođe u svakodnevnoj komunikaciji sa partnerima, klijentima, dobavljačima, ali i kroz sistematsko praćenje aktivnosti konkurencije, publikovanim dokumentima, izjavama čelnih osoba kompanije, izjavama vladinih zvaničnika ili rukovodilaca državnih organa, objavljenim statistikama i dijelovima takvih informacija.

Cilj poslovnog informacionog sistema je u holističom pristupu razumjevanja tržišta, vlastite pozicije, potencijalnih i aktuelnih prijetnji kao i prilika za uspjeh koji u krajnjoj odredici imaju mjeru u profitu.

Anticipacija se ogleda u mogućnosti da u sadašnjim okolnostima imamo predstavu o okolnostima budućeg opšteg poslovanja i da u tom kontekstu postavimo vlastito poslovanje i egzistiranje. Za anticipativno poslovno djelovanje jako su bitne generalne odrednice kao PEST (politički, ekonomski, socijalni, tehničko-tehnološki) uslovi.

Osim generalnih odrednica u fokusu poslovnog informacionog sistema su i individualno određene kompanije konkurenti, ali i potencijalni partneri ili klijenti.

Zbog toga poslovni informacioni sistem, a i industrijska špijunaža pogotovo, mora biti okrenuta perspektivno prema budućnosti, preuzimajući rizik kroz inventivnosti i predvidljivost.

Kao rezultati poslovnog obavještajnog procesa javljaju se činjenice, prognoze, i predviđanja budućnosti.

Izgradnja ključnih kompetencija je usloвила razvoj poslovnog informacionog sistema onda kada su materijalne mogućnosti kompanija postale gotovo izjednačene, a ključna kompetencija postaje znanje i subjektivna tehnika sa poslovnim i kulturnim vrijednostima zaposlenih kao soft varijable (ljudski resursi) organizacije koji ne mogu biti kupljivi niti kopirani.

Sve to još više stavlja na značaj poslovni informacioni sistem.

Analitički alati koje se koriste polovni analitičari zavise od vrste problema koji je u fokusu istraživanja. Pitanje na koje se traži odgovor, ali i alat kojim treba doći do odgovora može biti usmjeren ka iznalaženju načina za povećanje profitabilnosti, određivanja cijena koje se pri tome trebaju postići na tržištu, budućnosti poslova u portfoliju, upoznavanje konkurencije, želja i specijalnih veza sa kupcima, analize tehnoloških trendove i očekivane promjene u opštim uslovima poslovanja kao i uočavanja potencijalnih zakonskih ograničenja.

Informacioni sistem kroz praćenje okruženja na vrijeme mora uočiti nove prijetnje i dati informacije koje mogu pomoći da se smanje prijetnje i ojačaju vlastite snage i kompetitivne prednosti.

Evolutivnim razvojem poslovnog informacionog sistema postižu se značajke u profitabilnosti, veća sigurnost u poslovanju i podešavanju poslovnog portfolija, smanjuje se rizik kod donošenja poslovnih odluka i svojevrсна je kontrola poslovanja.

Kod poslovnog informacionog sistema ukoliko je ustrojen po osnovnim školskim pravilima nedostaci i greške nisu u metodologiji prikupljanja i analize informacija, jer su izvori po prirodi otvoreni i dostupni, nego u kvalitetu izlaznih informacija na koje utiču subjektivna svojstva analitičara.

Biznis analitičari svoje odluke zamute strahom od iznošenja vlastitog mišljenja i povlađuju mišljenima i trendovima koje podstiču menadžeri. S druge strane oni mogu otići u drugu krajnost da u želji da ostvare veću tačnost predviđanja posegnu za klasifikovani informacijama i tajnama koje posjeduju određene osobe bilo iz vladinih službi ili konkurencije, pri čemu postaju taoci vlastitog posla.

Analitičar mora imati osobine koje uključuje sposobnost da se riješi problem, sa iskustvom u osnovnoj poslovnoj aktivnosti koja je predmet poslovnog informacionog sistema, srednjeg nivoa organizacione hijerarhije, sa jakim sposobnostima za obavljanje intervjua i sposobnostima da kvalitetno pismeno i verbalno iskaže svoj nalaz i mišljenje, a manje je potrebno da je to klasični obavještajni oficir kakve smo sretili unutar obavještajnih zajednica i službi.

U 80 tim godinama 20 vijeka kada su japanci se pojavili sa njihovim strategijskim menadžmentom koji se temeljio na snažnom informacionom sistemu, a donošenje odluka odozgo prema dole je zamjenjeno iniciranjem odluka odozdo prema gore, ova funkcija je najčešće smještena u odjelu prodaje ili u odjelu marketinga. Ovi odjeli bi davali inpute i ključne informacije odjelima za razvoj i proizvodnju.

Što se tiče odjela za razvoj i proizvodnje pogotovo u industrijama koje su po prirodi inovativne i u kojima inovacije traju dugo vremena kao što su automobilska industrija, vazduhoplovna industrija, farmaceutska industrija strategijama, programima i projektima se unaprijed utvrđuje razvoj novih proizvoda u portfoliju kompanije.

„Za ostvarenje jedinstvenog nacionalnog cilja - osvajanje svetskog tržišta, Japanci su mobilisali sve snage politike, ekonomije i društva. Težište i glavne sektore čine MITI, u okviru kojih je grupisano nekoliko ministarstava: međunarodne trgovine, industrije, finansija, spoljnih poslova i ono što na Zapadu spada pod ministarstvo unutrašnjih poslova. U MITI spadaju i državne i paradržavne agencije kao „Jetro“ (japanska spoljnotrgovinska organizacija), trgovinska društva nazvana „Šogo Soša“ u koje ulaze velike kompanije, poput „Micubišija“ i „Mitsuija“. Tome treba pridodati još desetak grupacija kompanija, asocijacija, federacija poslodavaca, sindikata. Nisu izostavljene ni državne obaveštajne službe, kao ni političari. Između svih njih razvile su se višestruke direktne veze sa osnovnim ciljem stalnog ekonomskog razvoja, da bi Japan postao svetska trgovinska, industrijska i tehnološka sila. Za ostvarivanje takvog cilja neophodne su visokoobrazovne ustanove. Već navedena „Macušita škola za biznis i menadžment“ je jedna od vodećih, ne samo u Japanu. Jedini kriterijum za izbor kandidata je sposob-

nost, znanje i ingenioznost, a što im otvara ulazak u biznis i političku elitu Japana. Predavači su im najbolji domaći i strani stručnjaci, od ekonomije i političkih nauka, do upoznavanje specifičnosti vodećih japanskih takmaca u strategiji ovladavanja svetskim tržištem. Sastavni deo njihovih napora jeste temeljno pripremanje za korišćenje svih raspoloživih tehnika i resursa, odnosno instrumenata i mehanizama, za ekonomsku i poslovnu špijunažu njihovih konkurenata na sve četiri strane sveta. ... Francuzi preporučuju veliku autonomiju kompanija u odlučivanju o upravljanju ekonomskim odlukama na tom planu. Sama država ne utiče na kompanije u nastojanju da ostvare maksimalni profit, ali im savetuje stvaranje zajedničkih mreža informisanja kako bi saznali menadžerske odluke konkurencije i uspešno sačuvali delove tržišta, a istovremeno osvojili nova i tako zaštitili ekonomsku osnovu svojih preduzeća. To je bio osnovni cilj osnivanja Škole za ekonomsko ratovanje, gde su predavači za ekonomsko-obaveštajni rad iskusni generali francuske civilne i vojne obaveštajne službe - DGSE i DSST.”⁷

Kompanije prave prognoze budućeg stanja na tržištu i imaju već razvijene nove proizvode koje ne izbacuju sve dok stari proizvodi ne dožive saturaciju i zastarjelost, čekajući najbolje prilike da se u pojedinim segmentima ili na cijelom tržištu konkurencija iznenadi.

Tek tada se izbacuju novi proizvodi. Industrijska špijunaža može u potpunosti destabilizovati strategije kompanije ukoliko se ukradu tehnološke informacije o tim proizvodima i konkurencija ih lansira prije vremena ostavljajući inovatora nespremnog.

U fokusu industrijske špijunaže mogu biti kako kompanijske tajne tako i državne tajne vezane za tehnologije, komercijalne trgovačke i poslovne odluke, odjeli za razvoj i proizvodnju.

Kod špijunaže u cjelini naglasak je na podacima do kojih se dolazi bez odobrenja njihovog vlasnika ili usprkos njegovoj volji i naglasak je pristupu podacima koji mogu biti registrovani u različitim oblicima ili se do njih dolazi preko ljudi koji posjeduju te informacije nelegalnim metodama.

7 Ekonomika špijunaža i ekonomsko ratovanje, 05, 2008, 09:28:37 09:28, <http://megatrender.blog.co.yu/blog/megatrender/megatrender-2/2007/09/07/dimenzije-ekonomske-spijunaze2>

Kao primjer industrijske špijunaže je slučaj Tu 144⁸, sovjetskog aviona koji je izgledom bio identičan francuskom Konkordu, i očigledno izgrađen na rezultatima industrijske špijunaže.

Djelovanje SVR-a ⁹ u inostranstvu predstavlja mješavinu obavještajnih i privrednih poslova. I unutrašnja organizacija SVR-a odražava komplot špijunsko-ekonomskih ciljeva. SVR nadgleda komercijalne poslove Rusa u inostranstvu, bilo da je riječ o državnim ili privatnim firmama. Od formacijski ukupno sedam poznatih uprava SVR-a, jedna je zadužena za ekonomsku špijunažu.

Ta činjenica nije posebna tajna u Rusiji, ona se podrazumijeva i čak je objavljena u štampi. ... Uspješne aktivnosti ruskih kompanija na međunarodnom tržištu nijesu samo interes tih kompanija, nego doprinose razvoju ruske ekonomije u cjelini. Sagledavajući jačanje ruske ekonomske moći i ekonomske stabilnosti, SVR smatra da je moguće naći nove tačke kontakta i saradnje s komercijalnim organizacijama – i na tom rade rade Ministarstvo inostranih poslova, Ministarstvo unutrašnjih poslova, FSB i SVR. Ako se tome doda i izvoz naoružanja i vojne opreme, Lebedev je zaključio da "niti jedan veći i važniji komer-

8 Napravio je probni let i to kratko prije nego li je to učinio Konkord, koji mu je služio kao osnov. Informacije su pribavljene preko industrijske špijunaže i podataka koji su dobijeni iz kompanije Aérospatiale u Francuskoj. Sam avion Tu 144 je bio napredan, čak i napredniji nego Konkord, jer je u to doba riješio na mnogo efikasniji način probleme koje je imao sam Konkord. Na pariskom aeromitingu 3 juna 1973 desio se pad istog aviona koji je pokušavao načiniti jedan oštar manevar. Sam incident ostao je sumnjiv i sumnjalo se da je pilot pokušao izbjeći manevar francuskog aviona Miradž koji je pokušao snimiti mala krilca zvana kanard koja su omogućavala stabilnost TU 144 i koja su ga činila veoma efikasnim za to vrijeme. Vidjeti TU 144: Industrial espionage, From Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Industrial_espionage

Primjer djelovanja poslovnog informacionog sistema vidimo iz sljedećeg slučaja kada je Johnson and Johnsons' business intelligence unit saznala iz otvorenih izvora da će njihov konkurent Bristol-Meyers lansirati proizvod koji je identičan njihovom sredstvo TYLENOL za ublažavanje bolova i koji je izuzetno bio profitabilan za tu kompaniju i prodavao se po cijeni 2,89 \$ po boci. Konkurent se zvao Datril i cijena mu je trebala biti 1.89 \$ po bočici na dan 15 aprila. Na dan 1 aprila Johnson and Johnsons su snizili cijenu na 1,89 \$ po boci i dali svakom kupcu kupon sa popustom od 1 \$ za ponovljenu kupovinu u roku od 30 dana. Konkurentska kampanja je bila poremećena tako da taj proizvod nije dosegao niti 1% ukupnog udjela u prodaji. Johnson and Johnsons je zahvaljujući svom poslovnom informacionom sistemu destabilizirao Bristol-Meyers

9 Pod imenom Prve glavne uprave preteča SVR-a djeluje od 1952. u okviru KGB-a. Prema izvještajima Aleksandra Mitrohina – glavnog arhivara KGB-a, prebjega koji je u Velikoj Britaniji objavio knjigu "Mitrohinov arhiv" (1999) sa tajnim ruskim dokumentima – Prva glavna uprava je od 1984. praktično sama, nezavisno od drugih struktura KGB-a, vodila najveći dio tajnih operacija u Evropi i SAD-u.

Vidi: " Ruska služba kontrolise sve poslove svojih tajkuna", <http://www.madeinmontenegro.com/vbforum/showthread.php?t=2122&page=2>

cijalni posao nije zaključen u inostranstvu, a da nije urađen sa obavještajnim službama”!

3. MODUS OPERANDI INDUSTRIJSKE ŠPIJUNAŽE

Informacije prikupljene i špijunažom i poslovnim informacionim sistemom trebaju služiti ostvarivanju konkurentske prednosti.

Američka istraživanja u ovoj oblasti krađe informacija pokazala su MOS za industrijsku špijunažu koji procentualno izgleda na sljedeći način:

- zvanične posjete izvan organizacije koje rezultuju krađom informacija 14%,
- zahtjevi za davanje informacija, najčešće nekih dodatnih tehničkih pojašnjenja koji rezultuju gubitkom ključnih informacija 45%,
- prodaja i marketing usluge 11%
- akvizicija i kupovina kompanije i tehnologija koje u njima postoje 11%,
- upotreba interneta i računara radi krađe podatak 6%,
- zajednička istraživanja i zajednički poslovni podhvati 5%,
- međunarodne izložbe i sajmovi 5%,
- strani zaposlenici 2%,
- bivši zaposlenici kao izvori informacija 1%,
- iskorištavanje kulturnih sličnosti 2%.

Industrijska špijunaža i poslovni informacioni sistem polaze od toga da pojedinačno ili organizaciono znanje ima vrijednost koju ovi subjekti nisu voljni da dijele sa drugima jer to vodi smanjivanju vrijednosti tog znanja. U savremenoj ekonomiji znanje je najrjeđi, najvredniji i najproduktivniji faktor proizvodnje. To je prednost zaštićena autorskim pravima i pravima patenata, odnosno predstavlja dio organizacionog znanja i sposobnosti koje posjeduju pojedinci u tim kompanijama.

Zbog specifičnosti svake industrije i zbog specifičnosti svake kompanije, informacija i tehnologija, svaki subjekt je prije svega odgovoran i u prilici je da sam prepozna i zaštititi vrijednosti koje su predmet špijunaže, a aktivnosti nadležnih državnih tijela, ukoliko bi se u svakom pojedinačnom slučaju provodile, stvarale bi tako velike troškove da se u praksi to i ne bi isplatilo.

S druge strane, kompanije su ove troškove novih tehnologija i ekonomskih informacija već uračunale u vrijednost proizvoda, tako da je i najprirodnije da te troškove snose same. Vlade moraju davati informacije i uputstva o tome kako se ugrožavaju poslovne tajne kompanija i kako da se one same najbolje zaštite.

Literatura

1. *Komentari krivičnih zakona BiH, Savjet/Vijeće Evrope/Evropska komisija, 2005.,*
2. *Company Spies: "The CIA has opened aglobal Pandora's box by spying on foreign competitors of American companies", by Robert Dreyfuss, may/june 1994 Issue*
3. *Modly Duško, Korajlić Nedžad, "Kriminalistički rječnik", Tešanj 2002*
4. *Šehić Dževad, "Strateški menadžment", Sarajevo, 2002.*
5. *Brekić Jovo, "Inovativni menadžment", Alinea, Zagreb, 1994,*
6. *Šunje Aziz, "Top-menadžer, vizionar i strateg", Sarajevo 2002.*
7. *Hasković Sabro, "Predmet, sadržaj, snage i metode rada obavještajnih službi", Sarajevo, 2002.,*
8. *Elizabeth Millard , Spyware as Corporate Espionage Threat, http://www.newsfactor.com/story.xhtml?story_id=103000029V6L, July 19, 2005 10:45AM*
9. *"Ekonomska špijunaža i ekonomsko ratovanje", 05, 2008, 09:28:37 09:28, <http://megatrender.blog.co.yu/blog/megatrender/megatrender-2/2007/09/07/dimenzije-ekonomske-spjunaze2>*
10. *Industrial espionage, From Wikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Industrial_espionage*
11. *"Ruska služba kontroliše sve poslove svojih tajkuna", <http://www.madeinmontenegro.com/vbforum/showthread.php?t=2122&page=2>*

GLOBALNA EKONOMSKA KRIZA I GENOCID

U periodima sa dubokim ekonomskim, socijalnim i političkim promjenama javlja se mogućnost da savremenost dođe na svoje. Društvo djeluje kao nedovršeno, neizgrađeno i čeka da neki vizionar da svoju viziju i formu stvarnosti. U tom trenutku društvo djeluje kao prazno za samostalne snage i tendencije i zbog toga je izvan mogućnosti da se pronađe ruka koja će svemu tome dati bilo kakvu formu. Genocid dolazi kao sastavni dio procesa koji stavlja velike planove u pogon. Najpovoljniji uvjeti za izvršenje genocida su specijalna, vanredna, paralizovana stanja u društvu. Paraliza društva je startni signal za aktuelazaciju ovih planova. „I naš razum“, veli Sartr, „umjesto da ispravi svijet okrenut naopako, ponesen tim košmarom, postaje i sam fantastičan. Izgubljeni čovjek koji „službuje“ u nekoj birokraciji nije svjestan činjenice da je sve vrijeme vršio dužnost dželata. Njegova spoznaja je uvijek zakašnjela i dolazi u trenutku kada je on već postao stvar. Kada otupi svaka bol i svako znanje, kada mrena pokrije vidokrug svijesti, uspostavlja se vladavina predmeta i ona sada postaje Zakon, Zakon apsolutnog besmisla.“ Zbog toga u savremenom društvu, genocid niti je nenormalna pojava niti se može objasniti kao funkcionalna greška sistema. U toj situaciji ne nedostaje institucija koje su u stanju izvršiti kriminalne planove.

Jedan od načina izvršenja genocida/masovnog uništavanja određenog naroda, etničke ili religijske grupe, je uvođenje lažnog i uništavajućeg sistema novca. Kao prvo novac se mora izraditi od rijetkog materijala kako se isti ne bi mogao falsifikovati. Na ovaj način stvara se stalna nestašica novca u zemlji koja se želi uništiti. Ekonomska aktivnost te zemlje drži se na niskom nivou tako da ta zemlja nema šansi da ekonomski i politički ojača i uđe u ravnopravnu regionalnu ili svjetsku utakmicu. Ako je napadač, uslovno rečeno,

vlasnik novca odnosno rijetkog materijala od kojeg je izrađen novac u dotičnoj zemlji, onda se efikasnost napada na odbranu zemlje može poboljšati tako što će se zemlja ili zemlje napadači početi baviti bankarstvom u napadnutoj zemlji. U nestašici novca pojavljuje se država/države napadači kao dušebrižnici koji će pozajmiti novac napadnutoj državi kako bi ova mogla održavati, koliko toliko, ekonomiju i normalan život. Daju se kratkoročne pozajmice/krediti uz obavezu vraćanja u naznačeno vrijeme i uz veliku kamatu.

Kao žirant, odnosno garancija da će zemlja dužnik vratiti pozajmicu/kredit, uz dogovorene uslove, napadnuta država, država dužnik daje u zalog svoju zemlju, zrak, vodu, fabrike, radionice, poslovne zgrade, stočni fond itd. Pošto napadnuta država boluje od bolesti nedostatak novca ona ne može vratiti kredit u dogovorenom roku tako da je nakon isteka tog roka neminovno kolaps, bankrot. Kao posljedica bankrota imamo situaciju da država kreditor zapljenjuje imovinu koju je država dužnik uložila kao garanciju. Kreditiranje, bankrot, oduzimanje imovine mogu se ponavljati u talasima.

Da bi u tim talasima ponavljanja država kreditor dobila još više ona zahtijeva veći i efikasniji rad kompanija koje su dobile kredit, naravno, prije nego što iste zbog nelikvidnosti bankrotiraju. U međuvremenu država kreditor prilazi novoj bankarskoj taktici. Štampaju se nove novčanice umjesto zlatnih poluga ili vrijednosnih hartija koje bi trebale biti garancija odnosno pokriće puštenom novcu u promet. Na taj način zemlja kreditor ima samo desetinu pokrića novca stavljenog u promet a u svrhu kreditiranja. Iz te transakcije pojavljuje se deset puta veća količina novca u prometu u odnosu na njegovu pokrivenost u zlatu odnosno vrijednosnim hartijama. Tako država kreditor priskrbljuje sebi ogromne količine novca „iz zraka“ koji postaje njeno vlasništvo. Dio tog novca ponovo se pozajmljuje državi dužniku naravno uz visoku kamatu. Novo kreditno zaduživanje uzrokuje privremeno povećanje privrednih aktivnosti, a zatim ponovo dolazi talas bankrota i propadanja firmi ali i do povećanja obima kapitala države kreditora. Ako se pokaže oneophodnim aktivnosti koje vode oduzimanju vlasništva mogu se ubrzati kako bi država vlasnica banke majke što brže došla do novca „iz zraka“.

U tako uspostavljenom sistemu banke mogu ponuditi kompanijama stacioniranim u državi dužnici jednostavniji način prebacivanja novca za svoje potrebe. Kompanije i druga pravna lica mogu otvoriti konto u bankama na taj način što će pozajmiti dio novca od banke. To se radi na taj način da kompanije koje žele platiti robu koju su kupile dobiju dodatni konto na glavnom kontu sa kojeg se automatski skida dio neophodan za plaćanje duga i prebacuje na konto onoga koji je isporučio robu i usluge. Nakon što je ovaj sistem dobro zaživio i kada banke počnu kupiti visoke kamate sa računa otvorenih u njima pokazat će se da je samo deseti dio transakcija na otvorenim računima isplaćen gotovinom. Ovo je znak da se banke mogu poslužiti „novcem iz zraka“. Banke majke, kao u prethodnom slučaju, štampaju nove novčanice kao svoje vlasništvo i za svoje potrebe ali proširujući djelatnost. U međuvremenu, gotovo svi stanovnici u državi dužnici postali su „uposlenici“ banke kćerke, odnosno ovisnici od pozajmice, kredita. Sada svi rade da udovolje zahtjevu banke i svi su postali robovi banke. Vlasnici banke za to vrijeme nisu uradili ništa osim što su štampali novčanice i upisivali nova stanja na svojim računima.

Kao što je ranije rečeno, da bi se uspostavio ovakav sistem kruženja novca, država vlasnik banke majke mora imati garanciju svih ovih transakcija u zlatu odnosno vrijednosnim hartijama. Međutim, u stvarnom životu sva novčana masa je pokrivena vrijednošću u zlatu odnosno vrijednosnim hartijama sa jedva desetim dijelom. Zlato je zamijenjeno vrijednosnim papirima, čekovima, obveznicama, dionicama koje proizvode banke kao neku vrstu garancije.

Ovu realnost vlasnici banaka nastoje sakriti od ljudi koji razumiju o čemu se zapravo radi. Sredstva sa kojima vlasnici banaka pokušavaju zamagliti ovu stvarnost unutar sistema novca su njihovi ekonomski časopisi, novine, stručna ekonomska literatura i cijela socijalno ekonomska „nauka“, pa sve do izbora osoba koje će raditi u bankama. Kroz svoje akcije vlasnici banaka kontrolišu medije, putem fondova vladaju univerzitetima, istraživačkim projektima i nastavnim procesima. Ekonomske debate dozvoljavaju obradu različitih tema, čak i onih koje se tiču garancije novca ali se nikada ne

spominje da ta garancija mora biti ili u zlatu ili u vrijednosnim papirima. Nikada se ne dira u srce tog lažnog sistema čiji krediti imaju za cilj stvaranje zaduženosti i bankrota umjesto stvaranja mogućnosti za vraćanje duga i zaštitu imovine. Još više su iz ekonomskih debata izbačeni rezultati djelovanja koje zaduženost stvara u društvu, kako na globalnom, tako i na individualnom planu.

Da bi se proniklo u suštinu novca odnosno stvaranja zaduženosti sve ovo se mora još više pojednostaviti. Zamislimo da je početkom godine izbačena u opticaj izvjesna količina novca za kredite. Izvan ovog novca i ne postoji drugi novac jer banke koriste samo novac za kreditiranje. U zadnjem mjesecu tekuće godine zahtjeva se se od svih koji su dobili kredit da izmire kreditna dugovanja. U toku godine novac je samo promijenio ruke kako bi oni koji su ga pozajmili mogli vratiti dug, odnosno platiti dospjele kreditne obaveze. Zadnji mjesec u godini je inače veliki mjesec za tržište. To je mjesec kada se pravi završni račun i izračunava ostvarena dobit. Međutim, u ovom slučaju pokazat će se da je dobit sadržana samo u višku robe koja se nije mogla prodati. Kada se većina robe ne može prodati vlasnici robe bankrotiraju jer ne mogu plaćati prispjele rate duga banci. U najboljim slučajevima neki dobijaju novi kredit da pokušaju još jednom.

Uz veliki rad, odricanja, zapostavljenost porodice i sl. neki uspijevaju otplatiti dug ali zato drugi u toj vrsti konkurencije propadaju. Kada ponovo dođe zadnji mjesec u godini svi pokušavaju isplatiti svoj dug a ukupan novac iz tog začaranog kruga završava odakle je i krenuo, kod vlasnika banke majke. Da bi ekonomski sistem nastavio funkcionisati mora se zatražiti novi kredit. Oni koji rade i žive pod robovlasničkim uslovima pokušavaju vratiti kredit rizikujući pri tome vlasništvo svojih najbližih. Oni su postali obavezna karika ekonomskog procesa od kojeg se sastoji ovaj sistem za uništavanje ljudi.

U međuvremenu vlasnici banaka su zainteresovani da zarade što više novca. Idealna pozajmica je ona sa visokim kamatama i kratkim vremenom otplate, kako bi novac bio slobodan za sljedeću žrtvu. Imajući ovo u vidu novac se najradije plasira u proizvodnju luksu-

znih proizvoda. Sa ovakvim izvorom finansiranja proizvođači su zainteresovani samo za zaradu a ne i za kvalitet proizvoda. Obični ljudi u ovakvom sistemu nalaze se pred izborom: proizvodnje i upotrebe nepotrebne lažne luksuzne robe i nezaposlenosti. Mogućnost ostanka bez posla pritišće ljude da prihvate ponašanja i način mišljenja koji je daleko od svakog samostalnog i individualnog, dakle slobodnog načina razmišljanja i življenja.

Lažni sjaj luksuza pravi od ljudi obične šarafe podešene za potkupljivost od onih koji daju kredite i koji trebaju vjerne saradnike u svom poslu kako bi zadržali svoj novčani monopol. Svi su pod pritiskom ostvarivanja vrhunarnog cilja ili „žedi“ za zaradom. Da bi zarađivali oni koji su uzeli kredit moraju proizvoditi, transportovati i prodavati efikasno kao i oni drugi što znači da se moraju prilagoditi vladajućoj tehnici. Kada su se prilagodili znači da su postali zaduženi do guše, da su postali ovisni o kreditu i dugu. Malo po malo, ljudi dužnici ali i njihova djeca prinuđeni su da traže posao sve dalje i dalje od mjesta njihovog rođenja. U međuvremenu, porodica, zavičaj i domovina su postali napušteni, zapušteni i razoreni. Na kraju čovjek je prinuđen da proda zgarište svoje domovine.

Veliki gradovi kao i ekonomski bogate zemlje na Zapadu privlače kao magnet velike mase u pokretu. U ovim centrima lažnog sjaja ljudi su izloženi svakoj vrsti epidemije kao posljedici neprirodnog načina življenja. Nedostatak novca vodi u kriminal, prostituciju, nesigurnost, osjećaj bezvrijednosti, alkoholizam i ličnu izolaciju. U međuvremenu, mjesta iz njihove mladosti naselili su neki nepoznati ljudi sa drugim navikama.

Tako završava jedan narod nisko i u robovanju. To je nevidljivo robovlasništvo. Sloboda je izgubljena jer je čovjek izgubio pravo na prirodno društvo sastavljeno od rođaka, prijatelja, poznanika i komšija, izgubio je komšiluk, zavičaj, domovinu, izgubio je mogućnost da izabere vladu koja će biti vjerna narodu. Od rezultata robovanja koristi ima samo vlasnik banke majke. Nezaposlenost se povećava a među nezaposlenima tema rata postaje sve popularnija jer se rat

vidi kao mogućnost oslobađanja duga, eventualno vrati izgubljeno i dobije stalno zaposlenje – ratnika.

U takvim situacijama na scenu stupaju spasioци naroda, poput Hitlera koji je spašavao Nijemce od Jevreja, Mladić je oslobađao Bosnu od „Turaka“, Bush mlađi spašavao je Irance od Sadamma. Svi oni svoje postupke nisu tumačili kao zlo već kao dobro. Zlo je čudno. Zlo kao genocid najviše je čudno. Čudnovato bezgranično. Ideološki zamislivo zlo ne definiše se kao zlo već kao dobro, ne kao nemoral nego kao moral. A zlo je više praktični nego teorijski problem. Pokušati spriječiti zlo kao praktičnu radnju važnije je nego pronaći teoriju koja objašnjava kako je to zlo došlo na svijet. To nije jednostavno zbog toga što je lakše učiniti zlo nego dobro, jer živimo u vremenu kada dobri ljudi odgađaju činjenje dobra, a obični ljudi nekako imaju više sklonosti činiti zlo i više im se čini privlačnim poslušati šejtana nego prihvatiti i slijediti Božije riječi i uputu. U svakodnevnom životu, a naročito u vremenu velikih ekonomskih kriza, odlučujuće je šta ćemo izabrati od tog dvoga.

ZNAČAJ JAVNOG ISTUPANJA O GENOCIDU

Svakog dana na televiziji, u novinama, posmatrali smo i posmatramo slike iz prošlosti o masovnim ubijanjima. U holokaustu je ubijeno šest miliona Jevreja tokom Drugog svjetskog rata! Rekli smo NIKADA VIŠE se neće ovako nešto ponoviti. A događa se opet pred našim očima!

Prošlo je 34 godine otkad su Crveni Kmeri ušli u Phnom Penh i natjerali čitav narod u polja smrti, samo 15 godina od Rwande i 14 godina otkad je bosanski Srbin, general Ratko Mladić, naredio ubijanje svakog muškarca u Srebrenici. Narod Darfura umire danas. Da li smo naučili nešto, da li smo napredovali tokom ovih 65 godina?

Dosta se postiglo, od čuvenog Nirnberškog procesa do Međunarodnog krivičnog suda u Hagu. Ubice iz bosanskog rata su u zatvorima, mnogi izvršioци masovnih ubijanja iz Rwande su pohvatani. Nadamo se uskoro i Mladić, i oni iz Darfura.

Međutim, mnogo toga nije dovedeno do kraja. Ujedinjene nacije su se pokazale nejake u djelovanju protiv ovih zločina iz političkih razloga i previranja. Ratko Mladić je još uvijek na slobodi, na teritoriji ko zna čijoj.

Sudstvo bi svakako trebalo da bude najbolje mjesto da se obračuna sa ovakvim zločinima. Na žalost, i sudstvo je podleglo političkim pritiscima. Dio problema je što još nije postignut sporazum o tome šta znači zločin protiv čovječnosti. Defekti su i u samom pravu koje se odnosi na genocid, smatra profesor prava i socioloških teorija iz Velike Britanije, David Fraser.* Agresija na međunarodno priznatu Bosnu i Hercegovinu (BiH), kreirana i vojno podržavana od strane susjednih država, Srbije i Hrvatske, dok je u isto vrijeme Bosna i Hercegovina spriječena internacionalnim embargom na oružje

da se brani, nazvana je građanskim ratom, sa željom da se sukob lokalizira i zataška u granicama Bosne i Hercegovine..

A šta je ostalo na nama, običnim ljudima?. Da li je dovoljno vrćenje glavom nad novim slikama boje krvi i mirisa mrtvih, gledanje filma *Hotel Rwanda*?

Kao odgovor na ova pitanja i zaključak, rekao je na kraju članka "*Ratni zločini - da li smo nešto naučili?*" John Simpson, BBC urednik za događaje u svijetu: "Državne vlasti neće nikad poduzeti ozbiljnu akciju protiv krivičnih djela protiv čovječnosti ako mi ne pokažemo da je nama stvarno do njih stalo. A vrćenje glavom nije dovoljno." ("Governments will never take enthusiastic action unless they think we really care about these things.")**

John Simpson mi je svojom analizom i zaključkom da se svaki pojedinac mora angažovati u borbi protiv nepravdi i krivičnih djela protiv čovječnosti ma gdje one bile, pomogao da objasnim mojim nedavnim sagovornicima Bošnjacima, povodom programa i skupa o prevenciji genocida u Bosanskoj biblioteci u Chicagu na dan 25. aprila 2009., zašto to radim i zašto baš ja, čemu, kad se to zna, a i ako se ne zna, šta mi možemo kao pojedinci da radimo i izmijenimo protiv vlasti, velikih i viših sila? Zašto da se "javno istupa, da li se svjedoci-žrtve rata moraju opet mučiti davanjem izjava, koje ih iscijede, a njihovi ispitivači odu dalje, sud ih iskorištava a ne štiti, s kojim pravom neko piše i bogati se na našim mukama, kao na primjer, pisci knjiga na engleskom jeziku koji nisu ni bili u ratu, dok drugi, koji su bili, skromno ćute?"

Po ko zna koji put nađem se zatečena kad mi neko postavi ova-kva pitanja, jer se meni moja društvena, volonterska (besplatna) aktivnost podrazumijeva. Roditelji, oboje preživjeli učesnici antifašističkog rata 1941.-1945., a otac i konclogoraš u Italiji, koji je svoj život posvetio pisanju knjiga o tim događajima, dakle, oni su nama, svojoj troje djece od malih nogu razvijali senzibilitet da se društvene nepravde, kao i progresivna kretanja u bilo kom dijelu svijeta, dotiču i nas, i da svaki pojedinac mora aktivno učestvovati u druš-

tvenim tokovima, a obrazovanje i poštenje se podrazumijevaju kao neophodna podloga za takva djelovanja.

Mojim profesionalnim opredjeljenjem pravnika i advokata na polju međunarodnog prava, kao i prosvjetnog radnika sa magistraturom u obrazovanju iz oblasti društvenih nauka, humanitarnim radom kao direktorice Izbjegličkog programa Caritasa u Chicagu u vrijeme genocida u Bosni i Hercegovini i Rwandi, produbljivala sam svoja angažovanja.

SJEĆANJEM NA PROŠLOST GRADIMO BUDUĆNOST

David Fraser govori o kolektivnoj krivici i nesposobnosti sjećanja na žrtve masovnih ubijanja-genocida.** Na kapi, u radnji Muzeja holokausta u Skokiju, pročitala sam poruku: *"Sjećanjem na prošlost gradimo budućnost."*

Susret u Bosanskoj biblioteci u Chicagu 25. aprila 2009. o prevenciji genocida bio je sjećanje na žrtve masovnih ubijanja. Govorilo se o prošlosti da bi se gradila bolja sadašnjost i budućnost. Skup je imao internacionalni karakter, planiran je u kalendaru organizacije *Dream for Darfur (Snovima za Darfur)* i internacionalne organizacije *Genocide Prevention Month* (mjesec posvećen preventivnom djelovanju u cilju sprječavanja genocida), u čijem formiranju i donošenju zajedničke izjave za javnost sam kao kordinator programa Bosanske biblioteke u Chicagu - *Obrazovanjem protiv predrasuda*, od početka učestvovala. Bila sam uzbuđena kako ljude i humanitarne organizacije snažne ideje i misli povezuju, iako se lično ne znaju i nalaze se na različitim krajevima svijeta.

Poruka da se zaustavi genocid u Darfuru i govori o najmračnijim periodima historije čovječanstva – genocidu u Bosni, Kambodži, Armeniji, Rwandi, i o holokaustu, istaknuta je na više od sto događanja širom svijeta. U razgovoru u biblioteci odlično je govorio predstavnik Darfura. Bilo je upečatljivo vidjeti ga među nama, a i veoma delikatno jer u **Srebrenici su žrtve bili muslimani, a u Sudanu žrtve padaju od muslimanskih ruku.** Gospodin Muhammed Abdelkah-

man je konflikt objasnio prije svega kao posljedicu dugogodišnjeg kolonijalizma od strane velikih sila u Africi, dajući time dublju analizu sukoba i genocida kao njegovog najtragičnijeg oblika.

Profesor Michael Sells, pisac knjige o genocidu i religiji u Bosni "*Iznevjereni most*", govorio je o počiniocima zločina protiv čovječnosti - srpskim vojnim snagama kao izvršiocima genocida nad Bošnjacima, u isto vrijeme ne poistovjećujući čitav srpski narod sa genocidnom politikom srpskog rukovodstva i vojnih snaga. Tema kolektivne krivice je bila analizirana. I u slučaju profesora Sellsa sa University of Chicago, ima puno simbolike, jer mu je majka srpskog porijekla.

Govorili su Mujko Erović i gospodin Ferid Sefer, urednici bosanskih časopisa i web magazina *Ujedinjena Bosna i Chicagoraja*. Ferid Sefer je umjesto Emira Ramića, koji je bio iz zdravstvenih razloga spriječen da prisustvuje, iznio osnovne razloge za osnivanje i rad Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, odnosno njegovog odjeljenja za Sjevernu Ameriku. Ferid Sefer je takođe naglasio značaj razgovora, pisanja i drugih preventivnih aktivnosti u cilju nezaboravljanja i sprječavanja genocida. Govorio je i o pogrešnom korišćenju termina etničko čišćenje umjesto isticanja genocida, što je mišljenje i dr. Smaila Čekića, direktora pomenutog instituta u Sarajevu.

Mujko Erović je govorio o neadekvatnom reagovanju međunarodnih institucija i mirovnih trupa, apatičnosti međunarodne javnosti kad je u pitanju genocid ne samo u našoj zemlji već tokom historije, što je po njemu neobjašnjivo, s obzirom na milione žrtava ovih gnusnih zločina. Govorio je i o radu organizacije *Odgovor na genocid* koja je skupljala novac za tužbu Internacionalnom sudu pravde za novčanu nadoknadu štete žrtvama genocida.

Svoju platformu rada na preventivnom djelovanju protiv genocida nisam uspjela izložiti zbog dužine susreta i raznovrsnosti sadržaja, ali sam podvukla značaj obrazovanja u osnovnim i srednjim školama o temi genocida, a i da se u Bosni i Hercegovini potpuno različito predaje nedavna historija Bošnjacima, Hrvatima i Srbima, koji su često i fizički razdvojeni iako su u istim školama, pod istim krovom, kao što

sam napisala i u svom članku *Obrazovanjem protiv predrasuda*. Istakla sam takođe značaj uticaja pojedinca u apelovanju na javnost da se hitno preduzmu akcije za zaustavljanje zločina, i odabrala dokumentarni film Christine Amanpour o genocidu u Darfuru i Bosni gdje su pojedinci, u slučaju BiH gospodin Holbrook, odigrali veliku ulogu i prvi javno izjavili da se u Bosni i Darfuru radi o genocidu.

Učesnici skupa u Biblioteci, na moj prijedlog, a inspirisana rezolucijom Evropske Unije od 15. januara 2009. o proglašenju 11. jula Danom sjećanja na genocid počinjen u Srebrenici, potpisali su peticiju kao inicijativu građana da se 11. juli službeno obilježi u državi Illinois Danom Sjećanja na žrtve Srebrenice, pozivajući se i na Uredbu 134 US Senata, 2007 S.888: Odgovornost za Genocid i US Rezoluciju 19, kao i na Rezoluciju države Mičigen (Res.Br.420), što predstavlja konkretan primjer aktivnog učešća i vjere da se nešto može zajedno uraditi i ostvariti. Peticiju su potpisali konzul Bosne i Hercegovine, gospodin Eldin Kajević, koji je i zvanično pozdravio ovaj skup, predsjednik Udruženja Srebreničana gospodin Enes Karić, gospodin Mesud Kulauzović, predsjednik BACA, Bosanskoameričke kulturne asocijacije, (koji je svim panelistima dao na poklon monografiju *100 godina Bošnjaka u Americi*), dr Eldin Karaiković, predsjednik Američko-bosanske akademije nauka i umjetnosti, predstavnici organizacija iz Sent Luisa koji su tog dana bili gosti naše zajednice u Chicagu, gospodin Amir Karadžić, autor Izložbe o logorima u Prijedoru, koji je takođe bio gost Bosanske biblioteke prije par godina, kao i predstavnici bosanskih medija, i još 70 prisutnih u sali biblioteke. Glavni imam za Sjevernu Ameriku efendija dr.Senad Agić je takođe poslao pismo podrške skupu, a elektronskim putem je potpisao peticiju, kao i donedavni i sadašnji predsjednici ICC-Islamskog kulturnog centra u Northbrook-u Džafer Kulenović i Latifa Kulauzović, kao i mnogi drugi ugledni i poštteni ljudi iz naše zajednice, uključujući sve ljude dobre volje bez obzira na vjeru i naciju. Potpisivanje peticije se nastavlja na razne načine.

Ideja mi je bila da se ova inicijativa pokrene na nacionalnom nivou uz podršku Emine Kulašić, izvršne direktorice Bošnjačko-ame-

ričkog savjetodavnog vijeća u Vašingtonu, ali je njeno učešće na skupu i u nastavljanju akcije, iako dogovoreno i najavljeno, izostalo.

Na skupštini Kongresa Bošnjaka Sjeverne Amerike, na čelu sa Harisom Alibašićem, završenoj u Džeksonvilu 23. maja, upravo sam pročitala, zaključeno je da se u svakoj državi inicira ovakva akcija.

Prisustvo Zuhre i Zehre Osmanovic, očevidaca genocida u Srebrenici, i čitanje njihovih ispovjesti o Srebreničkom genocidu, koje sam napisala u vidu potresnih priča i na engleski prevela, dalo je poseban značaj ovom skupu. Njih dvije su bile previše emotivne da govore o svojim sinovima (14 godina dječak), muževima i očevima koji su ubijeni. "Osjećaj kad mi je sin istrgnut iz ruku je u mojoj duši do kraja života", rekla mi je između ostalog Zuhra, koja želi da se Pravda istjera do kraja. Našli su joj kosti muža ali ne i sina. Rezolucije, fotografije, pisma, dnevnike, hronologiju događaja u Srebrenici kao i vremeplov događaja koji su se desili mjeseca aprila u vezi sa svih 6 genocida 20 vijeka, pripremila sam za ovu priliku, a Ismet Ramić, arhitekta i vlasnik dizajnerske firme u IR- design Čikagu je taj material stručno dizajnirao i pretvorio u vizuelni doživljaj. Esponati izložbe "Srebrenica u Americi" su bili postavljeni u biblioteci istog dana.

U knjizi Svjedočenje poslije katastrofe, doktor psihijatar Steven Weine analizira nekoliko značajnih aspekata svjedočenja, na osnovu zaključaka humanitarnih organizacija, novinara i sudstva, kao i od strane psihijatar, i na osnovu njegovog preventivnog djelovanja u cilju sprečavanja genocida, o čemu će biti govora na skupu u biblioteci na jesen.

O potrebi govorenja i svjedočenja citiraću preživjele očevice Holocausta koje sam čula u Holocaust muzeju upravo otvorenog u Skokiju. " Najveći problem je šutnja.. Život ide dalje ali noćne more ne možeš kontrolisati.... Moram govoriti u ime onih koji su ubijeni....U ime onih kojih su reskirali život i ja sam zato živ....Rekao sam vam priču ne da vas učinim slabijim već da vam dam snagu...Sada sve zavisi od nas.."

Skup u Bosanskoj biblioteci snimao je gospodin Latif i njegova nezavisna TV, a televizija Hajat je prilog sa ovog skupa prikazala u okviru emisije Čikago Magazin koji se gleda širom svijeta.

Gospodja Selena Seferović, direktorica Bosanske biblioteke, i ja sa našim saradnicima upravo privodimo kraju pripreme za skup u subotu 11 jula 2009. od 2 do 5 popodne u sali naše biblioteke u Conrad Sulzer : Remembering the Day of the Srebrenica Genocide, koji će biti posvećen žrtvama genocida u Srebrenici koncertom klasične muzike (Bach, Hovahness, Klein, and traditional Bosnian music with Mensud Basic, vokals) Philipa Simmonsa, dirigenta i osnivača American Music Festival sa Lincolnwood Chamber Orchestra, a koji je već dva puta nastupao povodom Dana državnosti BiH. Pored muzičkog dijela, prikazaćemo i proširenu izložbu Srebrenica u Americi sa kojom planiramo da učestvujemo u Muzeju Holocausta u Skokiju u narednom periodu, recitovaće se poezija Abdulaha Sidrana "U grob silaze dobri Bošnjani", a uz učešće svjedoka genocida u Srebrenici, političara, diplomata, brojnih gostiju iz raznih etničkih zajednica u Čikagu.

Vjerujemo da će se obilježavanja 11 jula desiti u raznim organizacijama širom Sjedinjenih Američkih Država, da ćemo jedni druge obavještavati o programima, jer genocid u Srebrenici mora biti dio sjećanja i javnog istupanja svih dobronamjernika.

Još jedan prilog o važnosti javnog istupanja u humanitarne svrhe jeste govor mog sina Emina Seferović Drnovšeka, đaka sedmog razreda gifted programa Taft škole. On je, inspiriran tročasovnim skupom o prevenciji genocida održanom 25. aprila ove godine, na školskom skupu par dana poslije, takođe održanom povodom aprilskog mjeseca prevencije genocida, ispričao šta se događalo u Bosanskoj biblioteci, i izjavio da i on želi da postane dio programa o prevenciji genocida, da širi istinu o Srebrenici. Na istom, školskom skupu o svom ličnom iskustvu govorio je direktor Holocaust muzeja u Skokiju gospodin Samuel R. Harris.

* Law after Auschwitz: Towards a Jurisprudence of the Holocaust, by David Fraser 2005, 464 pp, hardback, ISBN-10: 0-89089-243-1, ISBN: 978-0-89089-243-5

** "War Crimes-Have we learned anything? By John Simpson, BBC World Affair editor, 20 April 2005

BRUTALNOST NEKAJANJA

(uz pojavu knjige Jasmine Tešanović, Škorpioni – dizajn zločina, izd. VBZ, Beograd, Zagreb, Sarajevo, 2009., predgovor Dejan Anastasijević)

Kada je u leto 2005. godine televizija B 92 objavila video-snimak kako se pripadnici formacije Škorpioni obesno izivljavaju nad šestoricom ni krivih ni dužnih bošnjačkih civila od kojih su trojica bili maloletni, da bi ih na kraju uz ciničan smeh i najgore uvrede streljali pa još sve to i ovekovečili kamerom, uspavana srpska javnost je prvi put spoznala svu strahotu zločina u bosanskom ratu koje su učinili njihovi sunarodnici. U vreme kada je snimak obelodanjen vodile su se žustre polemike ne samo oko broja stradalih Bošnjaka u Srebrenici između 11. i 16. jula 1995. godine, nego i oko toga da li se taj masovni zločin – koji će desetak godina kasnije Međunarodni sud pravde u Hagu definisati kao genocid – uopšte dogodio.

Surovo ubistvo mladih Bošnjaka, međutim, ostavilo je jak utisak na srpsku javnost, čak i onu sklonu verovanju da je Srebrenica obična izmišljotina, pa je državni tužilac brže-bolje reagovao. Pokrenut je istražni postupak, u rekordnom roku su uhapšeni skoro svi učesnici snimljenog zločina i suđenje je počelo već potkraj te 2005. godine i trajalo skoro dve godine sve do kraja aprila 2007.

Svoje dnevničke zabeleške i utiske sa ovog suđenja pripadnicima Škorpiona objavila je u zasebnom izdanju poznata književnica, prevoditeljka i feministkinja Jasmina Tešanović.

Iz dana u dan Tešanovićeva je posmatrala i analizirala lica tih ubica, njihovo ponašanje na sudu, tragove eventualnog kajanja. Osim jednog (Petraševića) koji je priznao da je učinjen nepotreban zločin i da se kaje zbog toga, ostali su se ponašali više-manje bahato.

Ostali su pri tvrdnji da su "samo izvršavali naređenja". Od koga su ta naređenja dobijali – odbijali su da odgovore. Čak i na pitanja sudije odgovarali su kratko, odsečno, drsko, sa omalovažavanjem. Prvobitni utisak koji je snimak zločina učinio na javnost u Srbiji protekom vremena je bledeo pa su optuženi, kao i njihovi advokati, dobijali na kuraži. Sudija je bila žena pa su i tu činjenicu iskoristili da neka njena pitanja koja su se ticala vojnih stvari (činovi, formacije, taktičke zamisli) ismeju i proglase neznačajkim. Osim Petranovića ("izdajnika" koji je sve pokajnički priznao) drže se zajedno, ne optužujući se međusobno.

Jasminu to neodoljivo podseća na nepisana pravila mafije o kojima je toliko slušala. Nisu nimalo izgubili od onog paklenog uverenja koje je na nesreću vladalo i u široj srpskoj javnosti naročito 1991. i 1992. godine o tobožnjoj rasnoj nadmoći Srba ("I Bog je danas Srbin" – Radovan Karadžić, aprila 1992), o višim i nižim narodima. Ako ubiješ nižu vrstu to ne samo da nije zločin nego svojevrsni nacionalni zadatak. Takvo držanje optuženih podsetilo je Tešanovićevu na najcrnje nacističke teorije i vratilo je u vreme s početka devedesetih.

Posebna priča su supruge i rođaci optuženih. Supruge žargonski naziva Škorpionke. Lepo obučene, one mlađe u mini suknji, našmin-kane, doterane, veselo međusobno razgovaraju. A kada počne suđenje znaju i te kako da viču, galame, aplaudiraju svojim muževima. Sudija ih opominje ali uzalud. Osećaju da poseduju neku moć, da imaju nekog moćnog zaštitnika. Sudski čuvari i policajci su prema njima vrlo susretljivi.

Advokati se ponašaju kao da su i sami članovi Škorpiona, toliko strasno se unose u odbranu. To, zapravo, i nije odbrana, to je jasan ideološki stav koji treba po svaku cenu izneti. Mnogi mediji, naročito štampari, svojim tekstovima kao da pravdaju ove ljude-zveri. Nigde se, doduše, izričito ne kaže da su srpski heroji, ali iz autorskog pristupa izveštaju sa suđenja čitalac treba da izvuče upravo takav zaključak.

Brutalnost zločina, još više brutalnost nekajanja, čine da se u celokupnoj atmosferi u sudnici oseća kako isparava svaki osećaj za pravdu i moralnost. To je ono što autorku najviše peče i ona neretko ne može da zaustavi suze. Od tuge za nevino stradalima, ali i od besa što je nemoćna da bilo šta učini da ove zlikovce učutka. Ljuta je i na sudiju koja im, postavljajući određena pitanja, daje mogućnost da elegantno skrenu sa teme neposrednog zločina zbog kojeg im se sudi, i upuste se u ideološka i politička tumačenja ne bi li celom suđenju dali politički karakter.

Ton suđenja Škorpionima u upravnoj je srazmeri sa tonovima političke konstelacije snaga u Srbiji. Obe Koštuničine vlade (2004.–2008.) su jasno i bez ikakvih ograda javno relativizovale srpske zločine. U pomoć im je pritekla ona užasna i od upotrebe izlizana teza kako „u svim ratovima sve strane čine zločine“ pa su tako „svi krivi“. Nažalost, ni vlast koju je 2008. godine formirala Tadićeva stranka nije ni za pedalj promenila takav odnos prema bosanskom ratu. Iako ima koalicijsku većinu ona ni do danas nije usvojila najobičniju Deklaraciju o genocidu u Srebrenici kojom bi se postmiloševićevska Srbija ogradila od one prethodne, od genocidnog zločina i osudila ga. U današnjoj Srbiji se odbija čak i deklaracija koja načelno nikoga ne obavezuje ni na šta, već u sebi jedino nosi snažan moralni pečat.

Stoga s pravom Jasmina Tešanović zaključuje kako se “ovde i sada” Srebrenica ali i drugi zločini ne samo potiskuju nego – onda kada su očit i belodani pa još i kamerom snimljeni – na svojevrstan način dizajniraju i tako dizajnirani predočavaju javnosti. Otuda i naslov ove knjige koju treba obavezno pročitati.

BITNE ČINJENICE O DOGAĐAJIMA U BOSNI I HERCEGOVINI NA KRAJU XX I POČETKOM XXI STOLJEĆA¹

Mnogobrojni relevantni izvori različite provenijencije pouzdano ukazuju na dvije početne i osnovne, bitne, fundamentalne postavke i odredbe savremenih događanja i događaja u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća:

- prvo, na Republiku Bosnu i Hercegovinu je izvršena **klasična oružana agresija**, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što je, po osnovnom shvatanju i definiciji **međunarodni oružani sukob** i
- drugo, na okupiranim teritorijama Republike Bosne i Hercegovine i gradovima u opsadi nad Bošnjacima je izvršen najteži zločin - **zločin genocida**.

Imajući u vidu prethodno navedene bazne postavke, neophodno je, radi historijske istine, podsjetiti na bitne činjenice utvrđene na osnovu izvorne i relevantne dokumentacije:

- **srpski nacizam** je ponovo - tokom posljednje decenije XX stoljeća - **generirao najteže zločine** koji su poznati čovječanstvu;
- srpska nacionalistička elita (politička, intelektualna i crkvena) je, na temelju velikodržavnog projekta Velike Srbije ("**svi Srbi u jednoj državi**"), devedesetih godina XX stoljeća dovela do unutrašnje krize u SFRJ i razbila zajedničku državu;

¹ Izlaganje povodom obilježavanja 16.-godišnjice zatvaranja koncentracionog (srpskog) logora Manjača, Manjača, 14. novembar 2008.

- Republika Srbija, je izmjenom Ustava od 28. septembra 1990, praktično **izvršila secesiju** (od SFRJ) i preuzela funkcije samostalne, suverene i nezavisne države, čime je sama izuzeta iz pravnog sistema SFRJ, što je po zakonima SFRJ predstavljalo najteže krivično djelo;
- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima čine **suštinu zajedničkog zločinačkog poduhvata** država SRJ (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske, njihovih rukovodstava i brojnih rukovodilaca političkog, vojnog, policijskog i upravnog vrha, te njihovih petokolonaša, kolaboracionista i plaćenika;
- namjera tog zločinačkog čina, utemeljena na srpskom i hrvatskom velikodržavnom projektu, imala je za cilj **zauzimanje Republike Bosne i Hercegovine kao države, te "konačno rješenje" muslimanskog pitanja - istrjebljenje Bošnjaka ili njihovo svođenje na beznačajnu etničku skupinu**. U funkciju tih zločinačkih aktivnosti poslušno su se, kao saradnici i izvršiooci, stavili servilni petokolonaši iz Bosne i Hercegovine ("Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna", "Republika Srpska" i "Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna") i Republike Hrvatske ("Republika Srpska Krajina");
- radi ostvarivanja navedenog zločinačkog poduhvata preduzete su sljedeće aktivnosti: **razbijen je ustavni koncept odbrane SFRJ; smanjena i razoružana Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine i još nekih konstitutivnih elemenata Federacije; JNA je, od antifašističke i multietničke, "transformisana" u velikosrpsku vojsku; obnovljeni su i eskalirali i Velikosrpski i Velikohrvatski pokret; utvrđeni su metodi, mehanizmi i postupci planiranja i pripremanja zločina; postignut je načelan dogovor o uništenju Bosne i Hercegovine (marta 1991.); omeđavane su granice Velike Srbije i Velike Hrvatske; organizovana je i naoružana peta kolona (velikosrpska i velikohrvatska) susjednih država u Bosni i Hercegovini; komandovanje na okupiranim teritorijama objedinjeno je u rukama šefova susjednih država**

- **okupacionih sila; zauzete su polazne pozicije za agresiju i druge zločinačke aktivnosti, uključujući i genocid nad Bošnjacima;**

- agresija na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima su **isplanirani** (intelektualno, ideološki, politički, vojno, ekonomski, medijski, obavještajno, psihološki, itd.), sa jasno postavljenim **ciljem, naređeni** sa nadležnih političkih i vojnih mjesta i **izvršeni** planski, sistematski i organizovano. Poznate su **države agresori**, zatim **ideolozi, planeri, naredbodavci, izvršioци i saradnici, te kako su zločini izvršeni i zbog čega su izvršeni;**
- genocid nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini je dobro osmišljen i još bolje izveden, uz, nažalost, **masovno učešće srpskog naroda**. Samo u genocidu nad Bošnjacima Bosne i Hercegovine u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenici, jula 1995, učestvovalo je (po raznim osnovama i na različite načine), prema istraživanjima Vlade Republike Srpske, preko 25.000 ljudi;
- za istrebljenje Bošnjaka, međunarodnim humanitarnim pravom zaštićene grupe (nacionalne i vjerske), postojala je **genocidna zločinačka namjera i genocidni plan** (postoje, pored ostalog, naredbe za izvršenje genocida, uključujući i formiranje konclogora). Slobodan Milošević je **"bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je uključivao i rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište bosanski Muslimani kao grupa"** (ICTY, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude, Hag, 16. juni 2004.);
- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu je, uz **embargo na oružje i humanitarnu politiku** Ujedinjenih nacija, Evrope i međunarodne zajednice i **međunarodnu strategiju ignoriranja velikodržavnog fašističkog i genocidnog projekta Velike Srbije**, bila sastavni dio Miloševićeve državne politike, u čije je ime najveći dio Bosne i Hercegovine okupiran, a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u konclogore zbog

njihove nacionalne i vjerske pripadnosti i zauzimanja njihove zemlje, pljačkanja materijalnih dobara i druge pokretne imovine, te otimanja i prisvajanja njihovih kuća i stanova i zatiranja tragova kulturnih i civilizacijskih tekovina;

- kolaboracionisti velikosrpskog agresora (politički, vojni, policijski i upravljačko-izvršni potencijal Republike Srpske, odnosno zvanična vlast Republike Srpske) su pod neposrednim rukovodstvom, organizacijom, komandom, učešćem i podrškom države Srbije i Crne Gore / Savezne Republike Jugoslavije, koja je okupirala preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine, učestvovali u genocidu, zločinima protiv čovječnosti i ratnim zločinima nad Bošnjacima;
- fašističko i genocidno rukovodstvo kolaboracionističke tvorevine Republike Srpske, na čelu sa Radovanom Karadžićem, Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić i drugima, koju je generirao srpski nacizam i na kojima ubijenih Bošnjaka inaugurirao genocidnu tvorevinu nazvanu republikom, imalo je **genocidnu namjeru i genocidni plan** o istrebljenju Bošnjaka, po kojem je genocid vršen i izvršen;
- u zauzimanju Srebrenice, sigurne zone Ujedinjenih nacija, i izvršenju genocida nad Bošnjacima jula 1995, učestvovali su, pored vojnih i policijskih snaga kolaboracionističke, fašističke i genocidne Vojske Republike Srpske i Vojske Republike Srpska Krajina, i oružane snage Savezne Republike Jugoslavije (Vojska Jugoslavije i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije). Tako su, primjera radi, neposredno u egzekucijama zarobljenih Bošnjaka učestvovali pripadnici Vojske Jugoslavije i specijalne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije;
- genocid nad Bošnjacima je, u skladu sa velikosrpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, a po uzoru na fašizam i nacizam, (iz)vršen u kontinuitetu, sa manjim ili većim oscilacijama do kraja 1995, bez obzira na broj likvidiranih. Najmasovniji pokolji bili su u regijama od po desetak opština sa bošnjačkom većinom (stanovništva) u Podrinju, Bosanskoj posavini, te Potkozarju i u dolini Sane. **Masovne grobnice i**

koncentracioni logori su bitni pokazatelji agresije i realizacije njene osnovne namjere - biološko i duhovno istrijebljenje Bošnjaka, odnosno genocid nad tim narodom;

- genocid nad Bošnjacima se i dalje prikriva, minimizira, relativizira i/ ili osporava, uključujući i presude međunarodnih (ICTY i ICJ) i nacionalnih (Savezna Republika Njemačka i Bosna i Hercegovina) krivičnih sudova, kao i rezultate *Komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. Vlade Republike Srpske i Radne grupe za sprovođenje zaključaka iz konačnog Izvještaja Komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995.*;
- permanentno i kontinuirano se izjednačavaju žrtve genocida i njihovi izvršioци, što je nedopustivo (sve više se govori samo o ratnim zločinima na svim "stranama", čime se genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava reduciraju samo na ratne zločine, što najblaže rečeno duboko vrijeđa istraživače ovih zločina, a pogotovo žrtve genocida) i na sasvim pogrešan način se unaprijed, bez ikakvog istraživanja, daju kvalifikacije o tako značajnom pitanju, kao što je karakter zločina, a što ne odgovara činjeničnom stanju i u suprotnosti je sa relevantnom dokumentacijom;
- svjedoci smo, nažalost, sve prisutnije pojave manipulisanja žrtvama genocida u Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, pri čemu se posebno aktivno angažuju kvazi istraživači. Nosioci manipulacija su različiti i raznovrsni, kako pojedinci, tako i grupe, razna udruženja, ustanove i drugi, čiji su interesi i ciljevi vrlo različiti i teško ih je artikulirati, otkriti, identifikovati, utvrditi i konstatovati na jedinstven način. Mi ih identifikujemo kao nedobronamjerne, tendenciozne i kontraproduktivne, sa mogućim i veoma teškim, dugoročno štetnim implikacijama po Bosnu i Hercegovinu kao državu i sve njene građane, bez obzira na nacionalnu, vjersku ili političku pripadnost. Osnov za ovu kvalifikaciju proizilazi iz činjenice da se tzv. istraživanja ne organizuju i ne realizuju na naučnoj osnovi i naučno utvrđenoj proceduri, kojom se propisuje odvijanje procesa, od

istraživačke ideje do konstituisanju rezultata naučnog istraživanja i njihove eventualne primjene u naučnoj i društvenoj praksi. Opšte je poznato da postoji samo jedna istina, a da je cilj nauke naučna istina, do koje se upravo dolazi primjenom naučnih metoda;

- krivično gonjenje i procesuiranje genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava pred sudovima u Bosni i Hercegovini se, najblaže rečeno, kontinuirano opstruira, pri čemu su na sceni snage koje, umjesto težine zločina, karaktera, statusa i broja žrtava, predmete biraju po nacionalnoj pripadnosti žrtava, radi izjednačavanja i izbalansiranja zločina među tri naroda (Bošnjaci, Srbi i Hrvati) i proglašavanja žrtve genocida - zločincem, i da, pored ostalog, kroz krivičnu proceduru izmijene karakter "sukoba" i karakter zločina u Bosni i Hercegovini, kako bi međunarodni oružani sukob, odnosno agresiju, prekvalifikovali u građanski rat, a zločin genocida u "etničko čišćenje";
- planeri, naredbodavci, učesnici, pomagači, saučesnici i izvršioци genocida su u velikosrpskoj ideologiji, politici i praksi najveći heroji u srpskom narodu (u nauci, kulturi, umjetnosti, obrazovanju), koji danas nekažnjeno žive i rade, uživajući, nažalost, u rezultatima genocida i ismijavajući žrtve tog zločina;
- srpski narod i njegova politička i naučna elita nisu se distancirali od izvršenog genocida, a kamoli da se žrtvama izvine i (za)traže oprost i pruže ruku pomirenja. Umjesto toga, oni u kontinuitetu negiraju genocid i odgovornost za zločine prebacuju na žrtvu genocida, te izmišljaju i falsifikuju historijske činjenice, kao što je, pored ostalog, primjera radi, "teza" da su legalni organi vlasti Republike Bosne i Hercegovine protjerali Srbe sa područja Sarajeva, uključujući i "više od 650 univerzitetskih profesora i asistenata";
- entitet Republika Srpska je genocidna tvorevina velikosrpskog nacizma, nastala na teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, obilježena i natopljena, uglavnom, bošnjačkom krvlju, te omeđena i prekrivena brojnim masovnim

grobnicama i koncentracionim logorima, u kojoj legalno djeluju fašističke organizacije. Tu genocidnu tvorevinu tzv. međunarodna zajednica je legalizirala i ustanovila je kao ustavnu kategoriju. Političko rukovodstvo i druge strukture Republike Srpske, u skladu sa velikosrpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, na sve moguće načine opstruiraju jačanje države Bosne i Hercegovine i konstantno sprovode politiku secesije, uništavanja i uništenja države Bosne i Hercegovine.

Ovo su samo najosnovnije činjenice, duboko urezane u svijest svih preživjelih žrtava genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i utkane u aktuelnu surovu društvenu stvarnost, na kojoj se po svaku cijenu, u raznim oblicima, nastoje održati (živim i legalnim) nacistički projekti koji, pored ostalog, impliciraju trajnu nestabilnost u Bosni i Hercegovini, osporavaju političko-pravni i državni kontinuitet Bosne i Hercegovine, negirajući mogućnost i afirmišući neodrživost zajedničkog života, čime se najozbiljnije dovode u pitanje univerzalne ljudske vrijednosti, slobode i prava, civilizacijske i kulturne tekovine.

Krajnje je vrijeme i nužna potreba ujedinjavanja i ujedinjenja, te aktivnijeg angažovanja svih antifašista i antifašističkih snaga u borbi za opstojnost ljudskog dostojanstva u Bosni i Hercegovini.

AMERIKA ĆE DOŽIVJETI NAJVEĆU KRIZU U SVOJOJ HISTORIJU

Gerald Celente je prognostičar trendova, autor i direktor "Trend Research Institute", koga je osnovao 1980. Postao je slavan po svojim tačnim prognozama svjetskih događaja, kao pada berze 1987., raspada Sovjetskog Saveza 1990., azijske krize 1997., pada ruske privrede 1998., pucanja internet balona 2000. i recesije 2001. Osim toga, predvidio je i početak pomame za zlatom 2002., pad tržišta nekretnina 2005., recesiju 2007. i paniku 2008.

Freeman: Kako vidite trenutnu situaciju u SAD?

Celente: Finansijski sistem je kompletno kolabirao. Jedine dvije stvari, koje vlada radi da bi održala zemlju na životu, su ili štampanje još više novca ili spuštanje kamata. Mi to nazivamo "Bernankeov dvokorak", jer postoje samo dva koraka koje šef FED-a može da učini. Ni jedna od ove dvije mjere ne može promijeniti kurs i zaustaviti pad privrede. Potreban je novi produktivni kapacitet, kao u 1990-tim - kad smo ušli u recesiju, izašli smo zahvaljujući tehnologiji interneta. Sve je bilo prebačeno na internet. To je bilo realno. Naravno da je postojala spekulacija na tržištima, ali to nije imalo nikakve veze sa postojanjem produkta. Radilo se o produktivnom kapacitetu. Tako nešto se ne može izazvati monetarnim ili fiskalnim nadražajima. Danas, na primjer, imamo novog predsjednika, koji, kako sam kaže, želi da stvori 2.5 miliona novih radnih mjesta. Odakle želi da uzme novac za to? Jedino ga može našampati. Ono, sa čim smo danas konfrontirani, jeste hiperinflacija kao iz vremena Vajmarske Republike. To može takođe da se desi dolaru. Ja sam politički ateista. Ne vjerujem u bajke, ja sam odrastao čovjek. Ako neko vjeruje da će nas političari spasiti, ili je dijete, ili se samozavarava. I ovo samozavaravanje je veoma izraženo u SAD. Ljudi su puni nade da će novi predsjednik nekako prouzročiti promjenu.

Freeman: *Ukoliko pogledamo tim, koji je Obama do sada izabrao, ne vidimo promjenu.*

Celente: Tačno, ali ne samo to; kako može biti promjene, ako je izabrao iste ljude, koji su i prouzročili krizu? Kao na primjer Larry Summers, koji će biti ekonomski savjetnik, i ovaj Timothy Geithner, direktor njujorškog FED-a. To su sve štíćenici Roberta Rubina. Summers je u Klintonovoj administraciji bio ministar finansija nakon Rubina. To su ljudi koji su uništili Glass-Steagall-Act.

Freeman: Ukidanje zakona 1999. od strane Klintona je glavni uzrok ove krize, jer se tim ukidanjem izbrisala i razlika između poslovnih i investicionih banaka i uvela totalna liberalizacija, što je bankama ponovo omogućilo da špekulišu nekontrolisano.

Celente: To je tačno. Očigledno znate o čemu se radi. To su ljudi koji su stvorili klimu, u kojoj su nastali svi ti derivati, kao Credit Default Swaps, SIVs, CDOs, takozvani egzotični finansijski instrumenti, koji nisu ništa drugo nego opklade, to je igra kao u kockarnici.

Freeman: Da li vjerujete da je kriza namjerno prouzrokovana, ili je u pitanju greška?

Celente: U pitanju je greška. Priča se puno o iluminatima. Ukoliko su to napravili iluminati, onda su opet iluminati ti, koji moraju ispraviti grešku. Ne postoji ni jedna jedina stvar, koju je bilo ko od ovih ljudi sa uspjehom doveo do kraja. Ni jedan jedini u svojoj karijeri. Oni još nikada nisu ništa uradili kako treba. Dospjeli su na vrh isključivo putem inkompetencije i dupe uvlačenja. Tako se to dešava u državnoj administraciji. Da Vam dam nekoliko informacija: karijeru sam počeo u državnoj službi u Yonkersu, NY, nakon diplomiranja 1971.; Yonkers je solidno velik grad sa 300.000 stanovnika. Nakon toga sam bio poslan u glavni grad države New York, Albany, gdje sam radio kao asistent senatskog sekretara države New York. Zatim sam doktorirao politologiju na St. John's University. Od 1973. do 1979. sam specijalista za državna pitanja u Washingtonu za hemijsku industriju. Zbog toga se razumijem u državni aparat. Radio sam i za Reagana i Connollyja, bio sam zajedno sa njima.

Ljudi žive u iluziji da su ovi tipovi pametniji od svih ostalih. Činjenica je, kada neko radi za državu, potrebna mu je potvrda da je gluplji od svih ostalih. Druga realnost je, a to sam vidio na poslu koji sam imao u Albanyju, kako političari gmižu da bi dospjeli do vrha. Oni se usisavaju naviše u hijerarhiji. I zbog toga vjerovati da su ovi političari u stanju da riješe problem - to je samozavaravanje. Osim toga su sve političke organizacije u suštini kriminalne organizacije, što ne kažem olako.

Freeman: Ali zar oni nisu znali da će čitav finansijski sistem implodirati, kada Greenspan bude pojeftinio novac?

Celente: Mislili su: ukoliko želimo da spriječimo da ljudi - to jest veliki igrači - izgube novac zbog pucanja internet mjehura, možemo prosto da spustimo kamatne stope, što su i uradili nakon marta 2000. Od tada smo upozoravali u našem institutu, i to stoji u dokumentima, šta bi se moglo desiti, ali niko nije želio da vjeruje. Kada bi smo napisali da će doći do pada, dobivali smo mnoga pisma sa zahtjevom da kažemo i nešto pozitivno, da izvijestimo i o nečem lijepom.

Tako je bilo i sa ratom. Prije početka iračkog rata rekli smo ljudima da će SAD izgubiti. Biće moguće bez većeg otpora brzo ući unutra i ukloniti Sadama, ali nakon toga će otpočeti gerilski rat, koji se ne može dobiti. Ali niko to nije želio čuti, to ne bi bilo patriotski. I? Nakon skoro 8 godina rata, nismo se pomjerali niti jedan korak.

Dakle, kada govorim o kriminalnim organizacijama, ne mislim to kao klevetu, već kao činjenicu. Amerika vodi rat koji bazira na pogrešnim razlozima. Da li su oni to znali ili ne, u suštini je akademsko pitanje. U pitanju su jednostavno pogrešni razlozi i nevini muškarci, žene i djeca ginu, što je apsolutno protiv mojih moralnih osnova. I oni pljačkaju ljude do gole kože, usred bijela dana, sa svim ovim. Postoji taj mentalitet (previše velik da bi propao), što u konsekvenci znači da smo mi suviše mali da bi bili spaseni.

To je tipično engleski "Titanik" način razmišljanja. Bogati smiju da uđu u čamce za spasavanje, siromašni ostatak je zaključan u potpalublju i dozvoljeno mu je da potone zajedno sa brodom.

Freeman: Finansijska kriza je prešla Atlantik i stigla u Evropu. Sada ruiniira čitav svijet.

Celente: Da, u pravu ste. Na svojim putovanjima primjećujem nažalost da i Evropljani i Azijci jednostavno preuzimaju svaku glupost iz SAD. Tako su i Credit Suisse i UBS podlegli istoj stupidnoj pohlepi i manipulaciji novcem, kao i ovdašnje banke. Prije godinu dana je još postojalo pitanje da li će se inostranstvo zaraziti. Sada čitav svijet ima upalu pluća.

Pogledajte samo šta se dešava u Španiji sa čitavom nesuzdržanom produkcijom u građevinskom sektoru koja je proizvela jednu ogromnu deponiju nekretnina. Zemlja je bankrotirala.

Ista stvar je i sa bivšim državama istočnog bloka. Sreo sam ljude odatle i sa zaprepašćenjem sam slušao kako brbljaju o investicijama i marketingu, kao da oduvijek žive u kapitalizmu. Govorili su sa mnom, kao da tačno znaju o čemu je riječ. Ponašali su se više kao grabljivci, kao domoroci sa Zapada. Ove zemlje i mnoge druge imaju sada sopstveni privredni horor i svi su pali direktno na nos.

Freeman: Kako izgleda, privreda će doći do kompletnog zastoja.

Celente: Predskazujemo totalni kolaps privrede. 7. novembra 2007. smo predvidjeli finansijsku propast i paniku 2008., koja se i desila. Sljedeće godine ćemo vidjeti propast trgovinskog sektora na malo, zatim propast komercijalnih nekretnina, itd.; doživjećemo najveću depresiju ikada, puno težu od takozvane 1930-tih godina.

Kazaću i zašto. Tada nije toliko ljudi posjedovalo tako visoko zadužene nekretnine, takođe nisu bili pod tolikim kreditnim obavezama kao danas, nisu postojale kreditne karte, nisu bili u dugu od 14.000 milijardi. Tada je postojao trgovinski suficit, danas su SAD u minusu od preko 700 milijardi godišnje. Državni budžet je bio izbalansiran, sada imamo nevjerovatan deficit i državni dug od 13.000 milijardi, pri čemu je samo ove godine novo zaduživanje bilo 1.000 milijardi. Na početku Drugog svjetskog rata su SAD bile motor čitave svjetske industrijske produkcije, imali smo najvišu produktivnost. To je odavno prošlost. Mi smo nacija u propasti. Ulazimo u najveću depresiju i ona će biti svjetska.

Freeman: Šta mislite, da li će doći do masovne nezaposlenosti sa revoltima?

Celente: Da, mi takođe vidimo trend ka revoluciji. Ono što se desilo u Grčkoj, može eksplodirati svuda. Tamo se ne radi o ubistvu 15-godišnjeg dječaka, već o pobuni ljudi protiv te totalno nekompetentne, korumpirane političke kaste, koja je svuda ista. Bio sam zaposlen kod države, poznajem razmjere korupcije. U Washingtonu se radi samo o lansiranju projekata, kojim će se obogatiti inicijatori i njihovi ortaci, ruka ruku mije, novac za prijatelje, sistem je od vrha do dna korumpiran.

Freeman: To znači da ćemo proći kroz bolnu depresiju, koja će trajati godinu-dvije, i potom izaći iz doline?

Celente: Kako da izađemo iz doline? Šta će nam pomoći u tome?

Freeman: Znači u pitanju će biti dugotrajna depresija?

Celente: Da!

Freeman: To uopšte ne zvuči dobro. Kako će depresija pogoditi Evropu?

Celente: Evropa će proći bolje, jer ljudi tamo nisu toliko zaduženi i u boljoj su poziciji da se sami izvuku iz problema. SAD su se pretvorile u zemlju mlakonja, koji sami više ne mogu raditi ništa, mogu samo da konzumiraju, žive u velikim kućama, voze ogromne automobile i sami su postali veliki i gojazni. Jednostavno ne mogu prestati da žive iznad mogućnosti. Troše previše hrane, energije i prostora. Ne znaju kako da žive skromno. Sada je žurka gotova i pritegnuti kaiš će biti veoma bolno. Imamo rastući sloj potpuno osiromašenih, što na taj način nikada nismo imali. Užasavajuće je. Imaćemo veoma visoku nezaposlenost, veću nego kod zadnje depresije.

Freeman: Prema tome, vi ne vidite rješenje za izlazak iz krize?

Celente: Izaći ćemo samo u slučaju ako budemo u stanju da pokrenemo novi produkcionni kapacitet, koji ide dalje od novih tehnologija za alternativne energije. To mora biti nešto sasvim revolucionarno, što će biti novi motor za privredu, kao otkriće vatre ili pronalazak točka.

Freeman: Istorija pokazuje: kada su moćnici konfrontirani sa velikim privrednim problemima, oni ih ne rješavaju, već misle da će rat riješiti sve probleme. Postoji li mogućnost velikog rata?

Celente: Nakon zadnje velike depresije je Drugi svjetski rat viđen kao izlaz. Danas živimo u drugom vremenu. Sljedeći rat bi bio rat sa oružjem masovnog uništenja. Današnje ratove je moguće voditi samo protiv nerazvijenih zemalja. Više se ne radi o ispaljivanju interkontinentalnih raketa, već o gerilskom high-tech ratu, kakvog vidimo u Iraku ili Afganistanu. Samo, političari su spremni na sve.

Freeman: Da li time mislite na "operaciju pod lažnom zastavom" (false flag).

Celente: Da, oni lažu konstantno o svemu, kao na primjer da je Sadam posjedovao atomsko oružje i veze sa Al Qaidom. Ko je u stanju da političarima vjeruje i jednu jedinu riječ?

Freeman: Pisali ste da SAD idu putem Velike Britanije. Da li sa tim mislite da SAD više ne mogu da priušte imperiju i stacioniranje trupa u 130 zemalja?

Celente: Da, američka imperija nestaje, otići će istim putem kao i britanska. Jednostavno nemamo više para.

Freeman: Jedini političar, koji to kaže u SAD, i koji želi da restaurira ustavna prava i vodi razumnu privrednu politiku, je Ron Paul. Šta mislite o njemu?

Celente: Ja bih ga izabrao za predsjednika. Umjesto toga sam morao da glasam za Nadera, jer Paul nije stajao na izbornom listiću. Neću podržavati nijednu od kriminalnih organizacija, koje dijele moć u Washingtonu. I veoma sam jasan po tom pitanju. Bilo ko, ko je glasao za kriminalce, podržava produžetak ubijanja i pljačke. To se ne može reći ni na bilo koji drugi način. Oni ubijaju nedužne ljude svaki dan.

Freeman: Koliko krivice za trenutnu situaciju nose mediji? Oni se ponašaju još samo kao organi propagande.

Celente: Mediji nose veliki dio krivice. Oni su u krevetu sa moći. Samo treba pogledati koje bliske veze postoje između predstavnika medija i službi, ministarstava, Pentagona i Bijeke kuće. Mediji tamo svakodnevno ulaze i izlaze. Možemo se zahvaliti New York Timesu što nam je prodao irački rat. NYT je 2007. također napisao da je problem sa privredom samo obična štucavica i da će proći, iako smo već vidjeli pad. Mediji su na strani privrede i vlasti, ni na koji način ne ispunjavaju svoju pravu funkciju.

Freeman: Šta možete poručiti mojim čitaocima, kako da se pripreme za nadolazeću depresiju?

Celente: Mi u institutu govorimo odavno, da ne treba trošiti ni centa više nego što se posjeduje. Moraćemo da živimo novu skromnost, koja će se manifestovati u kupovini isključivo stvari koje su neophodne i imaju duži rok trajanja. Čitav ciklus konzuma je prošao, ciklus kupovine i dostizanja sreće kroz materijalizam. Shvatite me, i ja volim lijepe stvari, samo se sada radi o kvalitetu, ili konceptu.

Štednja i zbog obrazovanja djece. Ovdje u SAD svi žele da pošalju svoj podmladak na visoke škole i univerzitete. To košta bogatstvo. I za šta? Da bi mogli da studiraju ekonomiju ili pravo i da naprave MBA? Bolje uštedite novac. Imamo više nego dovoljno bankara i pravnika. Bolje obrazovanje je praktično i korisno, kao inženjer, tehničar ili svi zanatski pozivi.

Doći će do velike promjene. Sve počinje već na lokalnom nivou. Potrebno je brinuti se o svojoj zajednici i biti aktivan u njoj. Pitanje

je: kako mogu biti koristan mojim sugrađanima? Budite srećni, jer u Švajcarskoj imate direktnu demokratiju i možete učestvovati u odlukama. Ovdje u Americi nemamo više ništa da kažemo, oni rade šta hoće. Ljudi su protiv finansijskih paketa, ali šta rade političari? I dalje rade po svome.

Freeman: Svojim čitaocima kaže : čuvajte svoje gradove i komune, borite se za održavanje javne infrastrukture, spriječite privatizaciju i rasprodaju svih vrijednosti.

Celente: Postoje službe koje su esencijalne i koje trebaju biti javne, kao transport, energija i vodosnabdijevanje. Ovdje je u pitanju globalna vlada, ja nisam teoretičar zavjere, ali svako zna kuda vodi taj put. Cilj je kontrolisati sve i upravljati centralno.

Freeman: Da li mislite da će se zbog finansijskih problema mediteranskih zemalja i novih članica na istoku EU i euro raspasti?

Celente: Da, u to smo uvjereni. Mi smo to predvidjeli još prije uvođenja eura. Jedino što je potrebno za ostvarivanje tog scenarija je nacionalni populista u nekoj od zemalja članica, koji je uvjeren da samo kroz izlazak iz EU finansijska kriza može biti zaustavljena, i Unija već pada. Berlusconi je to već najavio, sa prijetnjom istupanja iz Šengena zbog brojnih imigranata. Masovna migracija je veliki problem. Zapadne zemlje su preplavljene ljudima koji žele bolji život ili bježe iz nužde. Tu ne pomaže altruizam, ko će to sve da plati? Odakle obezbjeđiti smještaj, namirnice i posao, kada se više nema para ni za brigu o sopstvenim ljudima?

Freeman: Da li mislite da je moguće formiranje Sjevernoameričke Unije između Meksika, Kanade i SAD?

Celente: Da, to smatramo mogućim, samo je šansa sada veća da će doći do raspada. Svjedoci smo raspadanja SAD kao što se nekad raspao SSSR. Pojedinačni regioni će uvidjeti da će lakše proći kroz krizu bez savezne vlade. Za šta trebaju daleki Washington? Pogledajte samo kakvi se političari tamo motaju. To su sve korumpirani nespособnjakovići koji misle samo na svoju prednost. Svjedoci smo raspada Sjedinjenih Država.

Freeman: Da li je funkcija centralnih banaka prevaziđena? Na kraju krajeva one su izazvale krizu i potpuno zakazale.

Celente: Da, zakazale su. Ali trenutno je u toku borba za moć, veliki žele da unište male, kako se već toliko puta ponovilo u istoriji. Jedan

od trendova, koje posmatramo, nazivamo "skidajte im glave". To će se sigurno desiti.

Freeman: Kažete da će doći do prave pobune?

Celente: Apsolutno. Pogledajte samo svu tu bagru na Wall Streetu, ili ono, što izlazi iz univerziteta kao Yale i Harvard. Oni još nikada u svom životu nisu zaprljali ruke. Nemaju pojma šta znači živjeti na ulici, potpuno osiromašen. Kada uzmete sve ljudima i kada nemaju više ništa da izgube, spremni su na sve.

Freeman: Ovo, što predskazujete, ne zvuči baš optimistično.

Celente: To nema veze sa optimizmom ili pesimizmom, već sa realizmom. Kao kad odete kod doktora i dobijete dijagnozu raka u zadnjem stadijumu. Da li Vas doktor treba slagati ili kazati kako stvari stoje? Lažni optimizam ne mijenja ništa na činjenici da ćete uskoro umrijeti.

Freeman: Mislite li da je dobra ideja za pojedinca ili za čitave zajednice i komune, da se sami snabdjevaju i da se skinu sa mreže?

Celente: Apsolutno. Sigurno. Treba ispitati mogućnosti za postizanje nezavisnosti od sistema, za uzgajanje sopstvenih namirnica i elektriciteta. To je ono što sam spomenuo ranije; sa novim tehnologijama to postaje moguće. Kada se to desi, onda će se ljudi udaljiti od majke države i korporacija. 1997. sam objavio knjigu, koja obrađuje upravo ovu temu. Centralni sistem je trebao pući već odavno. Održava se samo kroz jeftin novac. Ali to više ne funkcioniše. Šta će nam centralna vlada, koja ionako samo proizvodi probleme i nema rješenja? Najšira samostalnost i decentralizacija, to je put.

PORUKA SLOBODE

„Kada je Ibrahima Gospodar njegov s nekoliko zapovjedi u iskušenje stavio, pa ih on potpuno izvršio, Uzvišeni Allah je rekao: **“Učiniću da ti budeš ljudima u vjeri uzor!”** – “I neke moje potomke!” – zamoli on. – “Obećanje Moje neće obuhvatiti nevjernike” kaza On.“ (K, 2:124)

Časni Poslanik, Muhammed, a.s., upozorava svoj Ummet da je dunjaluk kuća napora iskušenja a nije mjesto opuštanja:

“O ljudi! Dunjaluk je kuća napora, a nije mjesto opuštanja. Stanište brige, a nije stanište veselja. Ko ga upozna takvim neće se previše radovati kada je u zdravlju, ali neće se ni žalostiti kada je u bolesti. Uzvišeni Allah je učinio ovaj svijet kućom iskušenja, a Ahiret – svijet vječnosti je učinio konačnim rezultatom/računom. Učinio je da iskušenja ovoga svijeta budu radi ahiretskog dobra. Dobra u svijetu vječnosti su za uzvrat iskušenjima ovoga svijeta. Allah uzima da bi dao, iskušava da bi nagradio. Život na ovome svijetu kratko traje, a to je kao prolazak kroz trnje – stalno se ponešto kači. Čuvajte se slasti koje vam se nude i užitaka koji su prolazni. Napustite užitke koji kratko traju zbog kojih bi mogli tugovati pored onih koji su trajni. Ne pretjerujte u gomilanju dobara u dunjalučkoj kući, a Allah je već nju učinio pustom. Ne poistovjećujte se sa prolaznim, kada Allah želi da vas sačuva od toga da budete izloženi Njegovoj srdžbi i da zaslužite Njegovu kaznu.”

Ova generacija pamti političke lidere koji su obećavali bolji život ljudi autoritetom i sposobnošću pronicanja u ostvarive vizije koje su nudili svom narodu. Mnogi nisu postigli ostvarenje boljeg života i ljudi su danas izgubili nadu u ideologije i povjerenje u velike riječi.

‘Danas su politički lideri sve više i više viđeni kao menadžeri javnih aspekata ljudskih života,’ piše Adam Curtis.

U svojoj analizi koju ovaj autor obrađuje u djelu *‘Moć košmara’* između ostalog kaže ‘da su politički lideri otkrili novi način koji ponovo uspostavlja njihov autoritet i moć. Umjesto obećanja da će ostvariti ciljeve, oni sada obećavaju zaštitu od noćnih mora. Tvrde kako će nas spasiti od strašnih opasnosti koje ljudi ne vide i koje ne razumiju. Najveća od tih opasnosti je međunarodni terorizam, predstavljen kao moćna i zla mreža sa tajnim podružnicama u zemljama širom svijeta i kao prijatna kojoj se treba suprostaviti,’ piše Adam.

Ovo sve skupa dovodi do nastanka košmara predstavljenog u vidu tajne i organizirane zle sile koja prijeti svijetu, one iste fantazije koja je političkim liderima nekada komunističkih zemalja davala moć i autoritet. Određeni analitičari danas tvrde da politički lideri koji su sposobni predstaviti najmračnije košmare postaju najmoćniji. Materijalne i ljudske resurse danas treba upotrijebiti da bi se što efikasnije upravljalo ljudima na zakonit način. Univerzalna moralna načela i pravda se trebaju objašnjavati spram interesa lidera modernog doba.

Danas se sjećamo velikog lidera, imama Homeinija, koji je promovirao moralna načela Islama i pravdu. Rođen u takvom okruženju ipak intelektualno sazrijeva u jednoj od razvijenih zemalja Zapada i vraća na dostojanstven način u svoju rodnu zemlju. Ovaj događaj u mnogome koincidira sa slučajem koji se danas eksploatira u javnosti vezanog za poznatog mufessira, komentatora Kur’ana Časnog, Sejjiida Kutba, r. U svom studijskom boravku u jednoj od razvijenih zemalja Zapada prisustvovao je programu priređenom u mjesnoj crkvi gdje je svećenik uz muziku i pjesmu zabavljao okupljene posjetioce. On je to doživio i opisao ovako: „Usprkos svom materijalnom blagostanju, ovdje na svim stranama oko sebe ste suočeni sa nepristojnošću, porocima, vulgarnošću, razgovorima u čijem su fokusu bile filmske zvijezde, cijene automobila... Ovdje stanovnici puno vremena provode vodeći brigu o travnjacima oko svojih kuća ne primjećujući susjede i njihov život. Na svakom mjestu se oslika-

va žudnja za materijalnim dobrima.“ Šta vjera može da znači ondje gdje duhovnost ne postoji!?

U vlastitom studijskom iskustvu nailazim na imama Homeinija koji se vraća iranskom narodu upravo u vrijeme kada ekspanzija materijalizma kuca na vrata svakog doma izravno ili putem medija, čak i u komunističke zemlje. Vijest o velikom događaju u Iranu praćena je ovdje podjelom fotografija sa porukom imama Homeinija o slobodi koju islam dariva ljudskom rodu!

Za iranski narod imam Homeini, r., je donio slobodu koju su priželjkivali muslimani ovih prostora živeći u okovima komunizma u to vrijeme. Snaga vjere koja se osjećala u 'Poruci slobode' predstavljala je nepresušni izvor za nadu da će ljudski rod dočekati trenutak sjedinjenja duhovnih vrijednosti sa materijalnim dobrima ovoga svijeta na razuman način bez isključivosti jednog u odnosu na drugo.

Učenici, studenti i učitelji u to vrijeme ovdje su pogledom priželjkivali, otvarali i čitali stranice 'slobode' koja se naviještala povratkom imama Homeinija sa slobodom u svoju zemlju iz jedne od razvijenih zemalja Zapada.

Danas ljudski rod treba poruku 'slobode' koja dariva nadu boljeg života. Jesmo li sposobni prepoznati tu poruku danas i koliko smo spremni pronositi je dalje onima kojima sloboda treba, ostaje otvoreno pitanje za ovu generaciju koja pamti poruke velikih ljudi u koje, neminovno spada i imam Homeini, r., kojeg se danas sjećamo. Imam Homeini, r., ostaje vođa potvrđen u punom kapacitetu značajnija objavljenog ajeta u formi dove koju učimo:

“Gospodaru naš, podari nam u ženama našim i djeci našoj radost i učini da čestitim osobama budemo dostojan uzor!” (K, 25:74)

*Sarajevo, 4. juna 2009. godine/
11. džumaed-l-uhra 1430. H. godine*

NEUSPJEH SCENARIJA PROTIV IRANA

Islamska revolucija u toku svog tridesetogodišnjeg postojanja su sreće se s različitim događajima, pa i prevarama koje joj se pokušavaju nametnuti, ali ta revolucija, bez obzira na sve ove probleme i pokušaje prevara, nije izgubila svoj pravac. Čak je, štaviše, čvršće, sigurnije, mudrije i stabilnije nastavila svoj put.

Možda se ovim događajima i prevarama nakratko može odvesti narod na pogrešan put i zabludu. Ali ta lica prevare neće nikada ostati neotkrivena ispod boja kojima se pokušavaju zamaskirati.

Za ovo kratko vrijeme iranske revolucije, iranski narod je znao odvojiti prevarante i lažljivce, kojih u toku islamske revolucije nije bilo malo. Kako smo rekli, narod može nakratko skrenuti pažnju prema tim prevarantima, ali nakon otkivanja izgleda takvih prevara, oni su uvijek shvatali da su skrenuli sa puta imama i vođa iranske revolucije i vraćali su se na pravi put.

Svjetski licemjeri, na čelu sa SAD, od početka iranske revolucije do danas pokušavali su, na različite načine ili, kako sami američki čelnici kažu, koristili su sve moguće načine i najkomplikovanije metode, sa dobro obučenim ljudima, da oslabe Iran ali nisu uspjeli. Rezultati njihovih pokušaja da Iran bude jedna slaba država, bez uticaja, su neuspješni. Naprotiv, Iran je stabilna i jaka država usred teritorije Bliskog istoka, koja se suprotstavila SAD i ostalim velesilama u svijetu.

U takvim uslovima, šta oni mogu uraditi da ospore snagu i sposobnosti Islamske republike Iran? Oni su prisiljeni da teritoriju Bliskog istoka potpuno isprazne od nove svjetske velesile, da osporavaju ovaj događaj koji je u sadašnjoj situaciji najznačajniji problem, i stoga budući zapadni program mora biti u tom okviru novog scenarija nemira.

Predsjednički izbori od 12. juna 2009. godine u Islamskoj republici Iran nisu bili samo redovni izbori, nego i novi događaj i nova činjenica

u historiji Irana i u svijetu koja se dugo neće moći zaboraviti. Iranski narod je uradio veliki posao u međunarodnim okvirima, jer je poslije tri decenije trajanja iranske revolucije 85% iranskih stanovnika s pravom glasa izašlo na izbore i ponovo dalo glas za islamsku revoluciju. To znači otprilike 40 miliona ljudi, i to je najbolje pokazuje što znači demokratija i prava naroda. To je i znak da se velesile, na čelu sa SAD, nalaze u velikim teškoćama.

Također, predsjednički izbori od 12. juna 2009. godine u Iranu su bili veliki pokret i novi svjetski događaj, koji je značio veliki i jak udar za one koji glume demokratiju, a koji sada zaboravljaju veliki izlazak iranskih glasača na izbore i razliku od skoro 12 miliona glasova u korist prvoizabranog. Potvrdile su se pretpostavke i priče nekih radikalnih reformista prije izbora da će, ako ne pobijede na izborima, pripremati nemire i izvršavati scenarij svojih šefova. Pokazalo se da su oni dugo programirali nemire nakon izbora.

Jedan od važnih znakova da su se reformisti opredijelili za izazivanje nemira jeste to što nisu pokazivali želju da izraze zakonski predviđenu mogućnost žalbe na rezultate izbora. Znali su da je jedini način na koji se može postići odgovarajući odgovor na žalbu na rezultate izbora onaj predviđen zakonom, ali su oni, umjesto toga, odabrali put izazivanja krize i sukoba između svojih pristalica i snaga bezbjednosti na ulicama, te intervjuje za strane medije.

Jedan od važnih razloga za nemire u Iranu jeste to što su ovi nemiri bili dugo pripremani i organizovani, što je na njih potrošeno mnogo sredstava radi potpunog realizovanja nekog programa i prije i poslije izbora, potpuno sličnog modelu "plišane revolucije". To potvrđuje izjava jednog od aktivnih reformista koji je rekao da je njihov program sličan revoluciji u Srbiji. Također je dosta pokazatelja koji predstavljaju potvrdu da su ovi nemiri bili pripremljeni otprije i da su čelni ljudi, organizatori nemira saradivali sa stranim obavještajnim službama.

Opširnije ćemo pisati o vođenju nemira od strane neprijatelja islama i islamske revolucije radi ostvarivanja njihovih ciljeva u Iranu, a posebno o načinima njihove komunikacije.

INTERNACIONALIZACIJA NA BRAZILSKI NAČIN

Za vrijeme debate na jednom američkom univerzitetu, studenti su brazilskog ministra prosvjete Cristovama Buarquea pitali šta misli o internacionalizaciji Amazonije. Američki student je postavio svoje pitanje uz primjedbu da očekuje odgovor humaniste a ne Brazilca. Evo šta je odgovorio Cristovam Buarque:

Naravno, kao Brazilac bih se jednostavno usprotivio internacionalizaciji Amazonije. Kolika god bila nebriga naših vlada za to bogatstvo, ono je naše.

Kao humanista, svjestan opasnosti koja prijete degradiranju okoliša u Amazoniji, mogao bih zamisliti da Amazonija bude internacionalizirana, kao uostalom i sve drugo važno za čovječanstvo. Ako bismo, u ime humanističke etike, trebali internacionalizirati Amazoniju, onda bismo trebali internacionalizirati i naftne rezerve cijelog svijeta. Nafta je isto toliko važna za budućnost čovječanstva koliko i Amazonija. Ali uprkos tome, gospodari naftnih rezervi osjećaju da imaju pravo povećati ili sniziti njenu cijenu ili proizvodnju.

Isto tako bi trebalo internacionalizirati financijski kapital bogatih zemalja. Ako je Amazonija rezerva za cijelo čovječanstvo, nju se ne smije spaljivati voljom jednog vlasnika ili jedne zemlje. Spaljivati Amazoniju je isto tako ozbiljno kao i nezaposlenost koju su izazvali špekulanti globalne ekonomije. Ne smijemo pustiti da samovoljna špekulanata upropasti financijske rezerve cijelih zemalja.

Prije internacionalizacije Amazonije želio bih biti svjedokom internacionalizacije svih muzeja svijeta. Louvre ne treba pripadati samo Francuskoj. Svaki muzej na svijetu je čuvar najljepših djela

ljudskog genija. Ne smijemo ostaviti da tim kulturnim bogatstvom, isto kao ni s prirodnim bogatstvom Amazonije, manipulira ili ga uništi jedan vlasnik ili jedna zemlja. Prije izvjesnog vremena je jedan japanski milioner odlučio da sa sobom sahrani sliku velikog majstora. Prije nego se to dogodi, trebalo bi internacionalizirati tu sliku.

Dok se odvija naš susret, Ujedinjene nacije organiziraju Forum Milenijuma, ali neki predsjednici država su imali poteškoća da stignu na Forum, zbog problema na granici Sjedinjenih Država. Mislim, dakle, da bi New York, sjedište Ujedinjenih nacija, trebalo internacionalizirati.

Makar bi Manhatan trebao pripadati cijelom čovječanstvu. Kao, uostalom, i Pariz, Venecija, Rim, London, Rio de Janeiro, Brazilija, svaki grad sa svojom posebnom ljepotom i svojom historijom bi trebao pripadati cijelom svijetu.

Ako Sjedinjene Države hoće internacionalizirati Amazoniju zbog toga što ju je opasno ostaviti u rukama Brazilaca, idemo internacionalizirati i nuklearni arsenal Sjedinjenih Država. Jer su SAD u stanju poslužiti se njime, što bi izazvalo razaranja daleko obimnija od požara u Amazoniji koji su za žaljenje.

U toku rasprava između američkih predsjedničkih kandidata, oni su zastupali ideju o internacionalizaciji šumskih rezervi svijeta, s tim da se za uzvrat izbrišu dugovi siromašnih zemalja.

Počnimo, dakle, s tim da upotrijebimo iznos tog duga da osiguramo svoj djeci svijeta da se hrane i da idu u školu. Internacionalizirajmo djecu, i postupajmo prema njima, gdje god se rodila, kao prema bogatstvu koje zaslužuje pažnju cijelog svijeta. Daleko više od Amazonije.

Kad svi rukovodioci svijeta budu postupali sa siromašnom djecom kao sa ljudskom baštinom, neće ih pustiti da rade umjesto da idu u školu, niti da umiru, kad bi trebala živjeti.

Kao humanista, pristajem zastupati ideju internacionalizacije Svijeta. Ali dok mene Svijet smatra Brazilcem, boriću se da Amazonija ostane naša. I samo naša!!!

DOSSIER “BOSNA I HERCEGOVINA - SUBJEKT MEĐUNARODNIH ODNOSA” (III)

STATUS BOSNE I HERCEGOVINE U OIC-U

Ukratko rečeno, našim znanstvenim pokušajem da rasvijetlimo ulogu zemalja– članica u procesu međunarodnog prizna(va)nja Bosne i Hercegovine, koristeći se pri tome komparativnom analizom i iskustvima drugih zemalja, došli smo do zaključaka da se upitamo šta jesmo, šta nismo, a šta smo trebali biti i šta se očekuje od našeg statusa, kad je u pitanju OIC? U ovom i sljedećim poglavljima ponudit ćemo odgovor na osnovu saznanja do kojih smo objektivno mogli doći. Također, ponudit ćemo odgovor zašto nismo punopravni član OIC-a. Smatramo da ponuđeni odgovor odražava trenutnu političku bosansku zbilju, ali smo dužni naglasiti i navesti druge primjere i zemlje, kao što je Liban ili neke afričke zemlje u čijem ukupnom broju stanovništva muslimani ne predstavljaju većinu, pa ni relativnu, te istaći uvjerenje da će se steći potrebni uvjeti i razumijevanje i za drugačiji status BiH u OIC-u od ovoga današnjega u budućnosti. Također, smatramo, da kad sa scene nestanu razlozi koji su limitirali i determinirali naš status u OIC-u, Bosna i Hercegovina će, kada postigne politički konsenzus kod svih naroda i građana, zatražiti reviziju tog statusa.

Za sada, Bosna i Hercegovina u Organizaciji islamske konferencije ima status promatrača. Neposredno pred sticanje ovog statusa u Evropi i svijetu, odnosno prije i poslije Londonske konferencije neki krugovi u zemlji i svijetu – protivnici državnopravnog kontinuiteta i međunarodnopolitičkog subjektiviteta – su pokušavali nasilno pripisati Republici Bosni i Hercegovini epitet i pridjev “islamska država”. Izraženiji pokušaji dolazili su čak i od nekih zapadnih evropskih vlada. Međutim, uprkos činjenici što je Bosna i Hercegovina stoljećima baština multikonfesionalnost i multietničnost na kraju, ipak, moralo se u

dokazivanju i odbacivanju tih zlonamjernih insinucija pribjeći i drugačijem odgovoru. Naime, Republika Bosna i Hercegovina, ne samo da nije mogla već je, štaviše njeno moguće punopravno članstvo u OIC-u od strane zemalja – članica pozdravljano i prihvaćano kao dobrodošlo i prirodno. Ipak, državni predstavnici u odbacivanju takvih kvalifikativa odbijaju punopravno članstvo, iako se takva privilegirana prilika rijetko pruža, i prihvaćaju status promatrača pri Organizaciji islamske konferencije. Štaviše, u periodu poslije Londonske konferencije pa sve do danas naši državnici i diplomatski predstavnici su dovedeni u situaciju da daju slične izjave o ustavnom uređenju Bosne i Hercegovine. Predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović u intervjuu Londonskom *Timesu* u novembru 1994. godine¹ na pitanje o opravdanosti kritika prema kojima se, navodno, u Bosni stvara država sa više islamskih obilježja, između ostalog je odgovorio: "Oni koji to tvrde imaju ili loše informacije ili loše namjere. Ja se zalažem za cjelovitu Bosnu, a cjelovita Bosna, jer je višenacionalna, po definiciji ne može biti islamska država. To može biti samo podijeljena Bosna, a za podijeljenu Bosnu zdušno rade upravo neke evropske vlade. Tako dolazi do paradoksa. Evropa u Bosni stvara islamsku državu." I pored ovako jasnih opredjeljenja o tome kakvu državu Bosnu i Hercegovinu je željelo državno rukovodstvo, dakle u postojećim granicama, sustavno je onemogućavano njeno ustavno ustrojstvo na navedenim principima i na najgrublji način se rušila njena državnost i pravni poredak kako iznutra tako i izvana uz nastojanje da se podijeli i njeni dijelovi pripoje "velikoj Srbiji" ili "velikoj Hrvatskoj", što je najviše pogađalo Bošnjake muslimane jer nemaju rezervne domovine.

Po ovom pitanju, kao i po drugima rezolutan je bio i tadašnji ministar vanjskih poslova, dr. Haris Silajdžić, koji je za vrijeme održavanja Ženevske konferencije o ustavnom uređenju rekao: "Želimo Bosnu i Hercegovinu, koliko je to moguće onakvu kakva je bila domovina svih nas. Ne želimo etnoreligijske enklave koje će i dalje tako podijeljene padati u mrak nacionalizma, fanatizma i primitivizma. Želimo demokratsku, sekularnu, koliko je to god, nakon ovakve tragedije, moguće tolerantnu, miroljubivu, moderno orijentiranu državu." Ipak, i pored ovakvih nedvosmislenih stajališta i javnih izjava, upravo zbog

¹ Vidi, *Oslobođenje*, Sarajevo od 22. novembra 1994. godine.

navedenih intencija nekih evropskih krugova i napisa o tobožnjem etabriranju islamskog entiteta na tlu kršćanske Evrope, državno rukovodstvo se odlučuje u cilju izbjegavanja daljnjih polemika da Bosna i Hercegovina pri Organizaciji islamske konferencije ima status promatrača. Što se tiče međunarodnog prizna(va)nja Republike Bosne i Hercegovine od strane islamskih zemalja, sasvim je drugačiji pristup bio i Bosni i Hercegovini i muslimanima u njoj.

III-3.2. Međunarodno prizna(va)nje Bosne i Hercegovine od strane zemalja OIC-a

O međunarodnom priznanju Bosne i Hercegovine od strane zapadnih zemalja, kao političkom i diplomatskom činu bilo je riječi ranije. *Ipak, "priznanje Bosne i Hercegovine kao nezavisne i samostalne države sa priznatim međunarodnopolitičkim subjektivitetom i teritorijalnim integritetom (Badinterova komisija u okviru historijskih i utvrđenih "avnojevskih" granica) sa većinskim muslimanskim stanovništvom bilo je veliko iznenađenje za muslimanski svijet. Većina islamskih zemalja, posebno običnog svijeta, nije nikada ni čula za Bosnu, a kamoli da zna da se u njoj nalazi toliki broj autentičnih evropskih muslimana."*²

Za Bosnu i Hercegovinu je bila od vanredne važnosti serija priznanja arapsko-islamskih zemalja koja su nastupila u periodu pred i poslije zasjedanja V vanredne konferencije ministara vanjskih poslova zemalja OIC-a u Istanbulu, juna mjeseca 1992. godine. Svakako, radi preglednosti i uvida, napraviti ćemo komparativnu analizu dinamike priznanja zemalja OIC-a, ali zasigurno tursko i saudijsko priznanje, kao i potonja pomoć na svim nivoima i u svim domenima odigrat će važnu i presudnu ulogu u opstojnosti BiH. Naravno, pri tome ne treba gubiti iz vida značaj *iranskog, malezijskog, pakistanskog i egipatskog priznanja*, pa i nekih manjih ali, također, značajnih zemalja kao što su *Katar, Kuvajt, Emirati, Brune-i-Darusallam*, itd.

Republika Turska je Republiku Bosnu i Hercegovinu priznala 6. februara 1992. godine i poslije Bugarske, kao neislamske države, postala je druga zemlja koja je to uopće učinila, a prva među članicama OIC-a. Turska je uspostavila pune diplomatske odnose sa Bosnom i Hercegovinom na nivou ambasadora. U Turskoj, pored Ambasade

² Muminović Alija, *Organizacija islamske konferencije i agresija na RBiH 1992. – 1995.*, Sarajevo, 1998. str. 29.

Bosne i Hercegovine ima i Generalni konzulat u Istanbulu. Odnosi između Bosne i Hercegovine, pored historijskih, duhovnih i kulturoloških veza, na državnom planu potiču još iz 1991. godine kada je prva delegacija Vlade SRBiH, odmah nakon prvih višestranačkih izbora posjetila Ankaru, tako da se ti odnosi smatraju strateškim i obje zemlje ih doživljavaju kao prioritete u vođenju vanjske politike. "Mada ni jedno drugo pitanje nije proizvelo jednodušnju podršku širom islamskog svijeta, beznadežno stanje bosanskih muslimana posebno je odjeknulo u Turskoj. Bosna je bila dio Otomanskog carstva do 1878. praktično i do 1908. teorijski, i imigranti i izbjeglice iz Bosne čine grubo 5% turskog stanovništva.

Saosjećanje za bosansku stvar i sramotu u kontekstu doživljenog neuspjeha Zapada da zaštiti Bosance bilo je duboko u turskom narodu i opoziciona islamistička Stranka blagostanja³ eksploatirala je to pitanje protiv vlade. Zauzvrat, vladini zvaničnici su naglašavali posebnu odgovornost u pogledu svih balkanskih muslimana i vlada je redovno zahtijevala vojnu intervenciju UN-a u cilju njihove zaštite."⁴ Zbog toga su turska Vlada i diplomatija za vrijeme trajanja agresije, pored konkretne, nemjerive pomoći u oblasti stvaranja pretpostavki odbrane od agresije, podržavale očuvanje nezavisnosti Bosne i Hercegovine, a na vanjskom planu su uvijek zastupale legitimne zahtjeve i legalne vlasti u R BiH. Turska je imala i svojih interesa, budući da je smatrala da bi bez mira i stabilnosti na Balkanu turski interesni pravci prema Evropi bili otežani (politički, ekonomski, trgovinski kao i integrativni prema Evropskoj zajednici).

Polazna pozicija turske politike prema BiH su nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet. Prihvatanjem velikog broja izbjeglica, dostavljanjem humanitarne pomoći u ratnim uvjetima, a nakon rata u osiguranju donatorskih sredstava i kredita, aktivnim učešćem u ob-

3 Stranka pravde i razvoja (Adalet ve Kalkinma Partisi) na čelu sa novim predsjednikom Recep Tayyip Erdoğan-om, vuče korijene iz Refah stranke (Stranka blagostanja) čiji je predsjednik bio Necmettin Erbakan, i koja je, također zabranjena, kako kažu zbog "islamizacije Turske". Snažan utjecaj na zabranu Stranke imali su sekularni generali u Turskoj. Međutim, postavlja se pitanje dokle će turski narod trpjeti miješanje vojske u politiku.

4 S. Hantington, *Sukob civilizacija*, Banja Luka 2000., str. 318. Više, *Yilmaz*, "Turkey's New Role", str. 94. i 97.

novi i rekonstrukciji⁵ BiH, te pregovorima o poslovnim aranžmanima, podrškom programu "Opremi i obuči", saradnjom u oblasti obrazovanja⁶ i kulture, Turska je i poslije rata nastavila potvrđivati da je BiH za nju važan bilateralni partner. Turska je pomagala BiH, kao pluralističku, demokratsku i sekularnu državu, i jasno su rekli da drukčiju BiH ne bi mogli prihvatiti. Polaze od sebe, od svog shvaćanja i iskustva moderne Turske, što je razumljivo, kao što i u pogledima drugih zemalja sudjeluje vlastito iskustvo. Turska, kao članica NATO-a bila je podložna njegovim odlukama i politici.

Kao pridruženi član Evropske zajednice, u očekivanju punog članstva, nije smjela mnogo izazivati evropske sile zbog historijskog pamćenja. Bilo kakvo veće iskakanje, smatrali su odrazilo bi se na unutrašnju stabilnost zemlje većim podsticanjem kurdskeg ili drugih problema, što se danas tek odražava. Ipak, uprkos svim navedenim limitirajućim faktorima Turska je odigrala presudnu ulogu pri NATO-u i kod nekih svojih zapadnih saveznika u očuvanju Bosne i Hercegovine. Naši interesi za saradnju sa Turskom proisticali su iz historijske povezanosti i isprepletenosti na državnom, kulturnom, duhovnom i prije svega na ekonomskom planu. Sa Turskom je potpisano oko 15 različitih bilateralnih sporazuma. Pored interesa BiH da sa Turskom dalje unapređuje odnose i saradnju, BiH u Turskoj vidi na multilateralnom planu značajan oslonac za svoja nastojanja prema evroatlanskim asocijacijama. Turska i njene snage u sastavu UNPROFOR-a, ISFOR-a, SFOR-a, IPTF-a značajno su utjecale na očuvanju mira i uspostavi stabilizacije. U jeku agresije najviši turski zvaničnici⁷ su posjećivali Bosnu i Hercegovinu.

Kraljevina Saudijska Arabija je odigrala "avangardnu" ulogu i kao prethodnica mnogim arapskim zemljama odmah je poslije raspada bivše Jugoslavije priznala nezavisnost i suverenitet Republike

- 5 Pored brojnih projekata obnove, u kojima je sudjelovala Turska, najvažnijim se smatra tursko učešće u obnovi Starog mosta u Mostaru, kojeg su snage HVO-a, pod komandom generala Praljka 9. novembra 1993. godine pod izgovorom da predstavlja legitimni vojni cilj srušile 1993. godine. Inače most se počeo graditi 1566. godine za vladavine Sulejmana Veličanstvenog, kada je Vrhovni turski neimar Mimar Kodža Sinan za graditelja mosta odredio Mimara Hajrudina.
- 6 Vlada Republike Turske svake godine daje stipendije našim studentima na prestižnim univerzitetima širom Turske.
- 7 Sulejman Demirel, predsjednik Turske, Bulent Ecevit, predsjednik Parlamenta, Tansu Çiler, premijer Vlade, Ismail Cem, ministar vanjskih poslova, te mnogi drugi visoki zvaničnici iz Oružanih snaga Republike Turske.

Bosne i Hercegovine, i svrstala se, iza Turske među prve zemlje od islamskih zemalja. Tačnije, Kraljevina Saudijska Arabija je priznala Bosnu i Hercegovinu 17.4.1992. godine, odnosno, kako Saudijski vole da naglase 14.10. 1412. po Hidžri. Povodom tog značajnog i svečanog datuma i trenutka za obje zemlje, Saudijski su na najsvečaniji način izdali "Državni kominike" u kojem stoji:

"Vlada Kraljevine Saudijske Arabije pozdravlja nezavisnost Republike Bosne i Hercegovine. U želji da ojača historijske i kulturološke veze i saradnju, kao i duhovne veze između naroda Kraljevine Saudijske Arabije i naroda Bosne i Hercegovine zvanično objavljuje da priznaje Republiku Bosnu i Hercegovinu i izražava nadu da će ovaj korak doprinijeti miru i stabilnosti u Regiji i poduprijeti sigurnost i mir u obje zemlje."

Saudijsko priznanje, bez dvojbe bio je značajan politički čin i faktor podrške, te snažan signal ostalim islamskim zemljama da priznaju novorođenu republiku. Uporedo sa razvojem događanja u Bosni i fašističkog nasrtaja, odnosno pojavi srpskog fašizma u XX stoljeću i pokušaja "srpskih snaga" da realiziraju svoje ozloglašene planove oličene kroz stvaranje "velike Srbije" na račun državnog teritorija Bosne i Hercegovine, pa i Hrvatske, kroz brisanje svih tragova i spomenika kulture koji podsjećaju na islamsko bitisanje i postojanje islama na tim prostorima (rušenje vjerskih, kulturnih i islamskih spomenika i naslijeđa) arapsko-islamski svijet nije mogao šutke prihvatiti agresiju i takav flagrantan zločin, genocid i kulturocid. Kraljevina Saudijska Arabija, pod vođstvom kralja Fahda bin Abdu-l-Aziza, Čuvara Dvaju svetih mjesta (harema/hramova) je nedvojbeno i bez rezerve stala rame uz rame sa muslimanima Bosne i Hercegovine. Materijalna i humanitarna pomoć Kaljevine Saudijske Arabije činila je kamen-temelj i okosnicu pretpostavki za pružanje otpora srpskom tiraninu. Pored materijalnih pretpostavki, pomoć Saudijske Arabije značila je i moralnu i duhovnu potporu, koja je ostavila dubokog traga i stvorila samopouzdanje muslimanskog naroda da još više učvrsti svoju privrženost vjeri, odbrani teritorije i svetinja.

Paralelno se odvijala bitka i na diplomatskom planu. Naime saudijska diplomatija nije propustila priliku da pozove cijeli svijet i da inicira "spašavanje" naroda od genocida kojeg su sprovodili Srbi (bosanski

Srbi) naspram muslimana u Bosni i Hercegovini, odnosno pozvala je sve arapsko-islamske zemlje, kao i druge prijateljske zemlje na prekid odnosa sa Srbijom i Crnom Gorom te njihovo isključenje iz OUN-a.

Pored toga, Kraljevina Saudijska Arabija je ponovo – za tu priliku – inicirala i pozvala sve islamske i miroljubive zemlje na prekid diplomatskih odnosa sa SR Jugoslavijom, tražeći od njih da ne priznaju SR Jugoslaviju, da svojim neglasanjem onemoguće prijem “SRJ” u OUN-a i spriječe vanproceduralno “zaposjedanje” mjesta bivše SFRJ u OUN-u od strane SR Jugoslavije. Ovo su bili rezolutni stavovi koji su u to odsutno vrijeme na diplomatskom planu polučili nemjerljiv doprinos opstojnosti Republike Bosne i Hercegovine. Naposljetku je SR Jugoslavija, ipak, i pored svih manevara morala zatražiti prijem u OUN-a na istovjetan način kao i ostale četiri republike bivše SFRJ.

Saudijci nisu čekali da se stvari na terenu “razviju” u mjeri iz koje je nemoguć povrat ili da se opća tendencija zapadnih zemalja, pa i SAD-a u prvoj fazi, koje su po svaku cijenu zagovarale očuvanje Jugoslavije pretvori u politiku “svršenog čina” kroz “pritisak” na bosansku vladu da prizna poraz, jer se u nekim zapadnim krugovima stvarao ciljani dojam da bosanska vlada ne predstavlja pravu državu nego samo arbitrarno područje na geografskoj karti. Mnogi lobiji u svijetu, a najizraženiji engleski i francuski, podržavali su takav rasplet nastojeći pribaviti “argumente” svojoj tvrdnji⁸, pravdajući srpski napad na Bosnu i Hercegovinu. Takve tvrdnje su zapravo elementarno nepoznavanje Bosne i Hercegovine koje i dan danas traje. “Divljački napad JNA i bosanskih Srba na R BiH, popraćen rušenjem muslimanskih svetinja i kulturnih objekata, ubijanjem i progonom muslimana, silovanjem muslimanki i okupacijom teritorije, dočekano je u arapsko-islamskom svijetu sa velikim šokom. Međutim, jedno tumačenje je uglavnom dominiralo i u njemu nije bilo razmimoilaženja, a to je da se radi o ataku kršćanske Evrope na evropske muslimane sa ciljem njihovog eliminiranja ili progona, naročito poslije sukoba HVO-a i Armije R BiH.

8 Prosrpski zastupnik u Britanskom parlamentu, *Harold Elletson* rekao je da je Bosna “umjetna država kojoj je granice odredio Tito”. Britanski premijer *John Major* u Donjem domu je nakon više od godinu dana poslije agresije rekao: “Najvažniji pojedinačni element koji stoji iza onoga što se dogodilo u Bosni jest raspad Sovjetskog Saveza i stege u kojoj je on držao vjekovne mržnje u bivšoj Jugoslaviji. Kad je jednom te stege nestalo, vjekovne su se mržnje opet pojavile, a njihove smo posljedice vidjeli kad su započele borbe. Bilo je tu i nekih drugih elemenata, ali je taj raspad bio kudikamo najvažniji.” Više, *Malcolm Noel, Povijest Bosne*, Zagreb – Sarajevo, 1995. “Predgovor.”

Takvo mišljenje je ojačano kruženjem kontroverznog pisma britanskog premijera Johna Majora početkom agresije po štampi širom islamskog svijeta, u kojem je stajalo da Evropa ne može tolerirati drugu civilizaciju na njenom tlu, sem kršćansku, i da će Engleska nastaviti sa svojom politikom prema Bosni, sve dok se ne eliminišu uvjeti koji omogućavaju formiranje muslimanskog entiteta u Evropi. Pismo je od strane Vlade Velike Britanije ocijenjeno kao lažno i britanska antipropaganda je nastojala da umani njegove efekte, ali bez velikog uspjeha. Razlog je što se sadržaj pisma, makar bio i falsificiran, poklapao sa činjeničnom situacijom na terenu. Muslimani su ubijani, mučeni i proganjani, a njihova imovina uništavana, kulturna baština razarana, a da se ni Evropa, a ni međunarodna zajednica u cjelini, nije dovoljno angažirala na zaustavljanju tragedije.⁹

Ne prihvatajući rezultate agresije i politiku svršenog čina, mnoge arapsko-islamske zemlje, a Saudijski na prvom mjestu, su u formi stalnog i kontinuiranog angažmana osmišljavali različite oblike pomoći R BiH i njenom narodu. Jedan od prvih koraka koji je učinjen je iniciranje vanredne Konferencije ministara vanjskih poslova zemalja OIC-a koja se održala u Istanbulu u Turskoj 17.-18. juna 1992. godine. Ova Konferencija po svom značaju i efektima koje je proizvela spada u historijsku, ne samo kroz val međunarodnih priznanja R BiH koja su uslijedila nakon njenog održavanja već i po tome što je demaskirala i razotkrila srpsku urotu i podvalu Međunarodnoj zajednici. Naročito je važna što je sa tog zvaničnog mjesta pozvana Međunarodna zajednica i UN da preduzmu odgovarajuće mjere, odnosno pozvano Vijeće sigurnosti da najenergičnije preduzme sve u svojoj moći kako bi se zaustavili srpski zločini i pokolji muslimana u BiH. Konferencija se pozvala na primjenu Poglavlja VII Povelje UN-a,¹⁰ odnosno da se upotrijebi sila protiv Srbije. Ovo je bio prvi poziv za upotrebu *sile*, kao legalnog i zakonitog sredstva od strane UN-a, a koje će bit primijenjeno tek u vrijeme "krize talaca"¹¹ i poslije pada zaštićenih zona Srebrenice i Žepe. Mađutim, istine radi, korišćenje i upotreba sile ponekad je

9 Muminović Alija, *Organizacija Islamske konferencije i agresija na R BiH 1992.-1995.*, Sarajevo, 1998. str. 29.

10 Poglavlje VII Povelje UN-a govori: o "postupku u slučaju ugrožavanja mira, narušenja mira i napada".

11 Polovinom 1995. "srpske snage" su kidnapovale i zarobile desetine pripadnika UNPROFOR-a i pripadnika međunarodnih humanitarnih organizacija, a zatim vezale pred kamerama CNN-a - "očima cijelog svijeta" - na, za njih, strateška mjesta, čime su zaustavile daljnju upotrebu zračnih snaga NATO-a.

bilo i sredstvo za "zaustavljanje oslobodilačkih ofanziva", kakva je bila pred Banjom Lukom 1995., ali prema Armiji Republike Bosne i Hercegovine.¹²

Lobiranje, kao instrumentarij i sredstvo za postizanje određenih ciljeva Arapima je od davnina bilo imanentno, tako da je kralj Fahd još na početku mjeseca juna 1992. ostvario niz kontakata sa bivšim predsjednikom Bušom (George Bush), britanskim premijerom Mejdžorom (Major), generalnim sekretarem UN-a, Galijem (Ghali) i mnogim drugim s ciljem pokretanja, aktiviranja međunarodne zajednice i zaustavljanja srpske agresije.

Saudijska Arabija se odmah i bez rezerve priključila aktivnom sprovođenju odluka međunarodne zajednice i prva je od zemalja koja se kroz sopstvene odluke obavezala na sprovođenje zakonito proglašenih međunarodnih odluka o Bosni i Hercegovini, kao što je bila među prvima koja je potakla međunarodnu zajednicu da preduzme i donese zadovoljavajuće i kvalificirane odgovore i mjere naspram srpske agresije. U kontekstu toga Kraljevina Saudijska Arabija je počela odmah sprovoditi Rezoluciju Vijeća sigurnosti broj 757¹³, a u vezi sankcija prema Srbiji.

Saudijska Vlada, kojom je za tu važnu prigodu lično predsjedavao kralj Fahd bin Abdu-l-Aziz, Čuvar i Sluga dvaju harema,¹⁴ je 17.8.1992. donijela historijsku odluku u kojoj se obavezuje Kraljevina da će sprovoditi dosljedno Rezoluciju Vijeća sigurnosti 757., te je odlučila sljedeće:

- a) Zabrana uvoza roba i proizvoda iz Srbije i Crne Gore,
- b) Zabrana svih aktivnosti vezanih za izvoz ili tranzit roba i proizvoda preko saudijske teritorije iz Srbije i Crne Gore, kao i aktivnosti vezanih za transfer novca u Srbiju i Crnu Goru,

12 Holbruk Richard je u jednom telefonskom razgovoru, prema riječima Izetbegovića, zaprijetio da će NATO tući položaje Armije Republike Bosne i Hercegovine ukoliko se ne zaustavi oslobodilačka ofanziva Petog korpusa.

13 *Rezolucija 757* (1992.) od 30.5.1992.. – sankcije prema tzv. SRJ. Vijeće osuđuje propust organa vlasti Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) da preduzmu efikasne mjere za provođenje rezolucije 752 i odlučuje da uvede opće mandatorne sankcije protiv ove zemlje. Vijeće ponovo potvrđuje da su granice BiH nepovredive i da susjedi BiH poštivaju teritorijalnu cjelovitost BiH.

14 Službena titula saudijskog suverena; na arapskom: Khadim el-Harameyn el-Sharifeyn, Sluga i Čuvar dvaju svetih mjesta; misli se na Mekku (el-Makkah el-Mukarramah) i Medinu (el-Medinah el-Munawereh).

- c) Zabrana svih vidova transakcija: prodaja, uvoz, izvoz i iznajmljivanje brodova ili aviona koji su pod zastavom ili su iznajmljeni za račun Srbije i Crne Gore, odnosno svih transakcija vezanih za robe i proizvode ili druge aktivnosti koje će na bilo koji način poticati i potpomoći uvoz ili izvoz srpskih¹⁵ roba i proizvoda,
- d) Uzdržavanje od svega što doprinosi sticanju finansijske i ekonomske dobiti vlastima u Srbiji i Crnoj Gori, bilo za trgovinske ili ekonomske programe ili uopće prateće programe ili transfer novca pravnim i fizičkim licima,
- e) Zabrana polijetanja, slijetanja svim avionima iz Srbije i Crne Gore u Saudijskoj Arabiji i prelijetanja zračnog prostora Kraljevine Saudijske Arabije,
- f) Sankcioniranje i nepružanje servisno-tehničkih usluga svim avionima registriranim u Srbiji i Crnoj Gori ili iznajmljenim avionima, odnosno avionima koji u njihovu korist i u ime njih lete, kao i njihovo neopskrbljivanje rezervnim dijelovima, te provjere osiguranja i traženja plaćanja reosiguranja na osnovama postojećih osiguravajućih ugovora ili novog reosiguranja,
- g) Preduzimanje potrebnih mjera u cilju sprječavanja Srbije i Crne Gore u sportskim aktivnostima na međunarodnom planu,
- h) Odlaganje naučno-tehničke i kulturne sradanje ili posjeta u kojima sudjeluju lica pod starateljstvom srpsko-crnogorskih lidera ili njihovih zastupnika.

U pogledu prvobitnih agresorskih vojnih napredovanja i zauzimanja teritorija silom, kralj Fahd bin Abdu-l-Aziz je tražio od svoje diplomatije da uloži maksimalne napore i da uradi i nemoguće, samo da se silom stečene teritorije ne pretvore u trajno stečene političke pozicije i teritorije, i da ne ostanu "spske", a naročito u to vrijeme Igman iznad Sarajeva. Nama dostupni diplomatski izvori su potvrdili da je kralj Fahd bin Abdu-l-Aziz stavio na uteg sav ugled i moć Saudijske Arabije kako bi osigurao dovoljno snage da bosanske snage potisnu srpskog agresora i da se

¹⁵ Pod "srpski" misli se na SR Jugoslaviju.

zaustavi njihova vojna supremacija. Saudijski ugled i moć se ovaplođio i rezultirao je direktnim i jakim američkim involviranjem u bosansku krizu i zahtjevom prema evropskim saveznicima da se saglase o upotrebi zračnih udara po srpskim položajima, sve dok ne prekinu vatra i divljačko granatiranje Sarajeva i drugih bosanskih gradova i dok se ne povinuju i ne povuku sa silom zauzetih položaja na Igmanu,¹⁶ odnosno ne prepuste ih snagama UNPROFOR-a, koje su osiguravale ulazak humanitarne pomoći u opkoljene bosanske gradove. Ne treba biti previše vidovit i zaključiti o kakvoj se pomoći tada radilo i kakvu je ulogu odigrao kralj Fahd u jeku ofanzive na Igmanu. Svaki komentar je suvišan i čini nam se devalvirao bi ne samo težinu i ugled Saudijske Arabije već i lični ugled kralja Fahda, kojeg je stavio na uteg spasenja Bosne i Hercegovine.

Pored toga saudijski diplomatski napori su se ogledali kroz prevazilaženje oprečnosti između pojedinih evropskih i američkih interesa u pravcu etabliranja diplomatskog prodora na kojemu je građen međunarodni pristup i stav po pitanju podrške R BiH. **Daljnijim nepovoljnim razvojem, saudijska diplomatija je bilježila primjetne korake napredovanja, a posebno nizom "osjetljivih i suptilnih" kontakata sa Vašingtonom u kojima je stalno izražavana jaka saudijska zabrinutost i strah zbog pokolja kojima su Bosanci svakodnevno bili izloženi od strane srpskog agresora.** Evropa je različitim manevrima,¹⁷ u početku agresije, uspijevala spriječiti SAD, čak je "zaustavila" turneju i inicijativu državnog sekretara Vorena Kristofera pod isprikom da bi ulazak i miješanje "treće" strane, odnosno međunarodne zajednice u rat u Bosni "stvorio" takvo poprište sukoba na Balkanu kakvo je bilo kada se "umiješala" Francuska, a potom SAD-e u Vijetnamu, i zbog toga što Evropa, kako su tada tvrdili ima stogodišnje¹⁸ iskustvo sa problemima Balkana, tako da je privremeno uspjela postići i ubijediti Vašington da se vojno ne miješa u bosanski

16 Vidjeti *Obrana Sarajeva*, u dijelu ofanziva na Igmanu i njen značaj za opstanak BiH i Sarajeva, Nedžad Ajnadžić, Sarajevo 2001. godine

17 Posjeta francuskog predsjednika Miterana opkoljenom Sarajevu na početku agresije, zasigurno je jedna u nizu "nepoznanica" i "tajni", ali i "prevara" koje su dovele u zabludu građane BiH da se rat može izbjeći i prekinuti.

18 Sarajevski atentat kao formalni povod za Prvi svjetski rat, kada je srpski terorista Gavrilo Princip pucao i ubio nadvojvodu i prestolonasljednika Franza Ferdinanda i njegovu trudnu ženu Sofiju 28. juna 1914. godine. Prvi svjetski rat je bio najveća klaonica u dotadašnjoj historiji svijeta. Rat je obuhvatio 28 država s preko 1,5 milijardom stanovništva u kojem je izginulo 12 miliona stanovnika.

problem. Štaviše, engleska politika se, kao i francuska čvrsto opredijelila protiv vojne intervencije, skidanja embarga na uvoz oružja Armiji RBiH i sl., i to su strana i islamska sredstva informiranja objavljivala i time podgrijavali narodne mase u islamskim zemljama. Smatra se da je ovakav "evropski stav" u početku egresije, zapravo, jedna od najmuklijih evropskih prevara, doveo do ubijanja na desetine pa i stotine hiljada nedužnih građana (preko 200.000).

Nedugo zatim, mladi političar i guverner iz Arkanzasa, Bill Clinton, pobjeđuje na predsjedničkim izborima i bitno mijenja američki stav i prema Evropi i prema rješenju bosanske krize. Dolaskom Clintona na vlast nije se automatski prekinula bosanska agonija. Međutim, Clintonova administracija u početku nije odobrila upotrebu zračnih snaga, ali jeste, što je za opstanak BiH bilo presudno, zastupala ukidanje embarga na uvoz oružja tako da je već 1994. godine i formalno prestala da "nameće" embargo na oružje. Do tada je prećutno odobrala iranske pošiljke i saudijsko finansiranje nabavke oružja. Štaviše Sjedinjene Države su se nakon rata saglasile da sarađuju sa Saudijskom Arabijom, Emiratima, Katarom, Egiptom, Jordanom, Kuvajtom, Pakistanom, Turskom, Malezijom i drugim islamskim zemljama u obučavanju i opremanju Vojske Federacije BiH kroz program "Opremi i obučij" o čemu će biti posebno riječi. Ne uklapajući se u očekivane stereotipe "civilizacijskog" svrstavanja Bosna i Hercegovina iskače iz projicirane paradigme i privlači pažnju antagoniziranih zemalja. To su zemlje na dva različita pola: SAD-e i Iran. Clintonova administracija i sam Clinton ostaće upamćeni kao osvjedočeni prijatelji Bosne i Hercegovine čija nam je politička pomoć, sa svojim bajpasom – od agonije napravila pretpostavke da se odbranimo. Iran je pomogao konkretno. U isti kontekst se ubrajaju Saudijska Arabija, Turska, Njemačka i Malezija.

Sa druge strane, na egzodus mulimana u Bosni i Hercegovini među prvima su reagirali najveći islamski duhovni autoriteti poput šejhu-l-Azhera, Džadu-l-Hak Ali Džadu-l-Haka, bivšeg rektora glasovitog kairskog univerziteta El-Azher, koji je poslije srebreničkog egzodusa lično govorio hutbu¹⁹ na tom prestižnom univerzitetu, zatim Muhammeda Al-Gazalija i Jusufa Al-Kardawija, najvećeg živog teoretičara islama i naji-

19 Hutba, propovijed u džamiji za vrijeme molitve (petkom).

staknutijeg poznavaoća šerijatskog prava²⁰ te *Abdu-l-Aziz bin Abdullaha bin Baza*, dokazanog autoriteta u oblasti fikha i *fatwi/fetvi* koji je među prvima svojim fetvama pozvao stotine miliona muslimana/vjernika da svojim doprinosom pomognu muslimanima u Bosni i Hercegovini. Upečatljiv je i nemjeriv doprinos tog saudijskog vjerskog autoriteta na sakupljanju humanitarne i druge pomoći Bosni i Hercegovini. Bin Baz je od svojih 18 fetvi²¹ Bosni i Hercegovini posvetio čak devet. Zbog važnosti političkog trenutka, vremena nastanka i sadržaja prve fetve prenijet ću je u cijelosti, a ostale ću navest samo kao naslove:

1. Apel islamskom svijetu za pružanje pomoći narodu²² Bosne i Hercegovine,
2. Pomoć muslimanima Bosne i Hercegovine imetkom i oružjem (finansijski i vojno),
3. Poziv i inicijativa za hitno zbrinjavanje muslimana u Bosni i Hercegovini,
4. Potpora muslimanima u Bosni i Hercegovini,
5. Opći apel za pomaganje muslimana u Bosni i Hercegovini,
6. Poziv podrške Visokom komitetu za Bosnu i Hercegovinu,
7. Davanje zekata²³ muslimanskim borcima u Bosni i Hercegovini,
8. Nužnost pobjede potlačenih muslimana u Bosni i Hercegovini,
9. Davanje sadakatu-l-fitra²⁴ borcima u Bosni i Hercegovini

U apelu islamskom svijetu da pomogne narod Bosne i Hercegovine Bin Baz kaže: *“Pa zar se ne trebate upitati i o onome što preživljava narod Bosne i Hercegovine, koji je izložen ugnjetavanju, tlačenju, ubijanju, i protjerivanju. Rat je nemilosrdan, on razara civilizacije i donosi glad, a nametnut je od strane nevjerničke, neprijateljske, ugnjetačke i mrzo-*

20 Jusuf Al-Kardawi je posjetio Bosnu i Hercegovinu. Njegova najpoznatija djela su; *Kitab Al-Fetawa, El-halal ve-l-haram i Islamsko pravo.*

21 Fatwa ili fetva, šerijatsko-pravno mišljenje/rješenje po nekom pitanju.

22 Inerasantno je da samo jednom, na početku bin Baz upotrebljava pojam “narod” Bosne i Hercegovine i to na samom početku, dok u svim drugim fetvama i obraćanjima upotrebljava odrednicu “muslimani” Bosne i Hercegovine.

23 Zekat, četvrta temeljna obligatorna islamska dužnost.

24 Sadakatu-l-fitr ili vitre, islamska propisana milostinja završetkom ramazanskog posta.

voljne klike protiv islama i muslimana. To su Srbi, to su oni koji ne poštuju vjernika i koji su bestidnici bez karaktera. Zbog toga, obaveza je svakog muslimana, bilo pojedinca ili muslimanske Vlade, da budu predvodnici i zagovornici svakog oblika pomoći i da pomognu na sve načine; u novcu, u hrani, u lijekovima i drugim oblicima, svi u skladu sa svojim mogućnostima kako je to i Uzvišeni naredio;

Sarađujte u dobročinstvu i bogobožnosti

Citati iz Kur'ana i Muhammedovog, a.s., životopisa u svjetlu borbe i milosrđa na Allahovom putu kao i pomoć ugnjetenima zasigurno će odvratiti ugnjetača od njegovih nakana. Preporučujem vam, o muslimani, da svi zajedno neodložno pomognemo našoj braći u Bosni i Hercegovini putem sigurnih i provjerenih Komiteta, a zasigurno jedan od njih je Visoki komitet,²⁵ koji skuplja priloge muslimanima u Bosni i Hercegovini, pod rukovodstvom Njegovog Kraljevskog Veličanstva plemenitog princa Selman bin Abdu-l-Aziza,²⁶ guvernera pokrajine Rijad. Preporučujem svima da kontinuirano pomažu sve dok Allahovom voljom muslimani i njihovi pomagači ne ojačaju, i dok ih rat ne učini čvršćim i ne pobijede u Bosni i Hercegovini i dok njihovi tlačitelji ne odustanu. Uistinu njima pripada pomoć svakolika, pa i zekat....", ovako se završava fetva Bin Baza, ali i vapaji i pozivi na pomoć o kojoj je sve vrijeme agresije na džumama diljem islamskog svijeta pozivano i prizvana islamska savjest. Milioni znanih i neznanih su odgovorili, svako na svoj način. Slične reakcije bile su i u Iranu, Maleziji, Egiptu, Pakistanu, Kuvajtu, Kataru, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Indoneziji, Sudanu, Palestini i drugim islamskim zemljama.

III-3.3. Uspostava diplomatskih odnosa sa zemljama OIC-a

Položaj jedne suverene države u međunarodnoj zajednici karakteriziraju mnogi činioci i pokazatelji među kojima je osobito važan broj međunarodnih subjekata, prije svega suverenih država koje su je priznale, kao i od broja uspostavljenih diplomatskih odnosa te zemlje sa drugim zemljama. "Diplomatski odnosi su odnosi između dvije dr-

25 Službeni naziv je; Visoki saudijski komitet za pomoć muslimanima Bosne i Hercegovine. Inače, Visoki komitet je pružio najveći doprinos i pomoć Bosni i Hercegovini u mnogim oblastima (humanitarna pomoć, obnova i rekonstrukcija, odnosno obnova porušenih vjerskih objekata).

26 Njegovo Kraljevsko Veličanstvo Selman bin Abdu-l-Aziz, guverner provincije Rijad i predsjednik Visokog saudijskog komiteta za pomoć muslimanima BiH je posjetio BiH 15. septembra 2000. godine. Njegov doprinos, kako na političkom, tako i na humanitarnom planu je nemjerljiv.

žave koji se uspostavljaju njihovom uzajamnom saglasnošću.²⁷ Saglasnost o uspostavi diplomatskih odnosa između dvije države može da bude u različitim formama, kao obična usmena saglasnost, razmjena nota ili pisama, zajedničko saopćenje (kominike) ili čak u formi međunarodnog ugovora, zavisno od običaja i prakse pojedinih država. Obično, tom prigodom se postiže saglasnost o otvaranju diplomatskih misija, iako to često slijedi kao sljedeći korak poslije saglasnosti o uspostavljanju diplomatskih odnosa,²⁸ jer održavanje diplomatskih odnosa može da se odvija i preko diplomatskih misija dvije države izvan njihovih prijestolnica, u trećoj državi. Postoje, ne tako rijetki slučajevi da samo jedna država, zbog izvjesnih razloga (slab intenzitet odnosa, male potrebe za stalnim prisustvom, a naješće iz finansijskih razloga) ne ustanovljava stalnu misiju, najčešće akreditujući istovremeno svog ambasadora sa sjedištem u trećoj državi.²⁹

Bosna i Hercegovina danas ima u svijetu 55 diplomatsko-konzularnih predstavništava i misija, dakle i Bosna i Hercegovina iz finansijskih razloga nema u 132 zemlje sa kojima ima uspostavljene diplomatske odnose svoje stalne misije. U islamskom svijetu Bosna i Hercegovina ima 13 stalnih misija³⁰: Kairo, Rijad, Teheran, Kuala Lumpur, Islamabad, Ankara, Tripoli, Aman, Kuvajt, Doha. Džakarta i Emirati. Republika Bosna i Hercegovina u odbrani svoje nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalnog integriteta i međunarodnog subjektiviteta, radila je i na uspostavi diplomatskih odnosa sa mnogim državama. Tom poslu se u početku zbog odsustva shvaćanja važnosti tog čina, po našem mišljenju, prilazilo, s obzirom na uvjete rada i osposobljenost diplomatske

27 Na Bečkoj konferenciji o diplomatskim odnosima 1961. godine tadašnja Čehoslovačka je predložila da se utvrdi pravo država da uspostavljaju diplomatske odnose, što bi značilo da saglasnost države prijema ne bi uopće bila potrebna. Prijedlog je odbijen od većine učesnika Konferencije, te je u Bečku konvenciju o diplomatskim odnosima ušlo, odnosno kodifikovano postojeće pravilo međunarodnog običajnog prava da se uspostava diplomatskih odnosa može da izvrši samo uzajamnom voljom obje države.

28 U nauci postoje sporni stavovi o tome da li diplomatski odnosi pretpostavljaju postojanje stalnih diplomatskih misija. Tako, na primjer Feltham tvrdi da se smatra da "stalni diplomatski odnosi postoje samo ako se uspostavi diplomatska misija ili, još bolje, razmijene diplomatske misije", dok Beridž, pozivajući se na druge autore zastupa stav da diplomatski odnosi postoje i u odsustvu diplomatskih misija, što je mišljenje i većine autora. Više, Miodrag Mitić, *Diplomatija*, Beograd 1999., str. 24.

29 Miodrag Mitić, op. cit., str. 24.

30 Promatrano sa geopolitičkog aspekta, a posebno sa formalno-pravnog i geografskog, Bosna i Hercegovina ima uspostavljene diplomatske odnose istovremeno i sa Izraelom i sa Palestinom. Također, kao 13. stalna misija – uvjetno rečeno – u islamskom svijetu se smatra i ona u Telavivu, budući da radno pokriva i teritorije pod palestinskom samoupravom.

službe, dosta neorganizirano i uspjeh je uglavnom ovisio o inicijativi pojedinih nosilaca diplomatskih funkcija. Tek kasnije, u radu se pristupilo studioznije i sistematično tom, kako smo naveli, veoma važnom i kompleksnom zadatku. Jedan od najefikasnijih načina je bio putem Stalne misije R BiH pri UN-u. Ipak, ostvaren je krupan napredak na tom planu.

Svakako i tada je, kao i danas vođeno računa o prioritetima u sprovođenju vanjske politike. Zasigurno, zemlje – članice OIC-a su, s obzirom na broj uspostavljenih diplomatskih odnosa zauzimale visoko mjesto na toj ljestvici. Specifičnost odnosa sa tim zemljama čini, kao otežavajući faktor, postojanje jednog broja zemalja koje nisu priznale Bosnu i Hercegovinu i sa kojom nisu uspostavile diplomatske odnose. Neke od tih zemalja, zbog velike geografske udaljenosti i relativno slabog senzibiliteta ovih država prema zbivanjima u našoj zemlji i šire u regionu – posebno kad su u pitanju zemlje "crne Afrike" – nisu pokazivale naročit interes u tom pravcu. To je povezano i sa unutrašnjim prilikama u jednom broju islamskih zemalja i, djelimično, utjecaju nekih evropskih metropola. Jedan broj zemalja ostao je vezan uz Beograd, kao posljedica utjecaja bivše Jugoslavije na te zemlje, te intenzivnog djelovanja beogradskog režima. U Tabeli broj 10. smo prikazali dinamiku međunarodnog prizna(va)nja i uspostave diplomatskih odnosa od strane zemalja OIC-a.

Tabela broj 10. (Međunarodno priznanje BiH od strane zemalja – članica OIC-a)

Red. br.	Naziv države	Međunarodno priznanje	Datum uspostave diplomatskih odnosa i nivo predstavljanja
1.	Afganistan	(nema)	(nema)
2.	Republika Albanija	21.04.1992.	28.12.1992. – nerezidencijalno pokrivanje
3.	Demokratska Narodna Republika Alžir	24.04.1992.	20.01.1993. – nerezidencijalno pokrivanje
4.	Republika Azerbejdžan	09.02.1995.	09.02.1995. – nerezidencijalno pokrivanje
5.	Država Bahrein	03.05.1992.	03.05.1992. – nerezidencijalno pokrivanje
6.	Narodna Republika Bangladeš	03.06.1992.	26.08.1995. – nerezidencijalno pokrivanje
7.	Republika Benini	(nema)	(nema)

Red. br.	Naziv države	Međunarodno priznanje	Datum uspostave diplomatskih odnosa i nivo predstavljanja
8.	Brunei Darussalam	25.01.1994.	25.01.1994. – nerezidencijalno pokrivanje
9.	Borkina Faso (bivša Gornja Volta)	19.08.1992.	26.05.1995. – nerezidencijalno pokrivanje
10.	Republika Kameron	(nema)	(nema)
11.	Republika Čad	25.11.1994.	25.11.1994. – nerezidencijalno pokrivanje
12.	Federalna Islamska Republika Komoros	10.12.1994.	10.12.1994. – nerezidencijalno pokrivanje
13.	Republika Džibuti	(nema)	(nema)
14.	Arapska Republika Egipat	16.04.1992.	17.04.1993. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
15.	Republika Gabon	(nema)	(nema)
16.	Republika Gambija	12.07.1996.	12.07.1996. – nerezidencijalno pokrivanje
17.	Republika Gvineja	09.04.1996.	09.04.1996. – nerezidencijalno pokrivanje
18.	Republika Gvineja Bisao	18.10.1995.	18.10.1995. – nerezidencijalno pokrivanje
19.	Republika Gvajana	(nema)	(nema)
20.	Republika Indonezija	20.05.1992.	11.04.1994. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
21.	Islamska Republika Iran	31.03.1992.	25.01.1993. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
22.	Republika Irak	(nema)	(nema)
23.	Hašemitska Kraljevina Jordan	03.06.1992.	07.03.1994. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
24.	Republika Kazahstan	10.08.1992.	20.12.1996. – nerezidencijalno pokrivanje
25.	Država Kuvajt	04.01.1993.	04.01.1993. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
26.	Republika Kirgizistan	27.04.1993.	27.04.1993. – nerezidencijalno pokrivanje
27.	Republika Liban	09.07.1992.	22.06.1995. – nerezidencijalno pokrivanje
28.	Socijalistička Narodna Libijska Arapska Džamahirija	17.03.1992.	28.10.1992. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
29.	Malezija	05.12.1992.	05.12.1992. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
30.	Republika Maldivi	(nema)	(nema)
31.	Republika Mali	10.12.1994.	10.12.1994. – nerezidencijalno pokrivanje
32.	Islamska Republika Mauritanija	02.06.1992.	01.11.1993. – nerezidencijalno pokrivanje
33.	Kraljevina Maroko	11.05.1992.	24.02.1993. – nerezidencijalno pokrivanje
34.	Republika Mozambik	27.09.1996.	27.09.1996. – nerezidencijalno pokrivanje

Red. br.	Naziv države	Međunarodno priznanje	Datum uspostave diplomatskih odnosa i nivo predstavljanja
35.	Republika Niger	28.11.1992.	18.10.1995. – nerezidencijalno pokrivanje
36.	Federalna Republika Nigerija	17.01.1993.	13.09.2000. – nerezidencijalno pokrivanje
37.	Sultanat Oman	28.04.1992.	03.01.1996. – nerezidencijalno pokrivanje
38.	Islamska Republika Pakistan	03.06.1992.	16.11.1994. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
39.	Država Palestina	27.05.1992.	30.10.1992. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
40.	Država Katar	22.07.1993.	22.07.1993. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
41.	Kraljevina Saudijska Arabija	17.04.1992.	17.04.1992. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
42.	Republika Senegal	24.08.1993.	24.08.1993. – nerezidencijalno pokrivanje
43.	Republika Sijera Leone	(nema)	(nema)
44.	Republika Somalija	(nema)	(nema)
45.	Republika Sudan	11.04.1992.	05.08.1993. – nerezidencijalno pokrivanje
46.	Republika Suriname	(nema)	(nema)
47.	Arapska Republika Sirija	01.12.1994.	01.12.1994. – nerezidencijalno pokrivanje
48.	Republika Tadžikistan	09.12.1996.	09.12.1996. – nerezidencijalno pokrivanje
49.	Republika Togo	(nema)	(nema)
50.	Republika Tunis*	25.04.1992.	30.10.1992. – nerezidencijalno pokrivanje
51.	Republika Turska	06.02.1992.	29.08.1992. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
52.	Turkmenistan	17.06.1996.	17.06.1996. – nerezidencijalno pokrivanje
53.	Republika Uganda	(nema)	(nema)
54.	Ujedinjeni Arapski Emirati	18.04.1992.	01.08.1993. – rezidencijalno pokrivanje – Ambasada
55.	Republika Uzbekistan	14.05.1996.	14.05.1996. – nerezidencijalno pokrivanje
56.	Republika Jemen	19.12.1994.	18.10.1995. – nerezidencijalno pokrivanje
57.	Republika Obala slonovače	18.10.1995.	18.10.1995. – nerezidencijalno pokrivanje

Kao što je vidljivo iz tabele, a o čemu smo ranije već govorili, Bosnu i Hercegovinu nije priznalo niti sa njome uspostavilo diplomatske odnose ukupno 11 država – članica OIC-a. O razlozima zbog kojih to nije učinjeno nešto je bilo govora, ali, smatramo da to nije opravdanje. Ipak, da pogledamo još jednom koje su to zemlje? Prije svega treba napomenuti da neke od njih, iako nisu formalno priznale Bosnu i Her-

cegovinu nije zabilježeno od strane tih zemalja opstruiranje u organima i tijelima OIC-a i UN-a po pitanju Bosne i Hercegovine. Republika Irak,³¹ Afganistan,³² Republika Uganda, Republika Togo, Republika Suriname, Republika Somalija, Republika Sijera Leone, Republika Maldivi, Republika Gvajana, Republika Gabon, Republika Džibuti, Republika Kamerun i Republika Benini nisu priznali Bosnu i Hercegovinu niti su sa njom uspostavili diplomatske odnose.

KONFERENCIJE I SAMITI OIC-A U ODNOSU NA BIH

Analizirajući ulogu islamskog svijeta na planu donošenja, usvajanja i sprovođenja brojnih zaključaka i dokumenata, svakako – pored ostalih, najznačajnije mjesto zauzimaju rezolucije i deklaracije po pitanju Bosne i Hercegovine. Reakcije islamskog svijeta na agresiju u Bosni i Hercegovini, u prvi mah, bilježe simetričan pristup. Prve reakcije bile su moralne naravi, dakle, moralna podrška naporima za očuvanje opstojnosti BiH, zatim je uslijedila politička podrška, kroz međunarodno priznanje RBiH i multilateralno jedinstveno djelovanje islamskih zemalja u okviru OIC-a, da bi na kraju ta uloga dobila svoje potpuno dimenzijalno djelovanje i oblikovanje kroz stvaranje pretpostavki i jačanje odbrambenih kapaciteta Armije Republike Bosne i Hercegovine, kao jedine legitimne oružane sile, i na kraju njihovo aktivno učešće u rekonstrukciji bosanske zbilje u svim segmentima. Mnoge islamske zemlje su bile limitirane unutarnjim i vanjskim problemima. Na unutarnjem planu ti problemi su se, manje-više, manifestirali u međudnosu njihovog javnog mnijenja i vladajućih struktura, a na vanjskoj ravni u odnosu vladajućih struktura i njihovih (ne) ovisnosti o zapadnim zemljama, pa i NATO-u. Kompleksnost tog problema najupečatljivije je iskazana u činjenici, da je za operaciju "Pustinjska oluja", Kuvajt, skoro sam, "čekom" platio sve nastale troškove Sjedinjenim Državama u toj operaciji. Ipak, u odgovoru na agresiju u

31 Poslije Dejtonskog mirovnog sporazuma Skupština Republike Irak je na jednom svom zasjedanju donijela Odluku da odjednom prizna sve republike bivše SFRJ. Međutim, obzirom da je Vlada Republike Iraka, odnosno Vrhovno revolucionarno vijeće trebalo da i formalno završi taj čin, do kojeg još uvijek nije došlo, niti je došlo do razmjene nota između Iraka i Bosne i Hercegovine, tako da se Odluka Skupštine Iraka ne može smatrati valjanom u tom pogledu, niti je formalno došlo do međusobnog priznanja.

32 Za vrijeme vladavine Talibana u Afganistanu diplomatski predstavnici BiH imali su određenih kontakata u Londonu sa predstavnicima Rabanijeve vlade u egzilu koja je bila međunarodno priznata.

BiH islamske zemlje čine vanredne napore i organiziraju dvije specijalne vanredne ministarske konferencije OIC-a, koje su isključivo bile posvećene Bosni i Hercegovini. Prva, kako će biti prikazano u Tabeli broj 13. održana je u Istanbulu (sa ove konferencije nemamo nikakvih dokumenta, uprkos našem nastojanju da do njih dođemo. Međutim posrednim putem, putem Rezolucije broj 1/6 – EX iz Džedde i Rezolucije sa XXI redovne ministarske konferencije možemo doći do zaključaka i sadržaja Rezolucije iz Istanbula, o čemu će biti riječi), a druga u Džeddi. Također, na VII, VIII i IX vanrednoj ministarskoj konferenciji, u sklopu drugih pitanja, uvijek je razmatrana i situacija u Republici Bosni i Hercegovini. Pored toga islamske zemlje su kroz OIC na svojim redovnim ministarskim konferencijama, još od XXI konferencije, koja je održana u Pakistanu 25.-29. juna 1993. godine, pa sve do XXVIII konferencije, koja je održana 25.-29. juna 2001. godine u Islamskoj Republici Mali – Bamako, redovno razmatrale situaciju u Bosni i Hercegovini i donosile određene zaključke. Dakle, islamske zemlje su u kontinuitetu kroz OIC na dvije vanredne, osam redovnih ministarskih Konferencija i tri samita OIC-a poklanjale pažnju i raspravljale o Bosni i Hercegovini ne računajući brojne ad hoc sastanke u Njujorku, Ženevi i sastanke u nižim organima i tijelima OIC-a po pitanju Bosne i Hercegovine. Na svim tim, za BiH veoma važnim sesijama OIC-a, donesene su određene rezolucije i deklaracije koje će biti pojedinačno prikazane. Međutim, nezaobilazno je, a ne spomenuti, da su u kreiranju sadržaja tih deklaracija i rezolucija, koje su u pravilu i uvijek odražavale političko-sigurnosno stanje i potrebe Bosne i Hercegovine za prevazilaženje tog stanja, aktivno učestvovali pored Predsjedništva i Vlade BiH, bosanskohercegovačka diplomatija, a najviše je dao ličnog doprinosa, kao pojedinac u profiliranju deklaracija i rezolucija Mustafa Bijedić. Vidjet ćemo kada budemo obrazlagali pojedine deklaracije i rezolucije da je njihov sadržaj odslikavao i validno dokazao da je utjecaj i uloga arapsko-islamskih zemalja – članica Organizacije islamske konferencije u procesu međunarodnog prizna(va)nja Bosne i Hercegovine bio veoma značajan, kako sa aspekta očuvanja njenog političkog subjektiviteta, tako i kad se tiče njenog teritorijalnog integriteta, odnosno opstojnosti u najširem smislu značenja. Otuda smatramo da treba, upravo kroz multilateralne doprinose OIC-a, rasvijetliti i znansve-

no obrazložiti šta je to što je presudno utjecalo na opstojnost Bosne i Hercegovine kad je u pitanju uloga islamskih zemalja? Krenut ćemo redom. Prvo, poslije tabelarnog prikaza, prikazat ćemo domen Konferencije iz Džedde, koja je definitivno utrla put i verificirala tu tanahnu, neprekinutu nit između BiH i islamskih zemalja. U Tabeli broj 13. prikazana je dinamika i hronologija održavanja islamskih konferencija zemalja OIC-a po pitanju BiH.

Tabela broj 13. (Islamske konferencije i samiti po pitanju BiH)

	Konferencija MVP-a OIC-a	Mjesto održavanja	Datum održavanja	Naziv i broj rezolucije
1.	V vanredna	R. Turska – Istanbul	16.-18.06.1992.	Situacija u BiH 1/5 – EX
2.	VI vanredna	S. Arabija – Džeda	1.–2.12.1992.	Situacija u BiH 1/6 – EX
3.	XXI redovna	IR Pakistan – Karači	25.-29.06.1993.	Situacija u BiH 7/21 – S
4.	XXII redovna	Kraljevina Maroko – Kazablanka	10.-12.12.1994.	Situacija u BiH 6/22 – S
5.	XXIII redovna	Gvineja – Kontauri	9.-12.12.1995.	Situacija u BiH 6/23 – S
6.	XXIV redovna	Indonezija – Džakarta	9.-13.12.1996.	Situacija u BiH 6/24 – S
7.	XXV redovna	Katar – Doha	15.-17.03.1998.	Situacija u BiH 7/25 – S Program rada za BiH 8/25–S
8.	XXVI redovna	Borkina Faso – Vagadogo	28.06.-1.07.1999.	Situacija u BiH 7/26 – S Program rada za BiH 8/26–S
9.	XXVII redovna	Malezija – Kuala Lumpur	27.-30.06.2000.	Situacija u BiH 9/27 – S Program rada za BiH 10/27–S
10.	XXVIII redovna	Mali – Bamako	25.-29.06.2001.	Situacija u BiH 10/28–S Program rada za BiH 10/27–S
11.	VII samit OIC-a	Kraljevina Maroko – Kazablanka	13.-15.12.1994.	Deklaracija o Republici Bosni i Hercegovini
12.	VIII samit OIC-a	Iran – Teheran	9.-11.12.1997.	Rezolucija o BiH
13.	IX samit OIC-a	Katar – Doha	12.-13.11.2000.	Rezolucija o BiH Spacijalna Deklaracija

Budući da o V vanrednoj ministarskoj konferenciji OIC-a, za sada, nemamo dovoljnih pokazatelja, osim što sa sigurnošću znamo – posrednim putem – da je na toj Konferenciji inicirana ideja o formiranju Kontakt-grupe OIC-a, te donesena Rezolucija 1/5 – EX, u kojoj se islamske zemlje pozivaju na Poglavlje VII Povelje UN-a i traže primjenu i upotrebu sile od Vijeća sigurnosti i UN-a protiv Srbije i Crne Gore u sprečavanju agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu osvrnut ćemo se na njene učinke. No, da vidimo šta se u to vrijeme dešavalo u Republici Bosni i Hercegovini.

Neposredno pred održavanje V vanredne konferencije ministara vanjskih poslova zemalja OIC-a u Istanbulu agresorske snage činile su neviđene zločine diljem Bosne i Hercegovine, a naročito u Podrinju, Prijedoru i drugim mjestima pod kontrolom karadžićevih Srba. Tek rođena Armija Republike Bosne i Hercegovine, istovremeno zaokupljena pružanjem herojskog otpora, ali i unutarnjim preustrojtstvom činila je okosnicu očuvanja suvereniteta i teritorijalnog integriteta, uprkos početnim agresorskim napredovanjima. U tim, novonastalim okolnostima svi politički subjekti se stavljaju na raspolaganje odbrani države. Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine je utvrdilo Platformu djelovanja. Republika Bosna i Hercegovina je međunarodno priznata i već primljena u punopravno članstvo u Ujedinjene narode. Državni organi vode dvostruku bitku, jednu u organizaciji otpora, a drugu na međunarodnom planu u očuvanju digniteta i borbi za očuvanje političkog subjektiviteta novopriznate države. U takvoj neravnopravnoj borbi, Predsjedništvo i Vlada RBiH, povlače odsutne političke poteze³³ i animiraju svo slobodoljubivo svjetsko javno mnijenje. Među njima su, svakako, bile i islamske zemlje, koje su među prvima adekvatno odgovorile na agresiju. Jedan od, u to vrijeme jedinih mogućih odgovora, bio je sazivanje Konferencije islamskih zemalja.

Nema sumnje da je VI vanredna konferencija ministara vanjskih poslova OIC-a održana u Džeddi 1. i 2. decembra 1992. godine, po svom značaju i zaključcima bila prekretnica u odnosima članica prema Bosni i Hercegovini. Vojno-politička situacija u zemlji bila je veoma teška. Agresorske snage su svom silinom nastojale slomiti bosanski

33 Najvažniji korak koji je Predsjedništvo poduzelo smatra se donošenje i usvajanje Platforme o radu Predsjedništva RBiH 1992. godine.

otpor. Posve je bilo jasno u islamskom svijetu da za muslimane u BiH ne važe isti standardi dijela međunarodne zajednice i da je rat protiv njih u BiH genocidni rat. Za muslimane Bosne i Hercegovine, iako su autohton evropski narod nisu, važili isti standardi kao za zapadnjake. Da je to tako najbolje potvrđuje izjava jednog američkog senatora iz 1995. godine. Naime, "senator Joseph Biden iz Delawarea, 13.12.1995. godine izjavio je u Senatu: 'Da to nisu muslimani koji su ovaj put bili u logorima za silovanja, da to nisu bili muslimani koji su istrebljivani u okviru ove nove fraze – etničko čišćenje, svijet bi se drugačije ponašao.'³⁴ Negdje u isto vrijeme, siva eminencija američke politike, Henry Kissinger, izjavljuje **da je bila greška što je BiH priznata kao država, jer je u njoj dominantan muslimanski narod. Ova izjava nije čudo ako se zna da je Kissinger američki Jevrejin.** Međutim, na drugoj strani jedan musliman, Sadruddin Aga Kan, ugledni direktor Fondacije za islamsko kulturno blago, u drugoj polovini 1992. godine komentira: "...Da su slučajno bosanski muslimani učinili tako nešto bosanskim kršćanima, Zapad bi već intervenirao." Diplomatski predstavnici Bosne i Hercegovine u vršenju svoje diplomatske misije su u islamskom svijetu susretali brojne ljude i pri spomenu imena Bošnjak, komentirali su: "...Vas tamo u Bosni ubijaju zato što ste muslimani."³⁵ Ovaj sentiment je bio snažno prisutan i u pristupu islamskog svijeta na mobilizaciji pomoći za BiH, iako je politički establišment ovih zemalja reagirao na osnovama Povelje OUN-a i Povelje OIC-a u odbrani suvereniteta i teritorijalnog integriteta BiH, članice OUN-a; dakle, jasno se opredijelio prema suverenoj državi i njenim građanima."³⁵ Dotle, muslimani Bošnjaci su ponižavani, mučeni i ubijani, a njihovi spomenici kulture i ukupno duhovno naslijeđe je bestijalno rušeno do temelja pred očima svjetske javnosti. Ta činjenica i to saznanje snažno je uzdrimalo javno mnijenje, ali i vlade islamskih zemalja. Stanje koje je proizvela agresija dovelo je islamski svijet pred odluku da nešto značajno uradi kako bi se nastalo stanje zaustavilo. Šta učiniti – pitali su se odgovorni u islamskom svijetu? Kao jedan od prirodnih odgovora, kako smo rekli, pored drugih koraka – bio je sazivanje vanredne ministarske konferencije članica OIC-a. Na zakazanu konferenciju iz BiH

34 Husein Živalj, *Bosna i Hercegovina jučer, danas i sutra*, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, septembar 1997., str. 6.

35 Husein Živalj, op. cit., str. 6.

je otputovala visoka državna delegacija – koju su pored Izetbegovića, kao šefa države, činili Haris Silajdžić, ministar vanjskih poslova, Mustafa Cerić, Muhamed Šaćirbegović, Džemaludin Latić i Senahid Bristrić. Delegaciju BiH je na aerodromu u Džeddi dočekaao princ Selman, koji će kasnije odigrati najznačajniju ulogu u organiziranju pomoći Bosni i Hercegovini. Prilikom protokolarnog zadržavanja u salonu aerodromske zgrade, princ Selman je rekao Izetbegoviću: "Predsjedniče, sazvali smo ovu vanrednu konferenciju kako bismo svi zajedno učinili što više za Vaš narod! Nećemo mirno gledati ovo stradanje muslimana!"

Sutradan, "u Kasru-l-mu'temeru, palači za važne skupove konferenciju je otvorio suveren Saudijske Arabije, kralj Fahd, Čuvar i Sluga dvaju harema, kako je glasila njegova zvanična titula. Govorio je tečno i odvažno, pozivao se na međunarodno pravo i povelje, na vjerske obaveze svakog muslimana i svake članice OIC-a i isticao stradanja muslimana u Bosni. Konferencija je, po starom običaju u diplomatiji, imala dva kolosijeka: onaj službeni i onaj iza kulisa. Egipatski ministar vanjskih poslova Amre Musa, pakistanski ministar Muhammed Sattar, ministar vanjskih poslova Irana Ali Ekber Velajati i, naravno, princ Selman davali su ton dvodnevnom skupu. Saznao sam da u Ankari turski predsjednik Turgut Özal živo prati sve što se događa u Džeddi. Na večer, nakon prvog dana rada, pojavio se nacrt rezolucije koja treba sutra biti usvojena. Taj draft je bio suviše mlak i općenit, bez obaveza i rokova. Silajdžić i Šaćirbegović su nervozno šetali po hotelskoj sobi razočarani "milijardom muslimana". Najednom je zazvonio telefon: zvao je Velajati. Sutradan je nacrt u bitnome prerađen. Bili smo zadovoljni i čekali smo usvajanje rezolucije. Tada smo saznali da je konferenciju ljutito i prije vremena napustio lord Owen, međunarodni posrednik u pregovorima za Bosnu i Hercegovinu, očito nezadovoljan novom verzijom rezolucije. Rezolucijom su muslimanske zemlje tražile od Ujedinjenih nacija da ukinu embargo na uvoz oružja Bosni i Hercegovini. Ukoliko se ta odluka ne ukine do 1. februara naredne godine (op.a. A.M. 1993.), muslimanske zemlje je neće poštovati."³⁶ Međutim, Vijeće sigurnosti nije ukinulo nametnuti embargo na uvoz oružja sve do okončanja rata, odnosno poslije Dejtonskog mirovnog sporazuma, ali je istina i da taj embargo za islamske zemlje nije bio više obavezujući

36 Alija Izetbegović, *Sjećanja*, Sarajevo 2001., str. 139.

niti su ga poštovale de facto. Upravo zahvaljujući toj odluci stvorene su značajnije pretpostavke odbrane, odnosno BiH je opstala kao država i kao subjekt međunarodnih odnosa, čemu su značajno doprinijele islamske zemlje. Važno je napomenuti, također iz memoarske građe Izetbegovića, koja, inače, oslikava samo tri-četiri događaja/konferencije, da je pri protokolarnom ispraćaju bh. delegacije, ponovo princ Selman prišao Izetbegoviću i rekao: "Predsjedniče, dozvolite da vam kažem da me, pred polazak na aerodrom, iz Amerike nazvao Al Gore i prenio mi da će Amerika preispitati svoj stav prema embargu na transfer oružja u Bosnu i Hercegovinu." Mladi guverner iz Arkanzasa, Bill Clinton upravo je tih dana pobijedio na predsjedničkim izborima. Al Gore je bio njegov zamjenik. Pokazalo se da su Amerikanci pažljivo pratili tok i zaključke Konferencije i da će jedino oni i Njemačka od zapadnih zemalja imati pozitivnog utjecaja na razvoj situacije u BiH. Naša nadanja i prognoze su se u nekoj mjeri pokazala tačnim. Amerika je, odnosno Clinton je, zajedno sa svojom administracijom koju je u vajskim poslovima vodila **Madelaine Albright**, stupio na evropsku političku scenu i počeo se ozbiljnije baviti Bosnom i Hercegovinom. Da se vratimo na Rezoluciju. Sadržaj Rezolucije o Bosni i Hercegovini, odnosno stav i zahtjev članica obuhvaćao je sve aspekte problema u BiH, pa i šire. Sama rezolucija, ne samo da je potvrdila kontinuitet zaključaka istanbulske rezolucije (1/5-X), već je na sveobuhvatan način donijela sljedeće:

U preambuli rezolucije, na samom početku, ukazuje se na "veliku zabrinutost" islamskih zemalja – članica usljed moralnog sunovrata zapadnih zemalja, i onoga što se dešava u Bosni i Hercegovini, ali i bivšoj Jugoslaviji, odnosno kvalificira se "da je to stvar koja predstavlja prijetnju međunarodnom miru i stabilnosti". Prilikom donošenja ovog dokumenta, uzete su u obzir međunarodne odluke, nastojanja i uloženi trud u iznalaženju mirovnog rješenja u Bosni i Hercegovini, kao i "tvrdoglavost" srbijanskog političkog i vojnog vođstva, a koje se manifestiralo u ignorantskom odnosu i neodazivanju na upućene pozive (odluke) međunarodne zajednice, da trenutno zaustave agresivne oružane aktivnosti i zlodjela koja čine protiv Bosne i Hercegovine. Pored toga, ukazano je na pokušaje, koje je uložila Evropska zajednica, i UN, sa svoje strane u cilju uspostave odluka Londonske konferencije,

čiji je cilj, također, bio iznalaženje mirnog rješenja krize putem pregovora, što sa srbijansko-crnogorske strane, kao i njihovih paravojskih snaga u BiH, nije naišlo na bilo kakav pozitivan odziv ili odgovor. Rezolucija je sa svoje strane ponovo potvrdila stajalište i princip nepriznavanja rezultata (okupaciju teritorija), koji su posljedica upotrebe sile ili koji su silom stečeni. Također, bezrervno je podržano pravo dostojanstvenog i sigurnog povratka svih izgnanih Bosanaca njihovim ognjištima, i riješenost OIC-a da efikasno učestvuje u onim naporima međunarodne zajednice koji imaju za cilj iznalaženje pravičnog mira u Bosni i Hercegovini, očuvanju njenog teritorijalnog integriteta, političkog subjektiviteta, njene neovisnosti i unutarnje sigurnosti. Nedvosmisleno je potvrđeno – ako se nastavi srpska agresija na državu Bosnu i Hercegovinu i njen narod – islamske zemlje će nastojati i početi u potpunosti primjenjivati pravo Bosne i Hercegovine, da bude zaštićena i da se primijeni Član 51. Poglavlja VII iz Povelje UN-a, koji dopušta toj Republici da traži i dobije vojnu pomoć, sve dotle, dok se ne osposobi da njene oružane legitimne snage ne budu u stanju potpuno zaštititi njene granice, odnosno nju, kao Republiku. U tom smislu Rezolucija broj 1/6–EX od 2.12.1992. godine donosi sljedeće:

1. **Osuđuje** srpsku agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, zatim osuđuju oglašivanje i nepoštovanje svih dosadašnjih odluka međunarodne zajednice od strane Srbije i Crne Gore i njihovih paravojskih snaga, u vezi s Bosnom i Hercegovinom.

2. **Suprotstavlja** se očitom i neskrivenom kršenju i ignoriranju ljudskih prava Muslimana i Hrvata u Bosni i Hercegovini, a politiku etničkog čišćenja, prisilnog protjerivanje Muslimana, Hrvata i ostalih iz njihovih kuća koju sprovode Srbi, smatra genocidom i zločinom protiv čovječnosti.

3. **Potvrđuje** svoju prvrženost povratku mira i zagovaranju mirnog rješenja u Republici Bosni i Hercegovini, a u skladu sa odlukama koje su donijeli UN po pitanju i očuvanju teritorijalnog integriteta, političkog subjektiviteta, političke neovisnosti i unutarnje sigurnosti.

4. **Konstatira** svoju privrženost svim odredbama sadržanim u Rezoluciji (1/5–EX) u vezi s BiH, a koja je donesena na V vanrednoj ministarskoj konferenciji.

5. **Zahtijeva** od Vijeća sigurnosti garancije efikasnog sprovođenja Rezolucije zabrane letova broj 781 (1992.) od 9. oktobra 1992. godine (non flite zone) iznad teritorije Bosne i Hercegovine.

6. **Traži** od Vijeća sigurnosti da donese Rezoluciju o postavljanju kontrolora na granice između BiH i Srbije i između BiH i Crne Gore, a u cilju sprečavanja ulaska direktne ili indirektno pomoći srpskim snagama i paravojnim jedinicama.

7. **Zahtijeva** od Vijeća sigurnosti da bezuvjetno i bez odlaganja verificira upotrebu sile protiv Srbije i Crne Gore u skladu sa odredbom Poglavlja VII – Povelje UN-a, u cilju potpunog pružanja garancija i sprovedbe obaveza UN-a u vezi tog Poglavlja, a naročito u vezi s dvije rezolucije (752)³⁷ i (757),³⁸ odnosno suprotstavljanja i odvrćanja neprijateljskih aktivnosti (agresije) izvana na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

8. **Obznanjuje** da Republika Bosna i Hercegovina, na koju je izvršena agresija ima prirodno pravo, u skladu sa Članom 51. Povelje UN-a da preduzme sve potrebne odgovarajuće mjere da odbrani sama sebe, što podrazumijeva zahtjev za pružanje bilateralne ili multilateralne vojne pomoći i upotrebu te pomoći u koordinaciji sa Vijećem sigurnosti.

9. **Poziva** članice OIC-a da odmah i neodložno upute ograničeni kontingent oružja za samoodbranu Vladi Bosne i Hercegovine, kako bi mogla braniti sopstvenu teritoriju od stalnog i žestokog srpskog napada u kojem dominira upotreba oklopnih sredstava i tenkova u sjevernim, istočnim i središnjim dijelovima BiH, a koji ugrožava hiljade života građana Bosne i Hercegovine, i koji će potaći – u uvjetima njezgovog nezaustavljanja – progon i iseljavanje hiljada nedužnih civila iz njihovih kuća.

10. **Potiće** Vijeće sigurnosti da javno obznanu, da se nametnuti embargo na uvoz oružja, Rezolucijom broj (713) za bivšu Jugoslaviju, ne odnosi na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

37 Rezolucija 752 tiče se povlačenja tzv. JNA sa prostora R BiH.

38 Rezolucija 757 tiče se uvođenja sankcija prema tzv. SR Jugoslaviji.

11. **Osuđuje** kršenje obvezujućih sankcija donesenih od strane Vijeća sigurnosti Srbiji i Crnoj Gori, odnosno **potiče** Vijeće sigurnosti da preduzme efikasne mjere i ojača nametnute sankcije.

12. **Zahitjeva** od zemalja – članica da preduzme odgovarajuće mjere, pojedinačno i kolektivno, protiv zemalja koje krše nametnute sankcije Srbiji i Crnoj Gori od strane UN-a

13. **Traži** od Generalnog sekretara UN-a da umnogostruči napore, s ciljem ponovnog otvaranja aerodroma Tuzla, kako bi zračnim putem stizala humanitarna pomoć i opskrba koju šalju međunarodne humanitarne organizacije.

14. **Zahitjeva** od UN-a i drugih kompetentnih međunarodnih organizacija, da "zaštićene zone" stave pod vojnu zaštitu u Bosni i Hercegovini, i da učinkovito zašтите u najvećoj mogućoj mjeri i broju, koridore za dotok i transport humanitarne pomoći.

15. **Podržava** sadašnje aktivnosti koje preduzima i ulaže UN u cilju osiguranja humanitarne pomoći narodu Bosne i Hercegovine i drži neophodnim da se uspostave kopneni koridori, osposobljeni za humanitarne aktivnosti diljem Bosne i Hercegovine.

16. **Traži** od članica da potvrde svoju spremnost Generalnom sekretaru UN-a i Vijeću sigurnosti da će učestvovati, kako finansijski tako i u ljudstvu (vojno), što bi se ogledalo u slanju kopnenih snaga u cilju izvršenja bilo kojih zadataka, za koje se odredi i zatraži Vijeće sigurnosti, a sve radi ponovne uspostave mirovnog rješenja u Bosni i Hercegovini.

17. **Potiče** međunarodnu Konferenciju o bivšoj Jugoslaviji, Evropsku zajednicu, Savjet Evrope za sigurnost i saradnju, NATO i sve druge zainteresirane subjekte da umnogostruče napore u cilju povratka mirovnog rješenja u Bosni i Hercegovini, kao i neodložne i hitne aktivnosti u pravcu efektivnog odbacivanja srpskih planova, koji su imali za cilj promjenu demografske strukture stanovništva u Bosni i Hercegovini, a kroz protjerivanje autohtonog njenog stanovništva.

18. **Zahitjeva** poštovanje međunarodnog Zakona o ljudskim pravima i potpunog povinovanja Ženevskoj konvenciji od 12. augusta 1949. godine, kao imperativu.

19. Ponovno **traži** razoružavanje svih paravojnih srbijanskih snaga u Bosni i Hercegovine, njihovo izručenje i podvrgavanje efikasnoj međunarodnoj kontroli.

20. **Zahitjeva** od Komiteta UN-a za ljudska prava da najurgentnije pristupi istrazi stanja u Bosni i Hercegovini, a u cilju poduzimanja odlučnih mjera u sprečavanju i zaustavljanju počinjenog zločina od strane Srba u oblasti kršenja ljudskih prava naspram Muslimana i Hrvata u Bosni i Hercegovini.

21. **Podsjeća** srpsko rukovodstvo u Beogradu i u BiH – i sve one druge počinitelje ili naredbodavce kršenja ljudskih prava – na Ženevsku konvenciju, odnosno podsjeća da će lično biti odgovorni i snositi konsekvence za počinjena zlodjela i kršenja i da će ih dostići kazna za počinjene ratne zločine.

22. **Izražava** veliku zabrinutost i uznemirenost usljed razvoja napetosti na Kosovu, Sandžaku i Makedoniji i eventualne upotrebe sile protiv muslimana u tim područjima, čije bi posljedice bile nepredvidive, pa čak dotle, da je moguće da dovedu do regionalnih širih sukoba.

23. **Potiče** Vijeće sigurnosti da urgentno razmotri mogućnost slanja međunarodnih snaga na Kosovo, Sandžak i Makedoniju i druge krajeve kojim je obuhvaćena rastuća eksplozivna situacija.

24. **Zahitjeva** od UN-a imenovanje međunarodnih promatrača u svim koncentracionim logorima u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini i zahtijeva od srpskog vođstva da dopusti Međunarodnom komitetu Crvenog križa da bezuvjetno i odmah uđe na mjesta u kojima su zatočeni civili.

25. **Ponavlja** punu spremnost za sve napore koji imaju za cilj i u vezi su sa sprečavanjem Srbije i Crne Gore da umjesto bivše Jugoslavije – bez aplikacije i procedure prijema – zaposjednu članstvo u svim organima, pripadajućim organizacijama i radnim tijelima u okviru UN-a.

26. **Izražava** poštovanje svim zemljama i međunarodnim organizacijama koje su dostavile humanitarnu pomoć narodu Bosne i

Hercegovine i poziva sve zemlje članice OIC-a da učestvuju i umanje patnje koje preživljava taj narod.

27. **Zahtijeva** od Generalnog sekretara da prati implementaciju ove Rezolucije i da s tim u vezi sačini i podnese izvještaj na sljedećem samitu OIC-a³⁹.

Sljedeći samit OIC-a je održan, tek 1994. godine u Kazablanki, za vrijeme čijeg održavanja je Bosna i Hercegovina stekla status promatrača. A dotle? Do tada su – u međuvremenu održane; još jedna izvanredna ministarska Konferencija u Pakistanu (VII konferencija ministara vanjskih poslova OIC-a) i još dvije redovne Konferencije ministara vanjskih poslova OIC-a (jedna ponovo u Pakistanu – Karači 25.-29. juna 1993. godine, a druga 10.-12. decembra 1994. godine u Kazablanki, neposredno pred VII samit OIC-a) na kojima su podnijeti izvještaji sa ranijih Konferencija i ponovo sagledana situacija u BiH. Opravdano se postavlja pitanje šta su poslije VI, odnosno VII izvanredne konferencije ministara vanjskih poslova zemalja OIC-a, činile islamske zemlje? Sudeći po preuzetim obavezama u rezolucijama, po našem shvaćanju, islamske zemlje su od tog momenta učinile mnogo za Bosnu i Hercegovinu. Prvo, embargo na uvoz oružja za njih de facto više nije važio. Drugo, obim i značaj pitanja koja su pokrenuta usvojenim rezolucijama ulazila su u srž problema u BiH, tako da su, detektirajući goruće probleme, zapravo najdirektnije utjecale na ishodište opstojnosti Bosne i Hercegovine. Ako je tako, o čemu su to onda govorile rezolucije?

Sasvim sigurno je da su po pitanju Bosne i Hercegovine, odmah poslije održavanja dva specijalna izvanredna ministarska sastanka OIC-a u Istanbulu i Džeddi, arapsko-islamske zemlje, suočene sa novim izazovom – ugroženost muslimanske manjine u većinskom kršćanskom okruženju – otvorile novu stranicu u svojoj historiji, ali i historiji Bosne i Hercegovine promatrano u interakcijskom međudonosu. Razumljivo je da je uloga islamskih zemalja u tom odnosu bila očekivana. To najbolje potvrđuje, ne samo održavanje izvanrednih ministarskih konferencija, već, općenito, odgovor tih zemalja na takav izazov, odnosno ulogu islamskih zemalja u procesu međunarodnog

39 Više, Muhammed Harb, *Bosna i Hercegovina od "otkrića" do katastrofe*, Kairo 1994., str. 187.

prizna(va)nja Bosne i Hercegovine. Na tom fonu i islamske zemlje, članice OIC-a okupljene na XXI redovnoj konferenciji u Karačiju, koja se održavala 25.-29. aprila 1993. godine, držeći se dosljedno zadatih ciljeva i preuzetih obaveza po pitanju Bosne i Hercegovine, ponovo donose niz zaključaka i jednu rezoluciju. U svojim razmišljanjima i zaključcima članice OIC-a su ponovo potvrdile svoju privrženost kako Povelji OIC-a tako i Povelji UN-a, te ponovo pozvale sve zemlje članice UN-a da se uzdrže od upotrebe i prijetnje silom u ostvarivanju svojih ciljeva. Naravno, na prvom mjestu su izražavale ciljeve proizašle iz Povelje OIC-a, odnosno prvrženost OIC-a jačanju međunarodnog mira i stabilnosti. U sklopu toga pitanja, pitanje Bosne i Hercegovine, kao prioritetno i centralno pitanje, obuzimalo je punu pažnju učesnika XXI redovne konferencije ministara vanjskih poslova OIC-a. Islamske zemlje su izrazile čuđenje i ponovo osudile indolentnost evropskih zemalja naspram rastuće klime nasilja, agresije i genocida, a da one pri tome ništa efektivno ne preduzimaju u sprečavanju ratnih zločina koje čine Srbi u Republici Bosni i Hercegovini. Ponovo su se pozvale na rezolucije 1/5 – EX i 1/6 – EX⁴⁰ koje su donesene i usvojene na dvije uzastopne izvanredne ministarske konferencije u Istanbulu i Džeddi, i koje su isključivo bile posvećene stanju u Republici Bosni i Hercegovini. Također, u međuvremenu donesene odredbe i kominikei vezani za Bosnu i Hercegovinu od strane Kancelarije VI samita OIC-a (predsjednici Stalnih komiteta pri OIC-u) na sastanku održanom u Dakaru – su ponovo potvrđene i razmatrane. Učesnici XXI redovne konferencije ministara vanjskih poslova OIC-a su podsjetili na, i podržali sve ranije donesene rezolucije od strane Vijeća sigurnosti i Generalne skupštine po pitanju BiH, a naročito rezoluciju Vijeća sigurnosti 757⁴¹ i dvije rezolucije Generalne skupštine: 242/46⁴² i 121/47.⁴³ S posebnim pijetetom su pozdravile rezoluciju Vijeća sigurnosti 808 (1993).⁴⁴ po kojoj se ustanovljava Međunarodni sud za počinjene ratne zločine na prostoru bivše Jugoslavije, to jest za počinitelje zločina protiv čovječnosti i naredbodavce kršenja svih konvencija o ljudskim pravima. Također,

40 Rezolucije OIC-a.

41 Rezolucije UN-a.

42 *Ibid.*

43 *Ibid.*

44 *Ibid.*

po pitanju rezolucije Vijeća sigurnosti 816 (1993.)⁴⁵ islamske zemlje su sa oduševljenjem konstatirale i pozdravile nužnost zabrane letova u zračnom prostoru Republike Bosne i Hercegovine i pozvale zemlje inicijatore/podnosiocce rezolucije da energično poduzmu sve potrebne mjere u tom pravcu kako bi se agresorska avijacija "prizemljila". U tom smislu, zemlje – članice OIC-a ulagale su izvanredne diplomatske napore, i ne samo to, već su pored toga izrazile duboku zabrinutost što srpski agresor koristi pregovore kao sredstvo za ostvarivanje drugih ciljeva, odnosno daljnje okupiranje teritorija i stavljenje Vijeća sigurnosti pred svršen čin, a da Vijeće sigurnosti nije poduzelo odgovarajuće mjere, pa i upotrebu sile u pravcu implementacije svojih rezolucija i rezultata pregovora. U kontekstu navedenog, islamske zemlje su izrazile žaljenje što Srbija i Crna Gora i Srbi općenito u kontinuitetu odbijaju da se povinuju svim rezolucijama međunarodne zajednice. Smatrale su da je nužno – sada i u buduće – nametanje efikasnih mjera koje bi osiguravale potpunu, bezuvjetnu i preciznu provedbu odluka međunarodne zajednice ili odluka Konferencije o Jugoslaviji, pa čak i odluka o kojima se suglase zainteresirane strane. Imajući u vidu dimenzije destrukcije subjektiviteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine, odnosno razmjere počinjenog zločina, islamske zemlje su ponovo konstatirale da Republika Bosna i Hercegovina ima prirodno pravo na individualnu i kolektivnu samoodbranu u skladu sa Članom 51. Poglavlja VII, iz Povelje UN-a, te da trenutno nametnuti embargo na isporuku oružja za Armiju Republike Bosne i Hercegovine predstavlja glavnu smetnju i čvor u ostvarivanju prava na samoodbranu. U cilju prevazilaženja tadašnjeg stanja u Republici Bosni i Hercegovini zemlje – članice OIC-a, pozivajući se na Član 42. Povelje UN-a na XXI redovnoj konferenciji ministara vanjskih poslova OIC-a u Karačiju su usvojile Rezoluciju broj 7/21 – S⁴⁶ u kojoj se kaže:

1. **Primamo** k znanju i poštujemo izvještaj Generalnog sekretara UN-a broj (ICFM/21–93/PIL/D.1)⁴⁷ po pitanju BiH,
2. Ponovo **konstatiramo** privrženost odredbama Rezolucije broj 1/5 – EX i 1/6 – EX, kao i sve odluke međunarodne zajednice ve-

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Rezolucije OIC-a.

⁴⁷ Rezolucije UN-a.

zane za Bosnu i Hercegovinu, te u tom kontestu zajhtijevamo njihovu hitnu i neodložnu primjenu,

3. **Potvrđujemo** odluke sa proširenog sastanka Kancelarije VI samita OIC-a (predsjednici Stalnih komiteta pri OIC-u) održanog u Dakaru – Bangladeš dana 11. januara 1993. godine, a u vezi s Bosnom i Hercegovinom,

4. **Konstatiramo** svoju privrženost iznalaženju mirovnog rješenja u Republici Bosni i Hercegovini i ponovnu uspostavu mira, zaštitu i očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke neovisnosti i sigurnosti,

5. Najoštrije **osuđujemo** srpsku agresiju i genocid koji sprovode u Republici Bosni i Hercegovini, odnosno nepokoravanje bosanskih Srba, Srbije i Crne Gore rezolucijama Vijeća sigurnosti, Generalne skupštine UN-a i Organizacije islamske konferencije,

6. **Izražavamo** žaljenje usljed kršenja sankcija od strane Srbije i Crne Gore koje je kao obavezujuće nametnulo Vijeće sigurnosti. U tom kontekstu potičemo Vijeće sigurnosti da preduzme efikasne mjere u sprovedbi sankcija, a naročito u pravcu sprečavanja dotoka i opskrbe Srbije preko Dunava, odnosno drugim putevima,

7. Energično **osuđujemo** otvoreno i masovno kršenje ljudskih prava naroda Bosne i Hercegovine, kao i kršenje međunarodnog humanitarnog prava od strane bosanskih Srba te Srbije i Crne Gore,

8. Najoštrije **osuđujemo** sramotnu “politiku” etničkog čišćenja koju slijede i sprovode Srbi, te u tom kontekstu potvrđujemo pravo povratka svih izgnanih i protjeranih Bosanaca svojim kućama,

9. **Zahtijevamo** od Vijeća sigurnosti da odlučno i neodložno preduzme korake u skladu sa odredbama Poglavlja VII iz Povelje UN-a i da u tom pravcu obaveže zemlje – članice UN-a da sarađuju na tom planu sa Vladom Republike Bosne i Hercegovine i da upotrijebe sva neophodna sredstva za zaštitu stabilnosti i suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političkog subjektiviteta Republike Bosne i Hercegovine,

10. Također, **tražimo** od Vijeća sigurnosti da osigura nesmetan i siguran dotok i podjelu humanitarne pomoći Republici Bosni i Hercegovini,

11. **Zahtijevamo** od Vijeća sigurnosti da bez odlaganja izuzme od primjene Republiku Bosnu i Hercegovinu od nametnutog embarga na uvoz oružja po osnovu Rezolucije 713 (1991.) za bivšu Jugoslaviju,

12. **Potičemo** zemlje – članice OIC-a, kao i druge zemlje da sarađuju sa Republikom Bosnom i Hercegovinom na polju praktične sprovedbe njenog prirodnog i legitimnog prava na individualnu i kolektivnu samoodbranu u skladu sa Članom 51. Poglavlja VII iz Povelje UN-a, što podrazumijeva opskrbljivanje Republike Bosne i Hercegovine oružjem,

13. Ponovo **potičemo** i dajemo inicijativu Vijeću sigurnosti da odmah i bezrezervo poduzme adekvatne mjere – upotrebljavajući mjere sile u skladu sa Poglavljem VII Povelje UN-a – i da osigura sljedeće:

- a) stavljanje cjelokupnog teškog naoružanja u Republici Bosni i Hercegovini pod efikasnu međunarodnu kontrolu, odnosno njegovo ograničenje ili stavljanje van funkcije,
- b) zabranu opskrbe Srba svim vrstama oružja,
- c) preduzimanje adekvatnih mjera kako bi Srbija i Crna Gora platile reparacije Vladi Republike Bosne i Hercegovine,
- d) da Srbija i Crna Gora snose odgovornost u skladu sa međunarodnim pravom po pitanju nanesenih ratnih šteta – direktnih ili indirektnih, odnosno bilo kojih šteta po osnovu okolnosti ili odnosa sa stranim vladama ili institucijama, a kao posljedica agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu,
- e) nametanje potpunog i cjelovitog ekonomskog embarga na Srbiju i Crnu Goru,
- f) zamrzavanje bankovnih računa Srbije i Crne Gore u inostranstvu,

14. **Zahtijevamo** od zemalja – članica koje još nisu prekinule ekonomske i trgovinske odnose sa Srbijom i Crnom Gorom da to učine,

15. **Potvrđujemo** neophodnost našeg solidariziranja sa zvaničnim zahtjevom da se bivša Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) izbací iz članstva UN-a, odnosno iz svih njenih organa, ustanova i programa,

16. **Tražimo** od zemalja – članica da preduzmu odgovarajuće mjere, pojedinačno i kolektivno u skladu sa Poveljom UN-a protiv zemalja koje krše i podržavaju kršenje nametnutih sankcija Srbiji i Crnoj Gori od strane UN-a,

17. **Ponavljamo** zahtjev da se održi zasjedanje Generalne skupštine UN-a po pitanju BiH ukoliko Vijeće sigurnosti ne preduzme ili ne mogne efikasno zaustaviti srpsku agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu,

18. **Izražavamo** poštovanje UNHCR-u, UNPROFOR-u, međunarodnim humanitarnim organizacijama za pruženu humanitarnu pomoć narodu Bosne i Hercegovine,

19. **Tražimo** od UN-a i drugih organizacija da hitno razmotre dodatnu uspostavu zaštićenih zona – pored onih koje je definiralo Vijeće sigurnosti u Rezoluciji 819/1993.) – u koordinaciji sa Vladom Republike Bosne i Hercegovine, a u cilju pružanja humanitarne pomoći putem kopnenih koridora, odnosno dostave zračnim putem,

20. **Potičemo** zemlje – članice OIC-a, kao i druge zemlje da finansijski i u ljudstvu participiraju u izvršenju rezolucija Vijeća sigurnosti, a u cilju ponovne uspostave političkog subjektiviteta, suvereniteta i teritorijalnog integriteta Republike Bosne i Hercegovine, kao i uspostavi stabilnosti i mira,

21. **Tražimo** da odmah i neodložno Vijeće sigurnosti pristupi zatvaranju koncentracionih logora koje su Srbi uspostavili u Srbiji, Crnoj Gori i Republici Bosni i Hercegovini, kao i oslobađanje svih zatočenih, a sve to pod međunarodnim efikasnim monitoringom,

22. **Zahtijevamo** da Vijeće sigurnosti omogući Međunarodnom komitetu Crvenog križa slobodan i neometan pristup svim logorima koje su uspostavili Srbi u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini, te lociranje logora sa imenima svih zatočenih i to bez odlaganja, a sve to pod međunarodnim efikasnim monitoringom,

23. **Zahtijevamo** da se sve strane obavežu na poštovanje odredaba Humanitarnog plana koji je uspostavljen po odluci Londonske konferencije o Jugoslaviji od 27. augusta 1992. godine, a naročito pridržavanje odredbi o puštanju i oslobađanju zarobljenika shodno postignutom i potpisanom dogovoru u Ženevi 1. oktobra 1992. godine pod pokroviteljstvom Međunarodnog komiteta Crvenog križa,

24. Po drugi put **upozoravamo** sve kršitelje ljudskih prava, naredbodavce i počinitelje ratnih zločina u Bosni i Hercegovini da će lično snositi odgovornost za kršenje, naređivanje i izvršavanje i da će biti krivično gonjeni i kažnjeni za sve počinjene ratne zločine u skladu sa Ženevskom konvencijom,

25. **Zahtijevamo** od UN-a da ubrza osnivanje Međunarodnog suda za ratne zločine, a u cilju procesuiranja i kažnjavanja počinitelja genocida, zločina protiv čovječnosti i drugih ratnih zločina u Bosni i Hercegovini,

26. **Izražavamo** poštovanje i zahvalnost zemljama i međunarodnim organizacijama koje su nesebično pružile humanitarnu pomoć narodu Bosne i Hercegovine i pozivamo sve zemlje članice OIC-a da velikodušno ublaže humanitarnu katastrofu, stradanja i tragediju koju preživljava narod u Bosni i Hercegovini, te u tom pravcu pozivamo da pruže pomoć sabirnim centrima bosanskih izbjeglica u susjednim zemljama,

27. **Ističemo** važnost da se sve strane u Bosni i Hercegovini suprotstave srpskoj agresiji,

28. **Potičemo** Vijeće sigurnosti da preduzme efikasne mjere i spriječi narastanje aktualne i ozbiljne napetosti na Kosovu, Sandžaku, Makedoniji i Vojvodini,

29. Pohvaljujemo Kontakt-grupu OIC-a za Bosnu i Hercegovinu sa sjedištem u Njujorku pri UN-u i tražimo od njih da nastave i istraju u svojoj misiji,

30. Potičemo zemlje – članice OIC-a koje još nisu uspostavile pune diplomatske odnose sa Republikom Bosnom i Hercegovinom da to učine odmah i neodložno,

31. **Odlučujemo** zadužiti misiju/tim na ministarskom nivou kojeg bi pored Kontakt-grupe OIC-a činili sadašnji i prethodni predsjedavajući Konferencije, predstavnik VI samita OIC-a i Generalni sekretar da posjete glavne gradove zemalja – stalnih članica Vijeća sigurnosti u cilju pojašnjenja odredaba ove rezolucije, njihovu saglasnost i animiranje u praćenju aktivnosti u UN-u po pitanju Bosne i Hercegovine,

32. **Zahtijevamo** od Generalnog sekretara OIC-a da prati implementaciju ovih odredbi, te da u vezi s time sačini izvještaj koji će podnijeti na Godišnjem koordinacijskom sastanku zemalja OIC-a pri UN-u u Njujorku, odnosno na sljedećoj ministarskoj konferenciji.⁴⁸

Pored niza pitanja koja je otvorila ova konferencija za nas je – s obzirom na predmet istraživanja – vanredno važno službeno pokrenuto pitanje uspostave punih diplomatskih odnosa sa Vladom RBiH, odnosno međunarodnog priznanja Republike Bosne i Hercegovine. Naravno, naše je stajalište da i druga pitanja zauzimaju važno mjesto u šarolikom mozaiku bosanske zbilje, pa ćemo otuda kroz naš pristup i tim pitanjima dati odgovarajuće mjesto i pokloniti neophodnu pažnju. Međutim, ratna zbilja, dimenzije razaranja državno-pravne destrukcije i humanitarna katastrofa stanovništva u Bosni i Hercegovini tražili su kvalitetniji odgovor. Državni organi u traženju i modeliranju efikasnih odgovora, uprkos početnoj moralnoj pomoći, a zatim političkoj i materijalnoj (vojnoj) te brojnim rezolucijama OIC-a, uvidjevši dimenzije razmjera destrukcije države Bosne i Hercegovine iznalaze i pokreću i druge mehanizme pri OIC-u.

Takav jedan mehanizam je, po našem shvaćanju – i Kontakt-grupa Organizacije islamske konferencije, koja je, samostalno ili u saradnji sa Kontakt-grupom međunarodne “petorke” odigrala značajnu ulogu, ne samo u ublažavanju i sprečavanju humanitarne katastrofe, već, vrlo važniju, i odsutniju ulogu koju mi u našem radu nazivamo odsutnom u profiliranju i očuvanju političkog subjektiviteta, suvereniteta i teritorijalnog integriteta Republike Bosne i Hercegovine. Važno je napomenuti da je u finalizaciji državne politike prema zemljama, članicama Organizacije islamske konferencije – sa naše strane – pored Izetbegovića, kao predsjedavajućeg Predsjedništva RBiH, važnu ulo-

48 Rezolucije OIC-a.

gu odigrao Haris Silajdžić, bilo u funkciji ministra vanjskih poslova ili premijera Vlade Republike Bosne i Hercegovine. Ovu važnu činjenicu ne treba nikada u objektivnom razumijevanju uloge islamskog svijeta u odnosu na Bosnu i Hercegovinu gubiti iz vida.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U pristupu i finalizaciji ovog rada opredijelili smo se za pozitivistički i normativni pristup. Kad kažemo pozitivistički, osim uobičajenog značenja on u našem radu znači da nismo nigdje svjesno uveličali ulogu članica OIC-a u procesu međunarodnog prizna(va)nja BiH, zatim poratnu ulogu sa jedne strane, ali također, sa druge strane trudili smo se da pronađemo sve dostupne relevantne izvore i poredamo ih hronološki u našem radu. Bosna i Hercegovina iz političkih razloga nije zatražila članstvo u OIC-u kako ne bi pružila argumente nekim političkim snagama u BiH i inostranstvu koji u svojim propagandnim nastupima žele prikazati BiH kao islamsku državu u kojoj pripadnici drugih naroda i religija ne mogu ostvariti suživot. Međutim, smatramo da je otvorenost OIC-a prema BiH velika prednost za našu zemlju i da će mogućnost njenog članstva u OIC-u vjerovatno ostati otvorena. Mnoge zemlje svijeta bi rado postale članice OIC-a i, uvjereni smo, da će kada se strasti smire i sa scene iščeznu političke snage koje su svoju politiku fundirale na nacionalnoj i vjerskoj mržnji, sva tri konstitutivna naroda u BiH postignuti konsenzus o učlanjenju u OIC. Potrebno je naglasiti da članice OIC-a nisu samo zemlje sa velikom većinom muslimanskog stanovništva, već da ima i onih koji imaju polovinu pa i manje muslimanskog stanovništva (Liban i neke zemlje Afrike).

Bosna i Hercegovina ima solidne temelje za nastavljajanje saradnje sa OIC-om, a posebno sa njenim članicama na bilateralnoj osnovi. Bosna i Hercegovina je od svog priznanja na unutrašnjem planu slijedila principijelnu politiku suživota svih naroda, kultura i vjera u BiH a na međunarodnom planu politiku miroljubive koegzistencije, nemiješanja u unutrašnja pitanja i druge principe sadržane u Povelji UN-a. Takva politika odgovara većini islamskih zemalja i BiH je zbog ovakve svoje politike dobrodošla u skoro svim islamskim zemljama.

Islamske zemlje su prihvatile tradiciju muslimana u BiH koja u sebi sadrži naglašen evropski segment. Stavovi zvanične politike BiH i naroda tokom agresije, kada su muslimani BiH očuvali islamsku tradiciju tolerancije, predstavljaju ponos u islamskom svijetu i argument da je islam vjera tolerancije.

Nesporno je da je islam u BiH jaka spona, koja će je povezivati sa islamskim svijetom. To je faktor koji ne treba niti uveličavati, niti, pak, minimizirati.

Bosna i Hercegovina se mora opredijeliti za određenu strategiju odnosa i saradnje sa islamskim svijetom, saradnje koja će biti prihvaćena od sva tri naroda u BiH. To neće sigurno biti teško, jer je BiH od početka razvijala principijelne odnose sa ovim zemljama na bazi međusobnog uvažavanja i nemiješanja u unutrašnje poslove. Politika BiH ne može ni u budućnosti biti drugačija. Posebno će BiH imati ekonomske interese da se povezuje sa ovim svijetom. Nažalost, dosada su naša saradnja i kontakti sa islamskim zemljama bili improvizirani pa bi ubuduće tom pitanju trebalo posvetiti više pažnje. To je veliki svijet i potrebno je organizirano djelovati i, prije svega, definirati naše ciljeve prema tim zemljama, sagledavajući objektivno oblasti u kojima se saradnja može ostvarivati.

Danas bh. privredi trebaju partneri, a ne klasični donatori, iako će se na planu infrastrukture zadugo još osjećati potreba za donatorstvom. Težište naših interesa treba etablirati u pravcu intenzivnije aktivnosti na osiguranju materijalne pomoći zemalja- članica OIC-a putem multipliciranih vidova ekonomske saradnje, počevši od zajedničkih ulaganja, proizvodne kooperacije, investicionih projekata do najprostijih izvozno-uvoznih transakcija kroz aktivniji odnos prema programima banaka, fondova i institucija OIC-a.

Također, angažiranje na plasiranju projekata rehabilitacije, rekonstrukcije i razvoja BiH i osiguranju uvjeta za dobijanje projekata za naše firme u zemljama OIC-a trebao bi biti primarni zadatak u kretanju ekonomske diplomatije putem naše diplomatsko-konzularne mreže.

Proces privatizacije državnog kapitala koji je u toku nije i ne može biti prepreka toj saradnji. Neka od tih državnih preduzeća nikada nisu

ni prekidala privrednu saradnju, pa čak ni tokom agresije. Mnoga od njih su bila ili su još uvijek uspješna na tržištima zemalja OIC-a. Pored toga, u Bosni i Hercegovini već su stasala i neka privatna preduzeća koja sa novim menadžmentom mogu biti konkurentna i imaju šta ponuditi, budući da su se već potvrdili kako na domaćem tako i na međunarodnom tržištu, te da njihovi proizvodi nose međunarodne potvrde kvalitete i da odgovaraju međunarodnim standardima (ISO). Na privrednom planu saradnja između zemalja članica OIC-a i BiH mogla bi se razvijati u sljedećim konkretnim oblastima:

1. Poslovna saradnja sa bh. preduzećima uz veći i svestraniji angažman vlada zemalja OIC-a kao i Vlade BiH.
2. Učešće u tekućem procesu privatizacije u strateška područja i grane kao što su: proizvodnja i distribucija energije, snabdijevanje vodom, telefonija, mediji i sl., kao i učešća u privatizaciji BiH banaka sa većinskim državnim kapitalom.
3. Direktno ulaganje na osnovu ekonomskih interesa u profitabilne projekte iz sljedećih oblasti: industrije, poljoprivrede ("zdrava" hrana), obrazovanja, turizma, infrastrukture, i sl.
4. GSP⁴⁹ Tretman koji bi vlade razvijenih zemalja članica OIC-a mogle odobriti proizvodima bh. porijekla (Republika Turska je već odobrila takav tretman proizvodima bh. porijekla).
5. Intenziviranje aktivnosti oko zaključivanja bilateralnih sporazuma na nivou država, privrednih komora, kao i ugovora između velikih kompanija.
6. Organiziranje prezentacija privreda zemalja, izložbe, sajmovi i sl.
7. Jačanje saradnje u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i sporta.
8. Multilateralni sporazumi (OPEC Fond za međunarodni razvoj kao eksteritorijalna multilateralna finansijska organizacija već je izrazila interes za potpisivanje Sporazuma o unapređenju i zaštiti investicija).

49 Global System of Preferences (Preferencijalni globalni sistem).

Na političkom nivou ostvarenje daljnje kontinuirane bilateralne saradnje sa zemljama–članicama OIC-a, podrazumijeva održavanje političkih konsultacija sa zemljama OIC-a i preduzimanje koordiniranih aktivnosti na međunarodnom planu, zatim dodatno angažiranje na realizaciji odluka iz Deklaracije o Bosni i Hercegovini sa samita OIC-a u Dohi, budući da na njenoj realizaciji nije skoro ništa konkretizirano, izuzev unilateralnih djelovanja pojedinih zemalja OIC-a, odnosno akreditiranih ambasadora u Sarajevu.

Na vanjskopolitičkom nivou nužno je koordinirati i usmjeravati aktivnosti naših predstavnika na traženju i preduzimanju efektivnih mjera zemalja OIC-a u zaštiti BiH – materijalizacija deklarativnih političkih akcija kroz osiguranje finansijske podrške za rad Međunarodnog suda za ratne zločine, kako bi se osigurala politička samostalnost Suda.

Dakle, naš je interes da produbljujemo i jačamo naše veze sa islamskim svijetom, da ih njegujemo i unapređujemo. Principijelnim odnosom prema njima mogli bismo osigurati da pomoć i saradnja budu korisni i blagovremeni a da ove zemlje održe legalitet i konzistentnost svog djelovanja. Naš jasan i politički fundiran odnos prema islamskom svijetu bit će respektiran i od našeg užeg i šireg okruženja. Na taj način ćemo lakše prezentirati i valorizirati pitanje Bosne i Hercegovine kao svjetskog problema, još uvijek možda za duži rok, na čijem rješavanju se moraju uključiti svi relevantni svjetski faktori pa i Organizacija islamske konferencije.

GEOPOLITIČKE IMPLIKACIJE IZGRADNJE LUKE NEUM I PELJEŠKOG MOSTA

Dobro je, ipak, što se u Bosni i Hercegovini (BiH) napokon ozbiljnije počela shvatati važnost izgradnje vlastite morske luke, kao i značaj određivanja i utvrđivanja morskih granica. Za sada je najvažnije što se Republici Hrvatskoj (RH) nije dala saglasnost za gradnju Pelješkog mosta. U vezi sa problemima koje BiH ima u svom priobalnom i morskom dijelu Jadranskog mora, učinjene su mnoge aktivnosti koje zaslužuju priznanje i pohvalu, no čini se da se po ovim problemima moglo učiniti znatno više, ali se, ipak, zbog skromnog teoretskog i praktičnog znanja iz predmetne oblasti još uvijek nisu uradili nikakvi značajni projekti iz struke, pa su i na političkom planu učinjeni vidljivi propusti. Tako se, obzirom na situaciju u kojoj se našla Bosna i Hercegovina, Republiku Hrvatsku trebalo upozoriti da se ne prihvata mogućnost bilateralnog sporazuma, kako oko pitanja gradnje Pelješkog mosta, tako i oko složene problematike u vezi morskog razgraničenja. U stvari, pitanje gradnje Pelješkog mosta je do sada trebalo energično odbiti (Hrvatskoj ponuditi gradnju podmorskog tunela), a oko utvrđivanja vlastitih morskih granica još odavno povesti sudski postupak pred Međunarodnim sudom za pomorska pitanja, sa sjedištem u Hamburgu, po načelima koja propisuje međunarodno pomorsko pravo, a koja Bosni i Hercegovini treba da omoguće morske prostore, izlaz na otvoreno more, a u oba zaliva (za BiH je posebno važan dio u zalivu Malog Stona) nesmetanu gradnju morske luke, odnosno, nesmetan morski akvatorij.

Vanjska politika Bosne i Hercegovine do sada je po tim pitanjima, očito, trebala odbiti bilateralne sporazume koji joj, ako se i dalje nastave, mogu isključivo štetiti i onemogućiti ono što je njezino, ono što joj pripada po međunarodnom pravu, ono što joj garantuje među-

narodna zajednica i ono što RH neće moći osporiti. Također, uočljiv je veoma krupan propust, a to je da u vezi sa dosadašnjim pristajanjem na bilateralne sporazume sa RH, prethodno (a i još uvijek) zvanična državna politika, nije ustanovila i na karti iscrtila koje morske prostore drži za svoje i koje morske prostore je spremna ratificirati, te kada i kako planira graditi luku na vlastitoj morskoj obali. Čini se da je naša država ovom izuzetno važnom geopolitičkom i geostrategijskom pitanju u suštini pristupila neoprezno i sa nedovoljnim trudom i angažovanošću. Traženje potpuno nepotrebnih privilegija oko trajnog korištenja luke Ploče je, također, politički promašaj koji najbolje govori da naša politika još uvijek nema potrebne odlučnosti oko početka gradnje vlastite morske luke izuzetnih mogućnosti, a koja po ukupnom neiskorištenom potencijalu (mjereno po tonaži brodova) premašuje sadašnji ukupni kapacitet svih aktivnih hrvatskih trgovačkih luka za oko 20 puta.

Za sada još uvijek tri glavne teme oko pomorskih pitanja dominiraju na političkoj sceni u BiH i njih treba posebno razmotriti, a to su:

1. Pitanje gradnje Pelješkog mosta;
2. Utvrđivanje morskih granica sa RH;
3. Gradnja vlastite morske luke.

Po prvom pitanju, BiH treba i dalje ostati odlučna i dosljedna: ne treba davati nikakve saglasnost za bilo kakav most, bez obzira na njegov model i veličinu, jer bi most predstavljao stalnu prepreku i limitirajući faktor izgradnje morske luke u BiH, pri čemu bi prolaz brodovima velike tonaže bio trajno onemogućen, a brodovi manje tonaže bi plovili otežano, dok bi u vrijeme zimskog perioda i jakog vjetra prolaz i ovim brodovima bio onemogućen. U slučaju nekih nezgodnih okolnosti, kao npr. kvara upravljanja na brodu (glavnog i pomoćnih strojeva, kvara na sistemu kormilarenja i sl.), brod bi mogao udariti u jedan od nosećih stubova, te time trajno ugroziti njegovu stabilnost. Država BiH bi zbog toga mogla snositi odgovornost, što bi kao posljedica moglo dovesti u pitanje funkcionisanje vlastite luke. Limitirajući i otežavajući faktor plovnog puta ispod mosta nije samo njegova visina nego, upravo, raspon između stubova, budući da oni sužavaju prirodnu širinu nekog

plovnog područja, te predstavljaju trajnu opasnost za navigaciju brodova. S druge strane, Hrvatskoj bi trebalo u istom akvatoriju (područje koje pripada BiH), predložiti i dozvoliti gradnju podmorskog tunela koji ni po čemu ne bi ugrozio gradnju morske luke, a RH bi omogućio sigurniju i daleko jeftiniju varijantu povezanosti na spomenutoj putnoj trasi od planirane gradnje mosta (tunel bi bio veoma svrsishodan i u zimskom periodu kada se putni saobraćaj, zbog jakog vjetera često mora obustavljati na duže vrijeme što uvijek predstavlja ozbiljan i nerješiv problem). Na taj način bi i RH i BiH na obostrano zadovoljstvo ostvarile svoje ciljeve gdje interesi jedne države ne bi ugrožavali inetrese druge države, a međusobni državni ineresi ostali bi u domenu dobre uzajamne saradnje i punog razumijevanja. S druge strane, izgradnja mosta bi definitivno prouzrokovala izolovanost BiH sa svijetom i zapečatila sudbinu njenog ekonomskog razvoja.

Dakle, svako davanje saglasnosti za gradnju bilo kakvog mosta na Pelješcu predstavljalo bi čin veleizdaje, a što građani BiH nikada neće dozvoliti. Situacija s morskim razgraničenjem sa RH je izuzetno složen problem. Također, ne treba se potpisivati bilateralni sporazum budući da je vanjska politika RH prema BiH, po pitanju morskog razgraničenja, takva da RH ne samo da nije spremna da određeni vlastiti morski prostor ustupi BiH (s obzirom na odredbe i akte Medunarodnog pomorskog prava), nego, čak, već postojeći BiH teritorij (kao što je slučaj sa otočićima Mali i Veliki Školj, rt Rep Kleka), želi da prisvoji kao svoj, što je jasna poruka da bi traženje rješenja ovog problema putem međusobnog državnog sporazuma bilo gubljenje vremena i išlo bi isključivo na štetu BiH. Eto zašto država BiH nema druge alternative nego u što kraćem vremenu predati zahtjev međunarodnom sudu za pomorska pitanja sa sjedištem u Hamburgu za pokretanje sudskog procesa sa ciljem utvrđivanje morskih granica sa RH po načelima i principima međunarodnog pomorskog prava, koje svim državama koje imaju izlaz na more (bez obzira na veličinu, oblik i položaj morske obale) garantuje jednaka prava.

Svakoj pomorskoj državi pripadaju sljedeća četiri morska prostora, a to su:

1. Unutrašnje morske vode (UMV).

2. Teritorijalno more (TM)
3. Epikontinentalni pojas (EP)
4. Ekonomski pojas (EkP).

Po stavovima RH osim UMV u zalivu Klek-Neum, Bosna i Hercegovina ne posjeduje nikakve druge morske prostore. Čak i zajednički zaliv Malog Stona RH u potpunosti prisvaja kao svoj. Hrvatska, također, ne želi dozvoliti BiH suvereni pristup otvorenom moru, te je bez njene saglasnosti započela neke aktivnosti oko radova povezanih sa nelegalnom gradnjom Pelješkog mosta, obećavajući da će BiH dozvoliti neškodljiv prolazak brodovima, kroz svoje UMV, koji bi plovili ispod limitirajućeg Pelješkog mosta prema bh. luci, mada je sasvim poznata klauzula međunarodnog pomorskog prava koja je pojam neškodljivog prolaska definisala kroz teritorijalno more neke države, a ne kroz potpuno suvereni teritorij kao što su UMV koje RH, protivno međunarodnom pomorskom pravu, u međuotočnom području od bh. obale do otvorenog mora i dalje želi trajno zadržati. Zbog spomenute klauzule ali i svakih mogućih sporazuma sa RH, mogla bi se stvoriti nova opasnost gdje bi BiH mogla trajno ostati zatvorena u zalivu Klek-Neum, izgubivši svoju vezu sa otvorenim morem, odnosno, sa svim pomorskim državama svijeta. Smisao izgradnje Pelješkog mosta nije u neprekinutom povezivanju hrvatskog kopna kao što se govori, nego upravo o onemogućavanju BiH u ostvarenju svih njenih suverenih morskih prostora, sprečavanju izgradnje luke Neum i trajnog našeg vezivanja i ovisnosti o luci Ploče.

U čemu bi to, zapravo, bila suština morskog razgraničenja RH i BiH na Jadranskom moru (sa stanovišta Međunarodnog pomorskog prava, po kojem, očito, BiH trenutno ima sve prednosti u odnosu na postojeće stanje na pomorskoj karti), i zbog čega bi država BiH trebala u što kraćem vremenu pokrenuti sudski spor u Hamburgu? Odgovor se može naći u objašnjenjima glavnih odredaba spomenuta četiri morska prostora. UMV su morsko područje pod neograničenim suverenitetom i vlašću jedne pomorske države, potpuno istom kao i za njeno kopneno područje. To su dijelovi mora neposredno povezani sa kopnom, ušća rijeka, luke na obali, međuotočna područja, manji

zalivi ali i veći zalivi definisani pravilom polukruga. Tako se npr. obična krivina obale ne može smatrati UMV-a, nego se tome dodaje uslov da površina vode u zalivu treba biti veća ili jednaka od površine polukruga sa prečnikom na ulazu takvog zaliva.

Sa definicijom UMV tijesno je povezana klauzula koja kaže da svaka država koja ima izlaz na more ima pravo izlaza i na otvoreno more, čime je precizirano da ni jedna pomorska država nema pravo pravolinijski povlačiti granice UMV koje bi zatvorile pristup susjedne države otvorenom moru. Budući da je ukupno međuotočno područje između svih otoka RH ujedno i područje njenih UMV (ne uzimajući u obzir najisturenije veoma udaljene otoke, npr. Palagruža, koji imaju samo svoje TM), jasno je onda da po spomenutoj klauzuli RH nema pravo na UMV u morskome dijelu koje na prirodan način vezuje BiH prema otvorenom moru. Ovo je morski prostor od rta Repa Kleka (najisturenije tačke obale BiH prema otvorenom moru), do morskog područja između otoka Sušac i Biševo (kroz morski prostor neretvanskog i korčulanskog kanala). Otvoreno more (OM) u tom je području udaljeno 12 milja presjecišta linije kružnica najisturenijih tačaka spomenuta dva otoka (za koliko sada iznosi teritorijalno more RH u tom području i nalazi se na poziciji udaljenoj oko 66 milja od rta Repa Kleka (oko 122 kilometra, 1 milja = 1852 metra). Spomenuti prostor RH treba prepustiti BiH, a Međunarodni sud će odrediti i širinu ovog morskog koridora na svakoj etapi spomenutih međuotočnih područja što iziskuje detaljniju primjenu odredaba Međunarodnog pomorskog prava.

Očito je da ovaj izuzetno složen problem ne može biti riješen međdržavnim bilateralnim sporazumom, već multilateralno. Iz do sada rečenog postaje mnogo jasnije zašto je RH stalo da bh. otočiće (Mali i Veliki Školj), kao i rt Rep Kleka, koje prilikom proglašenja svoje nezavisnosti nije proglasila svojim, to želi sada učiniti. Spomenuti bi otočići mogli pomoći da pred Međunarodnim sudom u Hamburgu RH ukupni morski prostor u zalivu Malog Stona prema Pelješcu proglaši svojim UMV (kao što to trenutno čini), a ne zajedničkim prostorom dviju država, čije bi granice UMV obiju država dijelila geometrijska crta na sredini. S druge strane, rt Rep Kleka na bh. obali (kao najisturenije geografske tačke prema otvorenom moru), RH želi sada proglasiti

svojim smatrajući da će BiH lakše izgubiti mogućnost traženja prava na spajanje državne teritorije sa izlazom na otvoreni dio Jadranskog mora. Predviđena lokacija Pelješkog mosta bi, takođe, bila u suverenom morskome prostoru BiH, odnosno, u njenom teritorijalnom moru (TM). Budući da širina teritorijalnog mora svake države pa i BiH iznosi 12 milja, a lokacija spomenutog mosta bi teoretski bila na udaljenosti manje od 1 milje od bh. obale, razumljivo je onda zašto RH želi da prvo sagradi most (a ne podmorski tunel), pa tek onda da se vrši razgraničenje sa BiH. Nesumnjivo je da bi takav most limitirao i ugrozio izgradnju bh. morske luke, a BiH bi tako postala trajni ovisnik o luci Ploče.

IZGRADNJA LUKE NEUM

Bosna i Hercegovina nesumnjivo ima brojne ekonomske poteškoće. U ovim uslovima i okolnostima trebamo se više nego ikada usmjeravati vlastitim prirodnim resursima i neiskorištenim potencijalima, a upravo bi neki od njih mogli postati najsnažniji oslonac u prevazilaženju postojeće krize. Kreirajući potpuno novi sistem ekonomskog planiranja, BiH bi po prvi put dobila ono što do sada nije imala, a to je da u svoj ekonomski program potpunije uvrsti svjetsku razmjenu roba. Radi se nesumnjivo o najznačajnijem prirodnom resursu, a to je mogućnost izgradnje vlastite pomorske luke, o čemu se govori već dugo, mada se do sada nisu učinili nikakvi konkretni koraci niti uložile minimalne investecije, gdje bi se sa stručnog stanovišta mogli dobiti konkretni projekti, kako bi se imao uvid gdje bi se i kako gradila takva pomorska luka. Prema postojećim, istina površnim analizama, pomorska luka u BiH bi trebala izgledati ovako:

Prvo,

Svi terminali za prihvat teretnih brodova u smislu manipulacije iskrcavanja i ukrcavanja roba, bi se gradili isključivo na obali zaliva Malog Stona, čime bi zaliv Klek – Neum, te sam grad Neum, ostao ne-taknut u svom postojećem turističkom ambijentu. Na taj način bi se postigao i sačuvao obostran smisao i značaj vlastite morske obale.

Drugo,

Spomenuti terminali i vezovi u zalivu Malog Stona bi se gradili po cijeloj dužini zaliva, gdje bi se opasni tereti po pomorskim tzv. marpol odredbama morali graditi odvojeno od terminala za bezopasni teret. Terminali za opasni teret bi se gradili za slijedeće brodove: brodovi za sirovu naftu, produkt tankeri, kemikal tankeri, te lpg i lng brodovi. Terminali za bezopasni teret bi se gradili za slijedeću vrstu brodova: brodovi za generalni teret, brodovi za rasuti teret, kontejnerski brodovi, ro-ro brodovi, brodovi za hlađeni teret i putnički brodovi.

Treće,

Terminali za prihvat tereta bi se trebali graditi namjenski, a zbog relativno nepovoljnog terena na samoj morskoj obali, ovi bi se terminali morali sastojati iz dva dijela. Jedna grupa terminala bi se gradila u neposrednoj blizini samih brodskih vezova. Ovo se naročito odnosi na one vrste brodova gdje se roba predviđena za ukrcavanje i iskrcavanje mora skladištiti neposredno u blizini brodskih vezova, a to se naročito odnosi na kontejnere, te robu za brodove koji prevoze generalne, rasute, ro-ro i hlađene terete. Ova bi se roba nakon iskrcavanja morala neposredno transportovati na glavne i daleko veće terminale, na drugu grupu terminala, koji bi se morali graditi na posebno određenim lokacijama u unutrašnjosti, ali ipak u blizini morske obale, kako bi efekat manipulacije sa teretima bio što efikasniji. Isto se odnosi i na robu predviđenu za izvoz koja bi prvo bila uskladištena u unutrašnjosti na većim terminalima, a onda bi se po rasporedu za ukrcavanje, ovaj teret u manjim partijama prevezio i skladištio u neposrednoj blizini brodskih vezova u dohvat teretnih dizalica, teretnih pokretnih traka ili elevatora. S druge strane, svi opasni tereti u tečnom stanju se uz pomoć brodskih pumpi, te buster pumpi na kopnu i putem cjevovoda transporuju direktno sa brodova na skladišta, odnosno, tankove u unutrašnjosti, koji se moraju graditi na propisnoj udaljenosti od grada Neuma ali i od terminala za bezopasni teret, tako da se time ne iziskuje gradnja nikakvih terminala koji bi bili u neposrednoj blizini brodskih vezova.

Četvrto,

Prije gradnje bilo kakvih vezova za brodove potrebno je ispitati oblik i dubine morskog dna, koji se nalazi u neposrednoj blizini obale, kako bi se utvrdila činjenica o kojim dubinama morskih vezova na određenim mjestima je riječ, odnosno, koje konkretne podmorske radove će biti potrebno izvršiti kako bi se dobila što veća dubina na onim mjestima gdje bi brodovi bili neposredno vezani uz obalu, sa ciljem da se na racionalan i stručan način odredi raspored pojedinih brodskih vezova. Određena ispitivanja već su izvršena.

Peto,

Svaka pomorska luka, pa time i naša, treba udovoljavati minimalnim standardima kako bi postigla i dobila međunarodnu dozvolu za takve djelatnosti, odnosno, treba ispuniti neke standardne norme, i to:

- imati lučku kapetaniju i lučkog kapetana, te službu carine i imigracije koji će biti u stanju obavljati sve administrativne poslove planiranja prihвата i vezivanja, odnosno, odveza te isplavljenja brodova nakon obavljenih poslova ukrcavanja i iskrcavanja tereta;
- posjedovati propisane radare i ostalu radio opremu koja omogućava neposrednu komunikaciju sa brodovima i ostalim subjektima koji obavljaju različite propisane poslove;
- udovoljiti međunarodnim pomorskim standardima od kojih su najvažniji: solas (mjere zaštite ljudskih života), zatim marpol (mjere za zaštitu okoliša od onečišćenja), te isps (određeni sigurnosni nivo zaštite luke od terorizma i subverzivnih djelatnosti);
- imati neophodnu službu pilotaže i tegljače koji su najvažniji u poslovima manevrisanja tj. u poslovima postavljanja brodova na vez, odnosno njihovog isplavljenja;
- posjedovati sisteme protivpožarne zaštite u luci;
- imati lučke radnike koji će biti stručni u manipulaciji kod iskrcaja i ukrcaja različitih vrsta tereta.

Postoje i drugi zahtjevi koje će luka morati zadovoljiti, a čiji će stepen i stručnost biti u neposrednoj povezanosti sa njenom modernizacijom i obimom poslovanja.

Veoma je važno spomenuti da su pomoć u izgradnji pomorske luke neke države već ponudile, mada je za očekivati da bi se toj saradnji priključile i druge države koje u tome vide i svoj ekonomski interes.

Tome najviše doprinosi činjenica da zaliv Malog Stona ima odlične uslove za gradnju pomorske luke, a upravo dubine mora, širina zaliva i vremenske pogodnosti u spomenutom akvatoriju navode na zaključak da su investicije za izgradnju takve luke u srazmjeru sa njenim gabaritima zaista minimalne.

O čemu je ovdje riječ?

Bosanskohercegovačka obala u zalivu Malog Stona je duga oko 10 kilometara i teorijski je moguće graditi vezove za brodove najvećih tonaža, čak većih i od 100.000 tona po vezu, a na nekim mjestima uz obalu čak većih i od 200.000 tona, što bi našu luku vremenom moglo svrstati u 10 najvećih luka u Evropi, mjereno po tonaži koja se u zalivu Malog Stona procjenjuje na oko 3 miliona tona tereta. Primjera radi, kapacitet luke Ploče, mjereno po tonaži, je oko 150.000 tona. Takav granični prijelaz pruža mogućnost da se u toku jednog dana sa brodova teoretski prihvati oko 100.000 kamiona nosivosti od 30 tona raznih roba. Postavlja se pitanje za koliko vremena se sadašnjim pograničnim prijelazim preko država u susjedstvu preveze ova količina tereta? Ne bi puno pogriješili ako bi kazali da se to dogodi tek za godinu dana. Ako se tome doda činjenica da se robe sa kopnenim pograničnim prijelazima zbog skupoće u transportu, uglavnom, plasiranju prema državama u susjedstvu, postaje mnogo jasnije da nam mnogi prirodni resursi u državi ostaju van svoje iskorištenosti, budući da se time ne postiže razmjena roba na svjetskom nivou.

Permanentnom gradnjom luke Neum u periodu od 10 do 20 godina BiH bi mogla računati na sljedeće prednosti:

1. Izvoz roba manjih i većih tonaža u obliku ruda, polufabrikata te finalnih proizvoda u sve države svijeta.

2. Uvoz spomenutih roba brodovima iz svih destinacija svijeta.
3. Izgradnja potpuno novih tvornica za preradu nafte, metalne industrije, industrije cementa, te modernizacija i proširenje već postojećih industrijskih pogona.
4. Izgradnja potpuno nove hemijske industrije, budući da trenutno mnogi proizvodi u hemijskoj industriji ostaju parcijalno neiskorišteni, čime bi naša ekonomija dobila svoju sasvim novu dimenziju od velikog značaja na svjetskom nivou.
5. Mogućnost postizanja svjetske trgovine koja podrazumijeva uvoz roba brodovima velike tonaže i njena parcijalna distribucija u evropske i balkanske države pomorskim i kopnenim komunikacijama.
6. Pružanje luke na usluge državama u okruženju, što bi dovelo do jačanja interesa za njenim proširenjem i modernizacijom.
7. Pozicioniranje BiH u red država sa ekonomskim povjerenjem, te pojačanim interesom za ulaganje stranog kapitala.
8. Povećanje broja zaposlenih radnika u mnogim sektorima proizvodnje i smanjenje stepena nezaposlenosti.
9. Porast državnog budžeta i lakše punjenje istog.
10. Snažniji ekonomski razvoj cijele države, naročito Hercegovine, gdje bi za samo nekoliko godina došlo do potpunog nestanka nezaposlenosti, a vremenom bi grad Neum postao jedan od najmodernijih i najrazvijenijih u BiH.

Uz sve nabrojane prednosti postoje one koje su od političkog i društvenog značaja. Zbog toga bi ovaj najvažniji prirodni resurs trebalo ostaviti u rukama države i ne bi trebalo dozvoliti njegovu privatizaciju. Za početak će čini se, biti najvažnije na državnom nivou donijeti odluku o početku izgradnje pomorske luke dinamikom korak po korak, ali bi već konkretno trebalo početi izgradnja prvog kontejnerskog terminala i izgradnju najosnovnije infrastrukture, kako bi se buduća luka povezala sa postojećom putnom mrežom BiH.

Sarajevo, 25.06.2009. godine

SUDBINA POMIJEŠANA SA UGARCIMA I PEPELOM

U ovom surovom ratu u kome se ubija, uništava, siluje, pljačka, ruše kulturni i istorijski i međunarodno značajni objekti - kao što su mostovi, džamije, crkve - stari 400-500 godina, koji su preživjeli sve dosadašnje kataklizme (kako da muze čute), umjetnik mora reagovati jer je i sam direktno ugrožen. Kad ostane bez ateljea, skulptura, slika, crteža, svog dvadesetogodišnjeg rada, stana, razdvojen od porodice i nađe se kao izbjeglica u opkoljenom gradu, šta da radi? Da bi ostao normalan treba se duhovnim otporom boriti protiv ove destrukcije i sačuvati čisto lice i razum. Umjetnički čin u ovakvom trenutku je vrisak bola, zatečenosti i iznenađenja, huk života koji se bori protiv duhovne smrti. Vapaj, ali i reakcija protiv onih koji mirno promatraju, kalkulantski raspredaju o najvećoj ljudskoj tragediji, koja se dešava pred njihovim očima.

Kao sve umjetnosti, i likovna umjetnost ima potrebu da nešto kaže i uputi. Skulptura je konkretna i ona je spoj duha, prostora i materije. Njena je mogućnost komunikacija sa čovjekom i prostorom bliža.

Kao skulptora uvijek me je provocirao prostor i imao sam potrebu da ga osvajam. U takvom osjećaju uradio sam ciklus horizontalnih skulptura koje sam nazvao "OSTACI AKTA". To su od drveta urađene skulpture koje su bez postamenta. One su u grupama slobodno postavljene po tlu. Sam naziv govori da su u ideji inspirisane aktom. Redukcijom akta došao sam do oblika koji asocira na vreteno, istrošene alatke, neke arheološke ostatke. Osjećajući potrebu za bojom, skulpture sam oslikao vertikalno u naizmjeničnim pojasevima, poštujući materijal i njegovu strukturu da bih dobio vertikalne odno-

se. To je boja naših pejzaža i folklornih momenata našeg podneblja. Slično razmišljanje sam ostvario i u drugim materijalima kao što su kamen, terakota, bronza, željezo, gips, papir i drugo. Sad kad nas je pogodila ova katastrofa, trčeći ispred granata, snajpera, gladan, smrznut, gazeći razbijeno staklo, izgorjele komade drveta, ciglu i malter srušen sa granatiranih kuća, osjetio sam da trebam u nečemu novom izraziti i sačuvati kontinuitet duha, ukazati na sadašnjost koja nam se desila.

Ljudi ginu, pune se parkovi grobovima, zemlja zasijana barutom i gelerima. To mi je bilo dovoljno da uradim taj svoj projekat "SARAJEVO 90, 91, 92, 93".

Projekat se sastoji od zajedničkog groba u koji sam postavio živo obojene portrete sa otvorenim i iznenađenim očima koje gledaju duboko iz zemlje, pokrivene staklom, a oko portreta je zemlja, pomješana sa gelerima, metalima, barutom, pepelom, izgorjelim materijalom, ispod koje nas gledaju te začuđene oči. Iza grobnice stoje staklene kupe (sarajevske piramide, simbol neuništivosti) koje su građene od krhotina stakla razbijenih izloga i prozora, nađenih na ulici. Tu mi se dešava vertikalna, simbol odvažnosti, čvrstine, trajanja i stremljenjima visinama. U kupama gori vatra, znak života i nade, a oko piramida je zemlja, naša sudbina i postojanost koja je pomiješana sa ugarcima i pepelom. Da bi bilo još sugestivnije, uradio sam i performans, i na tom mjestu ostavio otisak ruke koja svjedoči o nama, našem bitku, simbolu i poruci sa naših bosanskih stećaka.

Prije rata sam osjećao da trebam ući slobodnije u ambijent (postavke radova) direktnim dodirima sa zemljom i životom u njoj. To mi se sad ostvarilo, nažalost, u ovom opakom vremenu, u najvećim ljudskim mukama i patnjama nastaju moje instalacije.

(1993.)

AMBIJENT MEMORIJE

Pojava skulpture u metalu (čelik, vareno željezo, žica, lim) u bosanskohercegovačkoj skulpturi, krajem osamdesetih godina, poseban je socio-psihološki fenomen. Fenomen u kojem se prepoznaju refleksije i referencije na opšti društveni trenutak. Metal je materijal koji garantuje čvrstoću, radeći sa njim umjetnici su, čini se, slutili svu silinu predstojećeg razaranja. Trajnost metala bila je kategorija na koju se računalo. No, Skopljakov dotadašnji opus uglavnom nije bio sazdan od takvog materijala. Ostao je u ateljeu na Grbavici, okupiranom dijelu Sarajeva i tokom tri i po ratne godine i atelje i opus pretvarani su u zgarište. Skoro sve skulpture rađene u bojenom drvetu, a nastale do 1982. godine, nosile su naziv "Ostaci akta". Drveni ugarci koje je poslije rata zatekao na razvalinama svoga stana i ateljea bili su neki čudesni predosjećaj i anticipacija njihove sudbine. Dvije decenije koncentriranog rada u kojima je Skopljak uglavnom radio klasičnu skulpturu bližu arpovskoj organici nego brankusijevskoj reduktivnosti - izuzme li se nekolicina djela u vlasništvu muzeja i galerija - nestalo je zauvijek. Ali nije nestala Skopljakova stvaralačka energija. On nije dozvolio da mu vanjske okolnosti i prilike nastale agresijom i opsadom Sarajeva, pomute radost stvaranja i bavljenja umjetnošću.

Skulptura odavno nije samo "volumen u prostoru" koji se izvajao, izmodelovao ili konstruisao, naprotiv, danas skulptura sve više sadrži prostor kao svoj integralni dio. Danas se gotovo više razmišlja o samom prostoru nego o obliku, otuda toliki ambijenti i instalacije. Umjesto vajanja i modelovanja, danas su u upotrebi termini: slaganje, građenje, konstrukcije. Ni sam materijal odavno više nije klasičan, njegova lepeza skoro da je nepregledna. Sve se može upotrijebiti, i to u raznim kombinacijama. Proces rada tj. slaganja postao

je važan koliko i samo djelo. Ali, do rata, primjera takvog shvatanja i takvih djela u samoj bosanskohercegovačkoj umjetnosti nije bilo mnogo. Sa ratom, u opticaj su ušle najrazličitije vrste materijala i recikliranih stvari koje su se upotrebljavale u izgradnji sasvim novih plastičnih tvorevina. Ratne okolnosti bile su razlog da i Skopljak svoje ideje počinje da realizira u okviru instalacijskih rješenja čije su postavke uključivale i performans.

Prve ratne instalacije bile su kombinacija građenih i nađenih elemenata. Detonacijama i pogocima razbijeno staklo, slijepjeno u spiralno-kupaste oblike, obasjano plamenom voštanice, bilo je zabodeno u pepeo, pijesak i ugarke pokupljene sa sarajevskih zgarista. Tako su ovakve instalacije postajale sažete metafore snažne uvjerljivosti o nekom ritualnom i posvećenom mjestu. Kasnije se uz staklene konstrukcije pojavljuju i kupaste forme, rađene u tehnici terakote, koje posjeduju unutrašnju napetost i onoliko glatku površinu koliko to dopušta haotičnost primjerena dlanu i prstima. Nešto malo konstrukcije pojavljuje se kod kolažiranja samih staklenih komadića u materiju terakote i instaliranja novog impulsa u život ovog oblika, a to je sijalica čija se svjetlost probija kroz tajanstvene kružne otvore. Kao podloga za grupisanje ovih sada sasvim vertikalnih oblika - pri čemu nema matematički programiranog sistema, već se radi o intuitivnom pozicioniranju unutar zadatog prostora - pojavljuje se samo pijesak. Ostaju i krateri sa položenim slikanim portretima. Svjetlost dinamizira i ambijent u koji se instalacije smještaju i sve prevodi u "skulpturu predstave". Ove instalacije proizvod su Skopljakove pritajeno izražene i tjeskobe i nade. One podrazumijevaju različite nivoe iščitavanja. U njihovom značenjskom sloju krije se mnoštvo simbola, enigme, mitskih i arhetipskih slika, dualizma gradnje i razgradnje.

Poziv "Obala Art Centra" da početkom 1993. godine nastupi u ciklusu izložbi pod nazivom "Svjedoci postojanja", u kojima su autori poput Nusreta Pašića, Petra Waldegga, Ede Numankadića, Radoslava Tadića, Zorana Bogdanovića i Sanjina Jukića dali, svaki na svoj način, autentičan iskaz jednog i duhovnog i fizičkog stanja u određenom trenutku, za Skopljaka je bila prilika da prvi put napravi

ovakvu instalaciju. Kada su, objedinjeni u jednu izložbu, "Svjedoci postojanja" krenuli na svoju evropsku i američku turneju, sudeći po količini reprodukcija objavljenih u štampi, čini se da su Skopljakove instalacije pobudile i najveću pažnju javnosti. Vrhunac je bila njihova reprodukcija na omotu petog broja (maj) časopisa *Art in America* 1995. godine.

Svoju želju da napravi ambijent u kojem će ove instalacije artikulirati čitav izlagački prostor jedne galerije, Skopljak je realizirao u martu 1998. godine. Tada je istovremeno nastala ambijentalna cjelina sa nizom podnih, zidnih i prostornih rješenja na dva nivoa ali i zgusnuta istorija jednog dijela njegovog opusa, "ambijent memorije", i alegorijski diskurs između svjetla i tame. "Svjetlom i tamom" bio je naziv ovog promišljenog zbira raznorodnih činilaca koje je trebalo odabrati, obraditi i postaviti u jasan odnos. Kombinacije upotrijebljenih materijala su i objašnjavale i usložnjavale značaj ovog ambijenta. Bio je to labirint u kojem su se stekle sve njegove prošle i buduće mogućnosti.

Buduće, zato što je raspon alternativa u interpretaciji i dispoziciji oblika Skopljaku, kasnije, poslužio da realizira i ambijente unutar ćelija Kuršumli medrese, na izložbama povodom manifestacije "Bašćaršijske noći". U prostoru koji podrazumijeva spiritualnu i meditativnu komponentu - vata, koja je u ambijentu "Svjetlom i tamom" bila i alegorijsko svjetlo i alegorijska podloga koja spašava od pada i loma vertikalne replike nekadašnjih bojanih oblika klesanih u drvetu, ovdje je poslužila za alegoriju duhovne svjetlosti i čistote. Uz minimalna dodavanja novih detalja, montažni i fleksibilni segmenti ovog ambijenta, postali su fragmenti od kojih se uvijek može napraviti nova cjelina, i lucidno i senzibilno iz postojećeg i mogućeg izvući što više.

Da znak, forma, konstrukcija, konstelacija i konfiguracija pojedinačnih ansambala u ambijentu "Svjetlom i tamom" nisu bili dovoljni da se ispolji sav akumulirani kreativni naboj govori i potreba da se zakorači u domen performansa i istraži moguće međudejstvo između ambijenta, i oblika - tijela u pokretu. Kretanje osobe obučene u

odijelo oblijepljeno krhotinama ogledala, sve realne fakte od kojih je ambijent bio sačinjen - kroz reflekske u ogledalima - činilo je iluzionističkim. Odijelo koje je korišteno, biće kasnije upotrijebljeno i u performansu kojeg je Skopljak izveo na izložbi "Iza ogledala", također 1998. godine. Skopljakovo umjetničko istraživanje ne završava se samo u domenu čiste skulpture, instalacija, ambijenata i performansa. Logično je da je i on crtežom često bilježio ideje, pravio skice za skulpture. Međutim, način na koji je te crteže tretirao u aranžmanima svojih izlagačkih nastupa, već govori o njegovom odnosu prema prostoru. Svoje iscrtane vretenaste forme, on je isijecao, oblikovao makazama. Postavkom na zidu one su postajale potpuno autohtoni objekti, realizacija jedne sasvim nove prostorno-vizuelne situacije. (...)

Emin Drnovšek
učenik 7. razreda Gifted programa Taft škole u Chicagu

SAMUEL R. HARRIS I MOJA MAMA

"Mi moramo da zaustavimo nove Hitlere, Miloševiće i Karadžiće, svakoga ko prijeti slabijima od sebe, tako da se holokaust i genocid nikada više ne ponove"

Aprila 29. ove 2009. godine u srednju školu William Howard Taft došao je Samuel R. Harris kao gost-govornik. Govorio je đacima sedmog razreda za vrijeme njihovog šestog časa. Gospodin Harris je bio pozvan da govori o holokaustu. Nastavnica engleskog jezika sedmog razreda, gospođa Asvos, dala nam je da čitamo knjigu *Noć Elija Vize-la (Night by Elie Wiesel)* koja govori o holokaustu. Gospođa Asvos se mnogo trudila da dovede gospodina Harsisa i u tome je uspjela.

Samuel R. Harris je sadašnji predsjednik Holokaust muzeja i obrazovnog centra Ilinoisa (Illinois Holocaust Museum and Educational Center). Bill Clinton (Bill Clinton), bivši predsjednik Amerike, govorio je na otvaranju zajedno sa Eli Vizelom, pored ostalih govornika.

Samuel R. Harris živi sa suprugom Dede u predgrađu Chicaga.

Samuel je počeo svoju priču govoreći nam o svome djetinjstvu. Kada se rodio, njegovo poljsko ime bilo je Szlamek Rzeznik. Živio je u Deblinu, u Poljskoj. Semi (Semmy) je imao dvije sestre i jednog brata. Njegov tata je bio pisac. Harris je imao poliocaritis što ga je učinilo gotovo slijepim. Majka mu je stavljala kapi u oči i to mu je pomoglo da se liječi i ozdravi.

Kada je imao otprilike četiri i po godine vidio je kako su nacisti uništili poljski avion. Od tog momenta situacija se pogoršavala u Poljskoj. Rekao nam je da se sjeća dana kada su nacisti došli u Deblin. Trčali su

i galamili, i tukli muškarce Jevreje. Harris je naglasio: "Ja nikada ne kažem Nijemci, uvijek kažem nacisti zato što svi Nijemci nisu loši".

Nacisti su napravili geto (getto). Zatvorili su grad bodljikavim žicama. Oni su dolazili, uzimali Jevreje i stavljali ih u vagone koji su odlazili direktno u koncentracione logore. Harris je jedva imao šta da jede. Čitav grad nije imao skoro ništa da jede. Gladovali su.

Došao je dan kada su nacisti došli i rekli Jevrejima da se vani poređaju. Među njima je bila i njegova porodica. Bilo je puno naoružanih ljudi, mnoge su tukli i udarali. Harris je stajao sa svojom porodicom pored oca. Otac mu je rekao da bježi i da se sakrije iza neke gomile drva. I da ne mrda odatle. On je brzo i tiho tamo otišao, i tu je vidio svoju sestru. Oboje su posmatrali kako su ostale Jevreje ukrkali u vagone. Od tog momenta on nikada više nije vidio svoga oca i majku. Trčali su i skrivali se nekoliko godina. Gledao je smrti u oči nekoliko puta još od malih nogu. To mu se sve dešavalo kad je imao 4, 5, 6, 7 godina. Potom je prošao kroz koncentracione logore, iskusio blisku smrt, i vidio stotine mrtvih tijela.

Harris je veoma zahvalan što je ostao živ. Pored njega, preživjele su i njegove dvije sestre. Jedna od njih živi u Austriji, a druga u Buffalo Grovu (Buffalo Grove, IL). Poslije priče o svom životu, Samuel je odgovarao na naša pitanja.

Gospođa Asvos me je prozvala i rekla da ispričam gospodinu Harrisu i svima ostalima o svojoj mami Sanji i tetki i šta one rade u bosanskoj zajednici. Rekao sam da je moja mama organizovala obrazovni panel u Bosanskoj biblioteci u okviru regionalne Conrad Sulzer državne biblioteke. Tema je bila Prevencija genocida. Ona je pozvala profesora Majkla Selsa sa Univerziteta Chicago (Michael Sells from University of Chicago) koji je napisao knjigu o genocidu u Bosni. Takođe je imala predsjednika organizacije iz Darfura koji je objasnio šta se tamo sada dešava i kako bi međunarodna zajednica trebalo da pomogne da se genocid zaustavi. Govorili su i snimali su predstavnici bosanskih magazina i televizija.* Dvije Bosanke su govorile o svom životu i genocidu u Srebrenici, moja mama je napisala priče o njima zato što su bile veoma emotivne da govore o svojim sinovima, muževima, očevima i braći koje su srpski na-

cionalisti ubili. Bile su prisutne u biblioteci, mi smo slušali njihove priče i gledali u fotose njihovih nestalih familija. Ona radi puno da se čuje o genocidu u Srebrenici, Bosni i svugdje u svijetu, da ljudi znaju.

Kada sam završio, Harris mi je rekao: "Kaži hvala tvojoj mami, ona radi prave stvari. Moj motiv ovdje je da se o holokaustu govori širom svijeta; to je isti motiv koji ima i tvoja mama na tom događaju o prevenciji genocida. Mi moramo da zaustavimo nove Hitlera, Miloševića i Karadžića, svakoga ko prijeti slabijima od sebe, tako da se holokaust i genocidi nikada više ne ponove."

Dalje, izjavio je kako je predsjednik Irana rekao da se holokaust nije dogodio, da se priča da ne postoji. To je takođe razlog zašto mi moramo govoriti o holokaustu i genocidu. Kako mogu tako lagati?

Harris je završio odgovarajući na učenička pitanja. Kada je završio, došao je pravo kod mene i rukovali smo se. Rekao sam mu još da je moj dedo Mensur Seferović bio partizan u Drugom svjetskom ratu i da se borio na strani saveznika. Njega su takođe uhvatili talijanski fašisti i odveli u koncentracioni logor u Italiju. Moj dedo je napisao 23 knjige o životu i ratu.

Ja se nadam da ću poći maminim putem i postati dio Projekta o prevenciji genocida i o tome govoriti svijetu. Moja tetka je dva puta intervjuisala Eli Vizela. Sve sam to rekao gospodinu Harisu, koji je bio veoma zadovoljan svim onim što je čuo od mene. On mi je čestitao, kao i mojoj familiji. Rekao mi je da je Eli Vizel njegov prijatelj i da su se dogovorili da govori na otvaranju Holokaust muzeja u Skokiju.

Na kraju, gospodin Harris je prodavao knjigu *Semi, dječak koji je preživio holokaust (Sammy: Child survivor of the Holocaust)* za 10 dolara. Meni je dao jednu knjigu na poklon sa posvetom zato što je znao da ćemo željeti da pročitamo njegovu knjigu. Ja ću tu knjigu prevesti na bosanski uz pomoć moje mame. Tako će i bosanska djeca i odrasli pročitati ovu priču.

Ja sam se rukovao sa njim ponovo i i zahvalio sam mu se što je došao u našu školu.

Chicago, 4. maja 2009.

SA VLAŠIĆA KRENULO BOSANSKO PROLJEĆE

Utorak, 26. maj 2009. godine biće zapamćen po kongresu Stranke demokratske akcije BiH i pobjedi Sulejmana Tihića, ali nas nekolicina ovaj dan će pamtiti kao dan kada je u Travniku javno predstavljen časopis "Korak" i Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu.

Promotori časopisa i Udruženja, generali Enver Hadžihasanović, Mustafa Polutak i Hajrudin Grabovica i glavni urednik gospodin Asaf Džanić, sa domaćinima promocije, gospodinom Remzijom Šiljkom, predsjednikom Udruženja za zaštitu tekovina borbe za BiH Srednjobosanskog kantona, i Enverom Beganovićem, predsjednikom Općinskog odbora Travnik, na "Plavoj vodi" popiše "Lutvinu kahvu" sa rahatlokumima, pojedošu specijalitetu iz Hajrine kuhinje, osvježiše se pićem iz ledene "Plave vode" i razmijeniše utiske o netom završenoj promociji i aktivnostima Udruženja SBK u ovoj godini.

Svježina "Plave vode" natjerala je nespemne goste da potraže "nešto za prigrnuti" od susretljivog konobara (njegova neposrednost i srdačnost je ovo druženje učinila još ljepšim).

Zadovoljni odzivom i aktivnim učešćem posjetilaca na promociji časopisa "Korak", prisjetismo se i istorije ovog dijela Travnika, od najranijih, pa sve do današnjih dana. Razgovor je morao biti glasnjiji, jer se od šuma "Plave vode" teško razaznaju izgovorene riječi, pa je jasno zašto Travničani ovaj dio grada nazivaju Šumeće.

Dok sjedimo pod žalosnom vrbom u Hajrinoj konobi, pogled nam preko ustalasale i pjenovite "Plave vode" doseže do Lutvine kahve, objekta koji svjedoči o vremenu kada je tu, u vrijeme osmanlijske vladavine bila kafana izvjesnog Lutve i pila se Lutvina kahva, a u vrijeme austrougarske vlasti kafana nekog Rudolfa, pa se u to vrijeme, na ovom mjestu, pila Rudolfova kafa.

Na ovom mjestu su kahvu pili i besjedili travnički begovi i age, a siguran sam da je svaki od 77 vezira koji su stolovali u Travniku u peridu od 150 godina, kada je sjedište vezira iz Sarajeva u Travnik prenijeto zbog požara koji je opustošio Sarajevo, dosta vremena provodio u blagodatima ovog dijela Travnika.

Malo sjevernije od Lutvine kahve je objekat u kome je početkom Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992.-95.godina bio smješten Opštinski štab odbrane Travnik. Vrlo često je artiljerija VRS i JNA gađala ovaj objekat (imali su informacije da je tu smješten Štab), ali ga nikada nisu pogodili. Granate su padale ili na Stari grad sjeverozapadno od Štaba, ili istočno od Plave vode. General Hadžihasanović se prisjeća da je u okviru misije formiranja 3.Korpusa ARBiH dolazio u ovaj objekat, baš u vrijeme pada Jajca i Karaule, kada je Travnik bio pretrpan kolonama izbjeglica i prognanika, a granate sa Vlašića sijale smrt po Travniku.

Pri pominjanju Vlašića razgovor je neizbježno skrenuo na operaciju Armije RBiH skidanja "kape Republike Srpske", kako je ratni zločinac Karadžić nazivao najviši vrh Vlašića.

Divljenje i zahvalnost borcima ARBiH za ovaj veličanstveni poduhvat u nemogućim vremenskim uvjetima iskazujem u svim prilikama, ali, iako smo uspješno organizirali okrugli sto o operaciji Vlašić na temu "*Moralno-psihološki aspekt uspjeha operacije Vlašić*", čini mi se da i danas u zraku lebdi pitanje: šta je to bilo u svijesti boraca ARBiH što ih je vuklo naprijed na temperaturi i do minus 30 stepeni, u snježnim nanosima ponegdje i do pet metara, kada se zbog mećave nije vidio ni prst pred okom.

OVOGODIŠNJE OBILJEŽAVANJE GODIŠNJICE VELIČANSTVENE POBJEDE BORACA ARBIH

Planinarska društva općine Travnik (PD "Vlašić" Travnik, PD "Galice" Turbe i PD "Karaulska gora" Karaula) sa boračkim udruženjima i organizacijama proisteklim iz Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992.-95. godina koja baštine tradicije Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, već po šesti put organiziraju planinarski pohod "*Stazama oslobodilaca Vlašića*". Ove godine na pohodu je učestvovalo 12 planinarskih društava iz svih dijelova Bosne i Hercegovine, a izveden je

21. i 22. 03. 2009. godine, na godišnjicu nastupanja snaga ARBiH prema Galici, Devećanima i releju na Opaljeniku.

Na startu u Turbetu, učesnici pohoda su odali počast šehidima i poginulim borcima Odborbeno-oslobodilačkog rata, ali i antifašistima Drugog svjetskog rata, a prisutnim građanima i učesnicima pohoda čas istorije je održao general Fikret Čuskić, zamjenik komandanta 7. Korpusa, rahmetli generala Mehmeda Alagića. U svom izlaganju general Čuskić je podsjetio da vrijeme koje je vladalo tog dana 2009. godine, u velikoj mjeri podsjeća na vrijeme iz 1995. godine. Već u Turbetu je padao snijeg, puhao je jak sjeverac, ali to učesnike pohoda nije pokolebalo, nego su iz dva pravca krenuli u osvajanje Vlašića. Manja grupa iskusnijih planinara i učesnika Operacije Vlašić 1995. godine krenula je stazama boraca 5. bataljona 312. bbr i 737. Mlbr preko Paklareva ka Galici, dok je ostatak učesnika pohoda prevezen na Babanovac, odakle kreću ka planinarskom domu na Galici, gdje je planiran kraći predah.

Dolaskom na Galicu mnogi učesnici pohoda spoznaju čudi Vlašića u zimskim uvjetima i zbog fizičke i materijalne nepripremljenosti ne nastavljaju pohod ka Devećanima. Na nastavak pohoda odlučuje se grupa od dvadesetak planinara (među kojima i pisac ovih redova) i doživljavaju barem dio onoga što su borci ARBiH doživjeli 1995. godine. Dubok snijeg, ledeni sjeverac koji je bespoštedno šibao lice, a ponekad udarima obarao učesnike pohoda s nogu u snijeg, slaba, bolje reći nikakva vidljivost, jer se mogao vidjeti samo prethodnik u koloni ukoliko ne zaostajete, uveliko je podsjećalo na veličanstveni pohod boraca Armije RBiH. Samo zahvaljujući iskustvu planinskih vukova Piketa (Ismet Balić), Migija (Enver Migalo), Avde (Avdo Ablaković, predsjednik PD "Vlašić"), Saliha Terzića (bio PK za logistiku 312. bbr), te prisebnošću komandanta pohoda Zeje (Bilal Zejad, bio komandir čete u 312. bbr) uspjeli smo savladati Puhalovac (tek tada mi je postalo jasno što se zove Puhalovac), uzbrdicu između Galice i Devećana. Senada Husarić, pripadnica Planinarskog društva „Svatovac“ iz Lukavca, žena koja je stojički izdržala sve nedaće i rame uz rame sa nama izišla na Devećane, podsjetila me na žene-borce Armije RBiH koje su dale neizmjeran doprinos u Odborbeno-oslobodilačkom ratu.

Krećući se u koloni nisam bio ni svjestan dokle smo došli, niti gdje se nalazimo. Pod udarima vjetra sam zastajao, padao u snijeg. Kapu i

jednu rukavicu vjetar mi je odnio tako brzo i snažno niz litice Devećanskih stijena, da nismo uspjeli ni pomisliti da ih pronađemo (sreća pa je iskusni planinar Salih imao rezervu). U nosu i ušima su se formirale ledenice, a sa brkova su visile male ledenice kao sa streha starih kuća. Ispred sebe sam vidio samo Saliha, koji je vodio računa da ne zaostanem. U jednom trenutku kolona je stala. Kroz vjetar sam samo nazirao da Pike i Migi nešto dogovaraju, a malo zatim se čuo u neposrednoj blizini pucanj iz pištolja. Kasnije mi je Pike pojasnio da je prateći planinarske oznake postao svjestan da se nalazimo u blizini planinarskog doma (kao iskusan planinar i školovan planinarski vodič znao je koliko planinarskih oznaka ima od Galice do Devećana, prebrojao ih je, jedna je nedostajala), ali da se planinarski dom ne vidi, te je mobitelom pozvao domara Ziju Hadžića od koga je tražio da ispali metak iz pištolja kako bismo se orijentisali. Kad se razlegao pucanj, konstatovali smo da smo 50 metara od planinarskog doma, ali ga nismo mogli vidjeti.

Ovo me podsjetilo na sličan događaj iz vremena izvođenja operacije Vlašić. Naime, borci 705.bbr po ovladavanju planinarskim domom na Devećanima, krenuli su prema Opaljeniku u sličnim vremenskim uvjetima. Nakon dužeg vremena provedenog u probijanju ka releju, stekli su utisak da su blizu releja na Opaljeniku, ali se ništa nije vidjelo. U to vrijeme sam se nalazio na IKM 7.Korpusa na Parić gredi zajedno sa generalom Alagićem. Dobro se sjećam da je komandant 705.bbr Rifet Planinčić prenio zahtjev njegovih boraca koji su krenuli ka Opaljeniku. Tražili su da neko artiljerijsko oruđe, koje otprije ima pripremljene elemente za gađanje Opaljenika, ispali granatu, kako bi se borci orijentisali. Minu iz MB 82 mm ispalili su pripadnici 706.lbr, a odmah nakon toga uslijedio je paničan poziv boraca 705.bbr. Tražili su da se ne puca više, jer je mina eksplodirala u njihovoj neposrednoj blizini. Ubrzo se magla razišla i borci 705.bbr pred sobom imaju šta vidjeti. Neposredno su bili uz relej na Opaljeniku, ali ga nisu mogli vidjeti. Sreći nije bilo kraja, zaboravljaju se sve dotadašnje nedaće, jer krov Republike Srpske je osvojen.

Ništa manje sretni nisu bili ni učesnici planinarskog pohoda 2009. godine. Dolaskom u planinarski dom na Devećanima imali su osjećaj da su ovladali ovim objektom. Sjećam se da je general Čuskić borcima 705.bbr sredstvima veze čestitao uspjeh 1995. godine, ali je i 2009. godine mobitelom nazvao pisca ovih redaka i kada sam mu rekao da

smo stigli u planinarski dom na Devećanima, rekao je: "Svaka vam čast, po ovakvom vremenu".

Razgovarajući sa planinarima o njihovim ranijim iskustvima u ovakvim i sličnim pohodima, došli smo do konstatacije da niko od njih nije imao teži poduhvat od ovog pohoda, ali niko od nas nije znao pojasniti zbog čega smo se upustili u ovakvu avanturu, osim što smo svi konstatovali da su borci ARBiH zaslužili da se njeguju tradicije njihove borbe: kad su oni mogli protiv nevremena i neprijatelja, onda i mi možemo protiv nevremena. Bosanci su posebni i neponovljivi ljudi i borci, mogu i nemoguće, što se i ovog puta potvrdilo.

VLAŠIĆ KAO KLJUČNO KOMUNIKACIJSKO ČVORIŠTE I UPORIŠTE

Nedoumicu oko motivacije za ovaj herojski podvig boraca ARBiH izrazismo i za stolom na Plavoj vodi, pa se razgovor nastavi o planiranju, pripremi, organizaciji i izvođenju ove operacije. Svako od nas peterice je na izvjestan način učestvovao u ovoj operaciji. General Hadžihasanović, kao načelnik štaba Armije i zamjenik Komandanta GŠ, i general Polutak kao Načelnik uprave rodova su učestvovali u izradi Direktive GŠ ARBiH za 1995. godinu i odobravanju dokumenata za operaciju 7.Korpusa; gospodin Džanić u Upravi za moral GŠ ARBiH pratio je izvođenje operacije, dok su Remzija Šiljak, kao načelnik Odsjeka za borbenu obuku i odgoj Komande 7.Korpusa i Enver Beganović, kao načelnik štaba 312.bbr, bili direktni učesnici planiranja, pripreme, organizovanja i izvođenja operacije. Bili su dobro upućeni u sva saznanja o operaciji kojima je raspolagala ARBiH, ali su bili znatiželjni i pitali se šta se dešavalo na strani neprijatelja, u redovima Vojske Republike Srpske.

Kroz rad na pripremama okruglih stolova o Operaciji Vlašić nastojali smo dokumentovano i argumentovano osvjetliti ovu Operaciju sa svih strana, ali je do sada nismo analizirali sa aspekta neprijatelja i njegovih aktivnosti tokom ove Operacije:

- 1998.godine realiziran okrugli sto u organizaciji Zajedničke komande vojske FBiH, na kome su učestvovali komandanti i komandiri jedinica i komandi koje su učestvovale u Operaciji, starješine

GŠ ARBiH, najodgovornije starješine Vojske FBiH, predstavnici civilne vlasti;

- U organizaciji boračkih udruženja proisteklih iz Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-95.godina SBK organizirali smo okrugle stolove:

- "Moralno-psihološki aspekt uspjeha Operacije Vlašić";
- "Heroji u bijelom-sanitetsko obezbjeđenje Operacije Vlašić"
- "Inženjerijsko obezbjeđenje Operacije Vlašić"),

Nakon što sam prezentovao svoja dosadašnja saznanja svojim saradnicima, došli smo do zaključka da bi to trebalo sistematizovati i objaviti u narednom broju časopisa "Korak".

Vlašić, centralni planinski masiv Bosne dominira centralnom Bosnom i teritorijom od Krajine, Posavine do sjeveroistočne Bosne. Sam po sebi se doima surovo i moćno, i za onoga ko ga posjeda izvor je iracionalnog morala, ponosa i prkosa. Njegov najviši vrh Opaljenik visok je 1933 metra. Na njemu je još prije rata, po strogim zahtjevima izgradnje ovakvih objekata, izgrađeno telekomunikacijsko čvorište. Podzemni i nadzemni dio, koji je u obliku stupa, je ukupne visine 100 metara. U donjem dijelu je trodjelna platforma za smještaj antenskih sistema linkova i drugih najzahtjevnijih korisnika. U gornjem dijelu su antenski sistemi za radio i TV difuziju. Podzemni dio objekta je od tri nivoa. Predviđen je za smještaj i zaštitu ljudstva i MTS od svih udara. Tu su smještene i energetska postrojenja snage 600 KW sa sklopovima za automatsko prebacivanje na rezervno napajanje. Tankovi za vodu i gorivo za agregate, smješteni u podzemlju, imaju kapacitet za život i rad od godinu dana. Inače, objekat ima jedan glavni i dva pomoćna podzemna izlaza dalje od objekta. Podzemnim hodnicima povezani su nadzemni objekti i podzemni prostori.

Prije rata ovaj objekat je bio:

- centralno i glavno radio-relejno i multikanalno čvorište zajednice PTT BiH i bivše Jugoslavije;
- centralno radio-relejno i multikanalno čvorište bivše JNA na kojem se odgranjavalo više od petnaest pravaca, sa primarnim grupama telefonskih kanala;

- centralno čvorište JP Radio i Televizije BiH za dotur signala TV BiH radio-relejnim linkovima u više pravaca, te dotur radio i TV signala radio-difuznom emisijom po principu repetitorskih mreža (predajnici snage 10 KW);
- centralno radio-relejno, multikanalno i repetitorsko čvorište funkcionalnih sistema željeznice BiH, MUP BiH i vodoprivrede.

Sve ovo bilo je dovoljan razlog da bivša JNA u pripremi agresije na prostore Srednje Bosne, pod izgovorom izvođenja vojnih vježbi krajem 1991. i početkom 1992. godine posjedne sve dominantne objekte na Vlašiću, a Radio-relejno čvorište na Opaljeniku opkoljavaju, napadaju svim snagama i sredstvima i 1. maja 1992. godine prisiljavaju malobrojne pripadnike MUP-a na predaju.

Pokušaj malobrojnih pripadnika MUP i usitnjenih i slabo organizovanih jedinica TO da se povrati izgubljeni objekat ne daje rezultate, ali to nije pokolebalo borce ARBiH; naprotiv, želja za oslobađanjem Vlašića svakim danom bivala je sve jača. Već u septembru 1992. godine borci ARBiH oslobađaju Meokrnje, da bi u 1993. i 1994. godini, oslobađanjem više objekata sjeverno od Opaljenika natkrilili Babanovac i stvorili uslove za odsjecanje snaga na Opaljeniku.

PLANOVI ZA OSLOBAĐANJE VLAŠIĆA

Procjenjujući zemljište na kome se relej nalazi, koje potpuno ogoljelo i minirano, dominantno nad cijelim platoon, vrijeme i budnost neprijatelja, pripadnici Komande 7.Korpusa ARBiH došli su do zaključka da je ovaj objekat moguće osloboditi samo u najnepovoljnijim vremenskim uvjetima, kada se neprijatelj najmanje nada, a Komandant 7.Korpusa je ovu ideju po prvi put saopćio predsjedniku Izetbegoviću 1994. godine, prilikom njegove posjete jedinicama 7.Korpusa na Vlašiću: na pitanje predsjednika da li je moguće osloboditi Opaljenik, general Alagić je odgovorio da jeste, ali da treba sačekati zimu.

Od tog trenutka, zadatak starješina komandi i jedinica 7.Korpusa bio je da pronađu najbolji način "skidanja kape Republike Srpske", oslobađanje Opaljenika i kompletnog Vlašića.

Tok borbenih dejstava u 1994. godini, a naročito njen kraj, pokazao je da je ARBiH respektibilna sila, da se ona ne može više poraziti i da ona ima taktičku inicijativu na bosanskohercegovačkom ratištu. Znala je to i međunarodna zajednica, znao je to i agresor. Oslobođanjem Kupresa hrabri borci ARBiH pokazali su da su u stanju oslobađati i gradove. Sve ofanzivne aktivnosti Armije međunarodna zajednica je željela zaustaviti, a stanje na terenu zalediti. Agresor je želio to isto, uz neke manje korekcije stanja na terenu u svoju korist. Nije više mogao voditi dejstva na više frontova. Želio je, krajem 1994. godine, sve slobodne snage skoncentrisati na 5.Korpus i Bihaćki okrug i taj dio slobodne teritorije likvidirati.

Međunarodna zajednica ide na ruku agresoru i metodom pritiska i aktivnošću specijalnog predstavnika UN Jasuši Akašija, nameće potpisivanje četveromjesečnog prekida vatre, koji je bio zamijenjen Ugovorom o prekidu neprijateljstava¹.

Iz Referata o stanju b/g, koga Komanda 1.Krajiškog korpusa VRS krajem januara 1995.godine, na osnovu Naređenja GŠ VRS strogo pov. broj: 02/2-181, od 23.01.1995.g, dostavlja Glavnom štabu VRS, više nego jasno je da VRS nema namjeru ispoštovati četveromjesečno primirje, jer, referišući o Rukovođenju i komandovanju, komandant 1.KK VRS kaže: „...Iz postojećih jedinica Korpusa izvučen je deo snaga i formirana 1.Srpska udarna brigada, 1.Studentaska brigada i mešoviti pb koje su upućene na bihaćko ratište u sastav 2.KK. Krajem godine (misli na kraj 1994.g, op. autora) Komanda Korpusa formira (opet iz sastava formacijskih jedinica) 52.Ipbr koju takođe upućuje u sastav 2.KK u širi rejon Glamoča...“². Sve ove specijalno formirane jedinice ne idu na odmor u zonu odgovornosti 2.KK VRS, naprotiv, učestvuju u žestokoj ofanzivi na zonu odgovornosti 5.Korpusa ARBiH. Samo u početnoj fazi navodnog primirja, od 25.12.1994.g do 24.02.1995.g, 5.Korpus ARBiH imao je 114 poginulih, 259 ranjenih boraca sa težim tjelesnim povredama, 430 ranjenih boraca sa lakšim tjelesnim povredama, nestalo je 14, a zarobljeno od strane neprijatelja 23 borca³. Za samo dva mjeseca

1 Sveobuhvatni dogovor o prekidu vatre, od 23.12.1994.g, potpisali: u ime RBiH Alija Izetbegović i Rasim Delić, u ime RS Radovan Karadžić i Ratko Mladić, a kao svjedoci predstavnici međunarodne zajednice Yasushi Akashi i Bertrand de La Presle.

2 Referat o borbenoj gotovosti 1.Krajiškog korpusa VRS, januar 1995.g, strana 6, zadnji pasus.

3 Operacija Vlašić, H.Mušinbegović, R.Šiljak i K.Bećirević, strana 11, Gubici 5.korpusa u vrijeme trajanja primirja.

iz stroja je izbačeno čak 840 boraca 5.Korpusa, što pokazuje kakvom žestinom se neprijatelj okomio na Bihački okrug i 5.Korpus ARBiH.

Kao i u svim ranijim sličnim situacijama, pripadnici ARBiH poštuju potpisani dogovor, a u 7.Korpusu četveromjesečno primirje nije korišteno za odmor, nego za konsolidaciju jedinica, intenzivnu vojnostručnu obuku, i čvrsto i sigurno držanje dostignutih linija.

Pošto agresor niti u jednom trenutku nije prestao sa izvođenjem b/d u z/o 5.Korpusa i pored svih upozorenja, a povremeno je i u z/o 7.Korpusa preduzimao iznenadne napade, jedinice 7.Korpusa su morale u svakom trenutku biti spremne odbraniti dodijeljenu z/o, a po potrebi preći u napadna, odnosno oslobodilačka dejstva.

Odmah po dobivanju Direktive za izvođenje oslobodilačkih dejstava u 1995. godini od GŠ ARBH, Komanda 7.Korpusa je pristupila izradi planova za realizaciju prvog zadatka iz Direktive-oslobađanje Vlačića i stvaranje uslova za dalja operativna dejstva prema Jajcu, Skender Vakufu i Kotor Varoši.

Plan napadne operacije za oslobađanje Vlačića, šifrovan pod imenom "DOMET-95" (u narodu poznatije kao „OPERACIJA VLAŠIĆ“), bio je gotov u prvoj polovini februara. Angažiranjem najodgovornijih starijina Komande 7.Korpusa u potčinjenim jedinicama stican je neposredni uvid u kvalitet priprema. Komandant GŠ ARBiH odobrio je Plan Operacije.

Planom Operacije (shema broj 1) bilo je predviđeno da se linije agresora napadnu na širem frontu, praktično - od desne granice z/o Korpusa (r.Jasenica) do zaključno sa platoom Galice, da se razbije na pravcima napada, da mu se nanesu što veći gubici u ljudstvu i MTS, da se ovlada vlašićkim platoom i izbije na komunikaciju Smet-Gostilj-Vitovlje- Korićani. Ta linija trebala je biti osnovica za dalja oslobodilačka dejstva prema Skender Vakufu, Kotor Varoši i Jajcu.

Ispresijecanost zemljišta i širina fronta napada nametali su potrebu da se snage grupišu na jednom glavnom i dva pomoćna pravca. Glavni pravac išao je preko Vlačića-od Javorka preko Babanovca ka Gostilju, dok su pomoćni pravci predviđali napad pravcima: Srneća brda-Lisina-Runjevica i Vučija planina-Svinjska glava-s.Jezera.

Početak napada određen je za 02,00 24.02.1995. godine, međutim, jedinice na glavnom pravcu su kasno izvršile podilaženje ka svojim objektima napada. Neke od tih jedinica su bile u povoljnom taktičkom položaju za napad na svoj objekat, međutim, do očekivanog udara nije došlo. Čak neke jedinice nisu ni metka ispalile. Neozbiljni i neuspješni bili su i napadi snaga na pomoćnim pravcima.

Izuzetak i hvale vrijedan podvig će učiniti jedinice iz sastava glavnih snaga, određene za ubacivanje na Galicu sa pravca Turbeta, s ciljem odsijecanja Opaljenika. Bile su to 5/712.bbr i 737.Mlbr. Oko 200 boraca iz ove dvije jedinice 23.02.1995.godine krenulo je oko podne iz Sečeva prikrivenom i stjenovitom maršrutom ka objektu napada. Nakon dvanaestsatnog marša, pomoću konopca, punih šest sati savladavali su dvadesetmetarsku liticu između Srnskih i Karagrić stijena i bili na platou Galice u jutarnjim satima 24.02.1995.godine. Neprijatelj ih je na tom mjestu najmanje očekivao. Iako je izostao udar glavnih snaga sa pravca Javorka, ove jedinice su smjelo krenule u napad na iznenađenog neprijatelja i za samo petnaestak minuta borbe nanijele mu velike gubitke.

Komanda 7.Korpusa je pokušala brzo reagirati, te ovaj uspjeh učvrstiti i proširiti uvođenjem 705.sbbr iz II ešelona. Ali taj pokušaj nije uspio. Saznavši da glavne snage na glavnom pravcu s fronta nisu izvršile udar, početni visok moral splašnjava. 705.sbbr kasni sa uvođenjem svojih bataljona na mostobran na Galici. Ona je trebala nastaviti napad sa uspostavljenog mostobrana. Slabo komandovanje snagama na mostobranu, korištenje sredstava veze bez zaštite, neprekidno osipanje ljudstva sa mostobrana, ukazivali su na potrebu izvlačenja i ostalog dijela snaga sa mostobrana. Noć i ogromna šumska prostranstva pojačavali su takvo uvjerenje. U 17,30 dana 24.02.1995. godine, na mostobranu više nije bilo jedinica ARBiH.

Komanda 30.pd VRS u Izvještaju-analiza b/d na Vlašiću, strogo pov. broj:10-118, od 25.02.1995.godine, o ovoj Operaciji ARBiH izvještava Komandu 1.KK VRS:“...1.Neprijatelj: nakon izvršenog detaljnog višednevnog izviđanja zone odbrane 22.pbr, te blagovremenih priprema ljudstva i tehnike, kao i dobijenih podataka o našim položajima od NATO avijacije koja je poslednjih dana svakodnevno nadlijetala širi prostor vlašičko-srbobranskog ratišta, neprijatelj je izvršio provjeru i donio odluku o gru-

pisanju snaga za napad, g/s na pravcu: s.Paklarevo-Galice-s.Mudrike, a pomoćne snage na pravcu Javorak (izvor r.Ugar)-Babanovac-s.Šišava. Cilj neprijatelja je da zauzme širi rejon platoa Galice i Babanovca i odsječe naše snage u rejonu Opaljenika i dovede u poluokružnje snage 22.pbr na desnom krilu, a samim tim i ugrozi lijevi bok 30.pd. Ostvarenjem ovog zadatka stvorio bi povoljne uslove za dejstva prema Kneževu, Jajcu i zaleđu Srbobrana...

...U toku noći 23/24.02.1995.godine neprijatelj je kroz nepokriveni međuprostor (oko 500 metara) istočno od Galice u rejonu tt 1434 ubacio idg jačine oko 50 (pedeset) vojnika i u 05,30 časova 24.02. 1995. godine otpočeo je opšti napad na oba navedena pravca bez artiljerijske pripreme, ali sa napadom ubačene grupe na naše snage sa leđa.

*Nakon izbijanja na plato Galice otpočeo je sa artiljerijskim dejstvi-
ma po dubini odbrane 22.pbr i uvođenjem svježih snaga za držanje za-
uzetih položaja nastavio b/d prema Harambašinoj vodi i s.Mudrike. Na
pomoćnom pravcu nije uspio probiti odbranu 22.pbr. Do 11,00 časo-
va neprijatelj je na glavnom pravcu uspio prodrijeti duž komunikacije
s.Paklarevo-s.Mudrike do Harambašine vode gdje je zaustavljen.Usljed
snažnog dejstva naših snaga i pretrpljenih gubitaka došlo je do pada
morala jedinica koje su se uvodile u borbu, a potom je došlo do panike
i neorganizovanog vođenja borbe. Neprijatelj je razbijen, a potom se
povukao sa prethodno zauzetih položaja oko 13,00 časova 25.02.1995.
godine..."*

Očito je da pripadnici VRS nisu imali hrabrosti cijelu noć i do pod-
ne narednog dana vratiti se na plato Galice, iako na njemu nije bilo ni
jednog borca ARBiH.

U nastavku ovog Izveštaja koga je potpisao komandant 30.pd,
pukovnik Momir Zec, navedene su slabe i dobre strane 22.pbr, a u
zaključku se kaže: "...Zaključak: Nakon izvršenog napada neprijatelja
i prodora u dubinu naše odbrane Komanda 22.pbr je veoma uspješno
procijenila situaciju, organizovala prihvatanje borbe, a potom pregru-
pisala snage i sredstva i uspješno izvela protivnapad na neprijatelja.
Borbu je vodila neprekidno pri čemu je neprijatelju nanijela znatne
gubitke. To je dokaz da neprijatelj, iako se dugo pripremao i pri tome
postigao iznenađenje ne može ostvariti uspjeh ako se prihvati borba i
ista umješno i organizovano vodi"

Ovakav zaključak biće predmetom rasprave Komisije 1.KK VRS i baš ovakvo zaključivanje ocijeniti kao glavni razlog gubitka položaja na Opaljeniku i drugim objektima na Vlašiću u martovskoj operaciji AR-BiH.

Informaciju svojim potčinjenim jedinicama i komandama o ovim b/d prenijela je i Komanda 1.KK4, a pored podataka navedenih u Izvještaju 30.pd, ova informacija sadrži i podatke o gubicima u 22.pbr „...29 poginulih, 8 nestalih, 16 ranjenih od kojih jedan teže...“⁵, ali i naređenje za otklanjanje nedostataka u cilju jačanja discipline, zatvaranja međuprostora i inženjerskog uređenja dostignutih linija. Potpisnik dokumenta, komandant 1.KK VRS general-potpukovnik Momir Talić bio je konkretan u izdavanju zadataka, a vrijeme će pokazati da li će zadaci biti i realizovani, ili će 22.pbr samozadovoljno odmarati slaveći pobjedu nad armijskim snagama.

Ova b/d su predmet Analize Komande 1.KK VRS⁶, koju general-potpukovnik Momir Talić dostavlja GŠ VRS. Hvalospjev o uspjehu 22.pbr i drugih snaga 1.KK VRS završava zaključkom:“...Na osnovu iznesenih zaključaka može se konstatovati da su borci i komandni kadar u borbama, i pored pretrpljenih gubitaka (u ovoj Analizi se broj poginulih popeo na 327), odlučili da se bore do poslednjeg, pri čemu je iskazana visoka svest, junaštvo, odlučnost i nepokolebljivost, pri čemu su im pomogle i civilne vlasti i narod koji se priključio borcima. Ovo dokazuje da samo ovako pripremljeni borci, zajedno sa narodom i svim drugim strukturama mogu očuvati granice RS“

Izgleda da nije samo Komanda 22.pbr slavila svoj uspjeh, nego i Komanda 1.KK VRS, a ovom Analizom se slavlje prenosi i na kompletnu VRS.

Na drugoj strani, u redovima ARBiH, 27.02.1995. godine Komanda 7.Korpusa je izvršila analizu b/d vođenih na Vlašiću. Bilo je sasvim jasno da je problem kod ljudskog faktora - tačnije rečeno, kod starješinskog

4 Informacija 1.KK VRS o ofanzivi muslimana 24.i 25.02.1995.g, strogo pov.broj: 75-1/95, od 26.02.1995.g.

5 Informacija 1.KK VRS o ofanzivi muslimana 24.i 25.02.1995.g, strogo pov.broj: 75-1/95, od 26.02.1995.g, druga strana.

6 Analiza 1.KK VRS neprijateljske ofanzive na Vlašiću 24.i 25.02.1995.godine, str.pov.broj: 79-1/95, od 01.03.1995.g.

7 Analiza 1.KK VRS neprijateljske ofanzive na Vlašiću 24.i 25.02.1995.godine, str.pov.broj: 79-1/95, od 01.03.1995.g, strana 6.

kadra od komandanta brigade do komandira čete. Konstatovano je da su dva osnovna uzroka jalovosti tih napada: neodlučnost i strah. Kao da jedan broj komandanata nije vjerovao da napad mora biti „pravi“, odlučan, da se u proboj ići mora. Uvidjelo se da se jedan broj starješinskog kadra plaši noći, dubokog snijega i sniježnih vijavica, šume i širokih planinskih prostranstava u kojima je teško orijentisati se i ne zalutati, spasiti se od smrzavanja. Eventualni gubici u borbi sa neprijateljem nametnuli bi najveći problem - kako u ovakvim uvjetima osigurati sigurnu evakuaciju do prvih četnih sanitetskih prihvatnica.

Uopštavajući iskustva stečena u ovim b/d, Komandant 7.Korpusa je sazvao zajednički sastanak svih komandnih struktura od Komande Korpusa, zaključno sa komandirima čete, 14.03.1995. godine, na kojem su objašnjene i odagnate sve sumnje i nedoumice koje su stajale na putu do uspjeha i naredio novi napad. Dileme više nije bilo - u ofanzivu se ići mora. Zna se i kako doći do uspjeha. Na neki način svi komandanti i komandiri su željeli ovaj „popravni“, da svojim jedinicama vrata sjaj i mentalitet pobjednika kakav su uživali. Uslijedit će nova ofanziva već 20.03.1995.godine pod nazivom „DOMET-1“.

OPERACIJA VLAŠIĆ – POGLED S NEPRIJATELJSKE STRANE

U cilju otklanjanja uočenih nedostataka nakon februarskih dejstava i stvaranja uvjeta za sigurno probijanje neprijateljskih linija, jedinice ARBiH su primaknute bliže prednjem kraju kako bi se rezerve mogle pravovremeno i bez poteškoća uvoditi, a front napada je smanjen za oko 23 km i sveden je na: desno Bjeljik (tt 1448), lijevo Paklarske stijene (pećina Ledenica). Planirano je da se pravac napada glavnih snaga ne mijenja u odnosu na operaciju „DOMET-95“ i da direktrisa napada bude: Tvrdra ravan-Babanovac-Gostilj, da se ponovo izvrši ubacivanje snaga u rejon s.Čatići, te da se dubljim prodorima kroz međuprostore, koristeći vremenske uvjete i iznenađenje, razbiju neprijateljske snage i potisnu sa dominantnih objekata. Na taj način bi se Opaljenik doveo u okruženje i stvorili bi se uvjeti za ovladavanje njime.

Radi lakšeg komandovanja sve snage na glavnom pravcu bile su pretpočinjene komandantu 17.vkbbr (bataljon Gardijske brigade, 2.manbat 3.Korpusa, 7.idč, četa 737.Mlbr, posadne snage 706.lbr),

u rezervi su bile 7.Mbbr, 1.manbat i četa 3.bVP 3.Korpusa i 7.bVP. Na pomoćnim pravcima bile su angažovane 727.sbbr, 705.sbbr i izdvojene snage za napadna dejstva jačine bataljona, te posadne snage 706.lbr, 725.lbr i 733.bbr. Za pružanje pomoći u radu komandantima brigada, najodgovornije starješine Komande 7.Korpusa bile su upućene u jedinice u fazi priprema i izvršenja zadatka. Komanda 7.Korpusa sa dijelom Komande 3.Korpusa rukovodila je b/d sa IKM na Parić gredi.

Nasuprot snagama ARBiH, 22.pbr VRS je organizirala držanje dostignutih linija. Linija prednjeg kraja 22.pbr se protezala od r.Lašva-preko crkve u s.Potkraj- grebenom Srnskih stijena-gerebenom Paklarskih stijena-j/i od Planinarskog doma na Devećanima za 300 m-u zahvatu puta Devećani-Opaljenik-Mali Ljuljevac-istočne padine Crnog vrha-Police-Simišće-Žežnička greda-r.Ilomska⁸. Komandno mjesto 22.bbr, po istom izvještaju koga potpisuje komandant 22.pbr potpukovnik Janko Trivić, bilo je u školi u s.Vitovlje, a razvijala je i tri IKM: Na Babanovcu, u Gornjim Korčanima i na Gostilju. Batljoni su imali KM: 1.pb u Blatnici, 2.pb u s.Đelilovac, 3.pb na Galici, a 4.pb u planinarskom domu na Malom Šantiću.

Vatreni položaji BrArG nalazili su se u s.Odžak i na Harambašinim vodama (T-130), a HaD 122 mm u rejonu Babanovca.

Odluka Komandanta 7.Korpusa prikazana je na šemi broj 2.

U sklopu priprema za nastavak b/d na Vlašiću, Komanda 7.Korpusa ARBiH je nastojala operativno-taktičkim maskiranjem stvoriti utisak da će pregrupisati snage i dejstva nastaviti na Komarskom i Kupreškom pravcu, a po obavještajnom izvještaju Obavještajnog odjeljenja 1.KK VRS izgleda da je u tome i uspjela⁹.

U noći 19.03.1995.godine, kroz snijeg i mećavu, počelo je uvođenje jedinica do objekat napada.

Na glavnom pravcu napada prvo su krenuli bataljon Gardijske brigade, 7.idč i izviđačka jedinica 17.vkkbr. Mećava i snijeg su zatirali tragove jedinica koje su se primicale objektima napada. Želja za oslobađanjem Vlašića vukla je borce ARBiH naprijed i već u prvim satima

8 Dostava traženih podataka, sstr.pov.broj:01-374/95, od 11.03.1995.g, Komanda 22.pbr dostavlja Komandi 1.KK VRS.

9 Obavještajna informacija Obavještajnog odjeljenja 1.KK VRS, str.pov.broj: 10/7-13, od 11.03.1995.godine, 2.strana, 2.pasus: "...Jedinice 7.Korpusa nastavljaju intenzivno izviđanje, popunu, pregrupisanje i ojačavanje snaga, posebno u rejonu Vlašića, prema Komaru i na Kupreškom pravcu...može se očekivati udar na Komar, i na kupreškom pravcu..."

20.03.1995.godine (oko 02,00) Gardijska brigada je izvjestila da se nalazi na objektu Pavo i da je spremna za izvršenje zadatka.

Izviđačko-diverzantske jedinice su sigurno i neopaženo prošle neprijateljsku liniju i posjele planirane položaje iznad s. Čatići, dok su vitezovi 17.kbbr, također kroz međuprostore, prišli svojim objektima napada.

U ranim jutarnjim satima prvo dolazi do otvaranja vatre na pravcu Srneća brda -Simišće, što je bio znak da se krene u odlučujući udar po neprijateljskim snagama na svim pravcima. Vrlo brzo su razbijene neprijateljske snage na pravcu napada glavnih snaga Armije RBiH i na spoju sa 727.sbbbr i, nakon pretrpljenih gubitaka, neprijatelj otpočinje izvlačenje sa Polica ka Babanovcu u više pravaca: preko Malog Šantića i dolinom rijeke Ugar. Prvog dana slobodeni su objekti: Pavo, Čavo, Crni vrh, Simišće, veći dio Polica, a Mali Šantić je doveden u poluokruženje.

Prva bitka sa neprijateljem i nevremenom je dobivena i više nije bilo dileme šta dalje. Kod svih boraca ARBiH se mogla pročitati na prozeblim licima želja da se ide dalje.

22.pbr VRS upućuje vapaje za pomoć¹⁰, a Komanda 1.KK VRS pokušava napadima na drugim dijelovima ratišta vezati snage ARBiH i oslabiti napad na zonu odgovornosti 22.pbr. Komandi TG-2 naređuje da izvrši napad na Meokrnje, a 30.pd da izvrši napad u z/o 1.lpbr, te da izdvoji jednu pješadijsku četvu kojom će ojačati 22.pbr¹¹, a od 2.kr-pbr zahtijeva da u ispomoć 22.pbr uputi jednu pješadijsku četvu sa potrebnim ojačanjima¹². Istog dana Komanda 1.KK VRS obavještava sve potčinjene komande i jedinice o napadu na z/o 22.pbr i naređuje da se b/g svih jedinica podigne na najviši nivo, te da komande brigada pripreme po jednu četvu za upotrebu po naređenju komandanta 1.KK VRS¹³. Videći „koliko je sati“ i cijeneći da vlastitim snagama neće moći zaustaviti nalet ARBiH, Momir Talić od Komandanta GŠ VRS traži da se angažuju i dvije čete milicije CSB Banja Luka¹⁴.

10 Zahtjev 22.pbr VRS za angažovanje snaga PJP CJB Banja Luka, str.pov.broj: 01-436/95, od 20.03.1995.g.

11 Naređenje Komande 1.KK VRS str.pov.broj: 110-1/95, od 20.03.1995.godine.

12 Naređenje Komande 1.KK VRS, str.pov.broj: 112-1/95, od 20.03.1995.g:“...1.Komanda 2.kpbr uputiće jedinicu jačine jedne pješadijske čete sa potrebnim ojačanjem za ispomoć 22.pbr...3. Može se pozvati i jedinica koja je bila na bihačko-kladuškom ratištu, s obzirom da neće biti angažovana na bihačko-kladuškom ratištu...“

13 Naređenje Komande 1.KK VRS str.pov.broj: 111-1/95, od 20.03.1995.godine.

14 Zahtjev Komande 1.KK VRS za angažovanje jedinica MUP, str.pov.broj: 113-1/95, od 20.03.1995.g.

Na Parić gredi, IKM 7.Korpusa ARBiH komandanti potčinjenih jedinica izvještavaju o rezultatima b/d tog dana i predlažu nastavak. Komandant 7.Korpusa general Alagić i 3.Korpusa brigadir Mahmuljin pažljivo slušaju referisanje svojih komandanata i odlučuju:

- Uvesti u borbu 7.Msbbr na pravcu 17.vkbbbr, s ciljem razbijanja neprijatelja na pravcu napada, osloboditi Mali Šantić i produžiti ka Babanovcu;
- 17.vkbbbr dijelom snaga uništiti okruženu neprijateljsku jedinicu u rejonu Police-Šantić, a glavninu snaga odmoriti za nastavak b/d narednog dana;
- 705.sbbr da produži zadatim pravcem i što prije izbije na raskrsnicu puta: Šantić-Devećani-Galica;
- 727.sbbr da dijelom snaga ponovo i energičnije pokuša osloboditi Žežničku gredu, a dijelom snaga sadejstvuje 2.manbat 3.Korpusa na pravcu Simišće-Čatići.

Sve jedinice 21.03. i dalje vode vrlo tešku borbu sa nevremenom, ali uspijevaju razbiti neprijateljske snage na Malom Šantiću, uništiti okružene snage neprijatelja i osloboditi kompletan objekat Police.

Na drugoj strani general-potpukovnik Momir Talić izgleda nemoćan. U odbranu uključuje sve raspoložive snage: četvu iz 2.Krpbr, četvu iz 1.bVP, 1.izviđačko-diverzantski odred¹⁵, 1.izviđačku četvu, četvu iz 16.mtbr, četvu milicije iz CJB Banja Luka, četvu iz 30.pd, vod iz NDC Manjača sa jednim tenkom, jedan pionirski vod iz 1.inžp, radničku četvu iz Kneževa¹⁶, ali sve te usitnjene jedinice nisu uspjele zaustaviti borbe ARBiH u nezadrživom naletu.

General Alagić odlučuje da 22.03.1995.godine sve slobodne snage usmjeri na glavni pravac napada:

- 727.sbbr ne napada prema Žežničkoj gredi, nego je preusmjerena ka Babanovcu sa pravca Simišća, preko Krševa i Čatića;
- Uveden je 5/712.bbr sa pravca Šantića, preko Debele jele ka Snježnici i Galici;
- Slobodne snage 17.vkbbbr su usmjerene pravcem: M.Šantić-Maćak-Srnske stijene, duž komunikacije: M.Šantić-Galica;

15 Naređenje Komande 1.KK VRS za angažovanje 1.izviđačko-diverzantskog odreda, str.pov.broj: 115-1/95, od 21.03.1995.g.

16 Naređenje Komande 1.KK VRS, str.pov.broj: 116-1/95, od 21.03.1995.g.

- 7.smbbr trebala je produžiti napad pravcem: M.Šantić-Jezero-Kukotnica;
- 705.sbbr, nakon izbijanja na kotu 1616, trebala je dijelom snaga ovladati objektom Panje, a dijelom Planinarskim domom na Devećanima.

Cilj ovakvog grupisanja snaga bio je da se što prije izbije na Galicu, stavi pod kontrolu put: M.Šantić-Galica, da se omogući korištenje puta: Travnik-Ovčarevo-Galica za manevar snaga, dotur i evakuaciju, te da se snage neprijatelja na Opaljeniku dovedu u potpuno okruženje, a na snage na Babanovcu da se vrši stalni pritisak i stvaraju povoljni uvjeti za konačno oslobađanje Babanovca.

U očaju, Komandant 1.KK VRS naređuje da se pripreme i angažuju i snage koje su do tada bile angažovane na Bihaćkom ratištu¹⁷, da 43.mtbr, 16.kmtbr i 27.mtbr „...iz svog sastava izdvoje po 50 boraca za napad i uputiti na raspolaganje 22.pbr...“¹⁸ radi deblokade okruženih snaga na Opaljeniku.

Uvjeti na terenu nisu dozvolili da se planovi Komandanta 7.Korpusa ARBiH u potpunosti ostvare. Tog dana posebno su bili teški vremenski uvjeti i jedino što se moglo nazirati u snježnoj mećavi bio je put koji vodi sa Šantića ka Galici. Iako potpuno zameten snijegom, ipak je on bio nit za koju su se vezale sve jedinice ARBiH koje su tog dana išle u napad.

Direktno putem, prva je išla 7.smbbr želeći izbiti na put koji sa Galice vodi ka Babanovcu, kada će preusmjeriti dejstva u odnosu na dobijeni zadatak. Istočno od puta, 705.sbbr je napredovala po svom zadatku, dok su 5/712.bbr i slobodne snage 17.vkbbbr krećući se iza 7.smbbr pristigle da u rejonu kote 1616 pomognu u odbijanju napada VRS sa pravca Harambašinih voda, a zatim produže dejstva i izbiju po dobivenom zadatku u rejon Srnskih stijena.

Tako su snage ARBiH, nakon mjesec dana ponovo sa Galice gledale Travnik i Lašvansku dolinu, sa položaja odakle je agresor tokom rata granatama zasipao civilno stanovništvo.

17 Naređenje Komande 1.KK VRS, str.pov.broj: 117-1/95, od 22.03.1995.g:“...Naređujem: 1.Komanda 16.mtbr odmah će pristupiti pripremi jedinice koja je bila na Bihaćkom ratištu...2.Komanda 2.Kr pbrpripremiće četu koja je bila na Bihaćkom ratištu...”

18 Naređenje Komande 1.KK VRS za jačanje 22.pbr udarnim snagama, broj telegrama:7346, od 22.03.1995.g.

U naletu jedinica ARBiH oslobođeni su objekti: k 1616, Panje, Srnske stijene, Mačak, širi rejon Planinarskog doma na Galici, put Šantić-Galica stavljen pod kontrolu, omogućeno korištenje puta Travnik-Ovčarevo-Galica, a snage agresora na Devećanima i Opaljeniku dovedene u potpuno okruženje.

Komanda 7.Korpusa razvija IKM u rejonu Galice radi neposrednog rukovođenja i komandovanja borbenim dejstvima na ovom dijelu ratišta.

Četvrtak 23.03.1995.godine. 705.sbbbr dobiva zadatak da u sadejstvu sa 706.lbr oslobodi Devećane i Opaljenik, a 17.vkbbbr sa slobodnim snagama 712.bbr produže napad preko Kostoca ka Bukovačkom brdu.

Komanda 1.KK VRS angažuje svo raspoloživo ljudstvo u z/o 22.pbr. Komandant Talić naređuje ministarstvima odbrane Banja Luka i Čelinac da mobilišu i opreme po jedan radnički bataljon¹⁹, a tog dana Komandant 16.kmtbr pukovnik Vlado Topić izvještava da je uputio jedinicu u ispomoć završavajući svoj izvještaj riječima:“...i dalje računajte na nas, neovisno kako nama ovdje bilo...jači smo od ustaša i turaka.”²⁰

Snijeg i hladnoća, slaba vidljivost nisu više prepreka borcima 705.sbbbr u nastupu ka „kapi Republike Srpske“. Agresor, vidjevši u kakvom se položaju nalazi, traži rješenje u proboju ka Babanovcu. Koristeći nevezanost dostignutih linija ARBiH, uspijevaju u ranim jutarnjim satima 23.03.1995.godine probiti se ka Babanovcu.

Prvo planinarski dom Devećani, a ubrzo potom i Opaljenik, poželit će dobrodošlicu borcima ARBiH. Na drugom pravcu napada linija je pomjerana polako, ali sigurno, tako da se tog dana izbilo na liniju: Karagić-Snježnica-Debela jela (isklj.)

Narednog dana, 24.03. oslobođeni su i Kostolac i Bukovačko brdo, tako da su jedinice ARBiH izbile na položaje koje su držali na Šešičkoj planini 1992.godine, a slobodna teritorija proširena oslobađanjem skoro svih dominantnih objekata na planinskom masivu Vlašića, što se vidi iz šeme broj 3-Rezultati borbenih dejstava od 20-25.03.1995.godine²¹.

19 Naređenje Komande 1.KK VRS za mobilizaciju radničkih bataljona, str.pov.broj: 1/1-85, od 23.03.1995.g.“...Ministarstvo odbrane Banja Luka i Čelinac će izvršiti mobilizaciju, naoružavanje i opremanje radničkih bataljona prema mom usmenom naređenju od 22.03.1995.g i iste dovesti u z/o 22.pbr u s.Vitovlje...”

20 Izvještaj 16.kmtbr o jačanju 22.pbr udarnim snagama, str.pov.broj: 2-243, od 23.03.1995.g.

21 Šema 3: Rezultati borbenih dejstava od 20-25.03.1995.g, šema iz knjige Operacija Vlašić.

Kao da je general Talić tek sada vidio „da je vrug odnio šalu“, da neće moći vlastitim snagama zaustaviti prodore ARBiH, te se obraća za pomoć GŠ VRS, tražeći da se na Vlašić upute znatne jedinice²². Istog dana GŠ VRS naređuje da se 2.Krpbr angažuje po planu Komande 1.KK VRS²³, a Komandant 1.KK VRS, ne čekajući ni časa, odmah naređuje njeno izvlačenje i angažovanje u slamanju ofanzive ARBiH na Vlašiću²⁴.

Agresor se nije mogao pomiriti sa gubitkom Opaljenika i drugih dijelova Vlašića stalno pokušavajući kontraudarima vratiti izgubljene položaje. Angažujući sve raspoložive snage pokušao je izvesti i napadnu operaciju 05.04.1995.godine²⁵, kojom je, pored vraćanja izgubljenih položaja, želio zauzeti Meokrnje i Turbe, te stvoriti uslove za zauzimanje Travnika.

Naravno da u tome nije uspio, jer se u zoni odgovornosti 7.Korpusa, pored jedinica 7.i 3.Korpusa, za učvršćivanje dostignutih linija angažuju i jedinice iz 4.Korpusa (4.Mlbr), te 120.lbr „Crni labudovi“, jedinica na direktnoj vezi GŠ ARBiH.

Agresoru nije ostalo ništa drugo nego da istraži uzroke gubitka teritorije na Vlašiću, pa Komanda 1.KK VRS, na osnovu Naređenja GŠ VRS pov.broj:01-1-11 od 18.05.1995.godine, formira Komisiju za ispitivanje odgovornosti za gubitak teritorije u rejonu Vijenca i područja Vlašića²⁶. Pukovnici: Blažanović Jovo (predsjednik Komisije), Lazić Radomir i Medarović Momčilo, potpukovnici: Gajić Branko i Đoković Novak, te kapetan Cerovac Đuro (pravnik) kao članovi Komisije bili su temeljiti, pregledali su svu dokumentaciju, uzeli izjave od odgovornih lica, od komandanta brigade do komandira četa, te sačinili detaljan Izvještaj²⁷.

22 Prijedlog Komande 1.KK VRS za angažovanje snaga na Vlašiću, str.pov.broj: 121-1/95, od 25.03.1995.godine:“... Predložimo 1.Da se iz TG-5 Orašje izvuče 2.Krpbr i angažuje na prostoru Vlašića u cilju stabilizacije odbrane...2. Da se iz sastava 2.KK što hitnije vrati 4/27.mtbr i da se snagama 2.pos.pbr posednu zonu koju drži 2.Krpbr...”

23 Naređenje GŠ VRS za angažovanje snaga na Vlašiću, str.pov.broj: 03/4-480, od 25.03.1995.g. “...Iz TG-5 Orašje izvući 2.Krpbr i uputiti po vašoj odluci...2.Ne odobrava se izvlačenje 4/27.mtbr...”

24 Naređenje Komande 1.KK VRS za angažovanje 2.Krpbr na Vlašiću, str.pov.broj:122-1/95, od 25.03.1995.g.

25 Zapovest za napad Komande 1.KK VRS, str.pov.broj:1-63, od 31.03.1995.godine:“...Zadatak 1.KK: 1.KK delom snaga u širem rejonu Vlašića, uz potrebno pregrupisavanje, izvodi napadnu operaciju opštim pravcem: Babanovac-Paljenik-Travnik, sa zadatkom:razbiti snage neprijatelja na pravcima napada, vratiti izgubljene položaje i ovladati linijom: Meokrnje-Vlašić(tt 1920)-Turbe, u gotovosti za dalja dejstva ka Travniku...”

26 Naređenje Komande 1.KK VRS za formiranje komisije za ispitivanje odgovornosti za gubitak teritorije u rejonu Vijenca i područja Vlašića, pov.broj:1/1-101, od 20.05.1995.godine

27 Izvještaj Komisije Komande 1.KK VRS za ispitivanje odgovornosti za gubitke u rejonu Vijenca i Vlašića, pov.broj: 1/1-101/2, od 30.05.1995. godine.

Komisija u tački 1.7.zaključuje:“...Neprijatelj je izveo dobro planiranu, organizovanu i dugo pripremanu operaciju... Verovatno je u pripremama za operaciju izveo i napad 24.02.1995.godine u cilju prikupljanja podataka o našim jedinicama, čije su posledice poznate, ali isti u potpunosti nije analiziran od strane komande 22.pbr i komandi nižih jedinica... Potrebno je napomenuti da su se sve aktivnosti odvijale u veoma teškim meteo uslovima...”²⁸.

Komisija po uvidu u dokumentaciju i izjave učesnika borbenih dejstava zaključuje:

“ZAKLJUČAK: Posledice slučaja gubljenja teritorije su vrlo velike:

- *U gubitku teritorije oko 30 km kvadratnih daleko je značajnije gubitak jakih operativno-taktičkih objekata pre svega većeg dela Galice, Opaljenika i drugih objekata oko njega.*
- *Pored drugih materijalnih sredstava u ruke neprijatelja palo je oko 300 komada streljačkog naoružanja, 40 komada topova i minobacača, 1 tenk T-34, 6.motornih vozila i 1 traktor.*
- ...

Uvažavajući objektivne okolnosti kao što su popunjenost brigade, dužina fronta, nedostatak goriva i loši vremenski uslovi, težini posledica doprineli su sledeći propusti:

- *Potcenjen je značaj nepokrivenosti međuprostora između jedinica i opasnost koja preti od njih. Na zaključak neodgovarajuće procedure značaja međuprostora ukazuje činjenica da taj problem skoro uopšte nisu tretirali ni komande bataljona, a ni komanda brigade u svojim referisanjima...*
- *U referisanjima i aktima koja govore o borbenoj gotovosti primetno je odsustvo kritičnog odnosa prema stanju b/g. Nekritički odnos posebno je izražen u analizi događaja na Galici 24.02.1995. godine kada je poginuo 31 borac. U ovoj analizi je potpuno prećutano da je neprijatelj istovremeno izvršio napad s čela i iza leđa gde je došao kroz međuprostor između drugog i trećeg bataljona. Takav odnos prema slučaju međuprostora odrazio se i na nekritični odnos prema međuprostoru u dolini r.Ugar kroz koji su se zabacili za leđa 4.bataljona čime su napadači ostvarili ogromnu*

²⁸ Izveštaj Komisije Komande 1.KK VRS za ispitivanje odgovornosti za gubitke u rejonu Vijenca i Vlašića, pov.broj: 1/1-101/2, od 30.05.1995.godine, strana 4.

prednost izazivajući paniku i pometnju u bataljonu, a sve je to bilo presudno za ishod kakav je.

- ...
- *Faktor vreme kao mneteorološka pojava (dubok sneg, hladno) precenjen kao prednost branioca, odnosno mana napadača. Na precenjenost vremena kao sopstvene prednosti ukazuje konstatacija komandanta brigade-u referisanju komandantu Korpusa gde kaže da će početak napada neprijatelja opredeliti vremenski uslovi a ne istek primirja. U konkretnim vremenskim uslovima potpuno je zanemareno preduzimanje mera za obezbeđenje manevra sredstvima (nije čišćen sneg oko i sa sredstava, neočišćeni prilazni putevi, vučna vozila predaleko od vučnih sredstava, izostalo povremeno paljenje motora i slično).*
- *Na ukupan ishod odgovarajućeg uticaja imali su i nedovoljna obučenost komandnog kadra i jedinica za borbu u raznim situacijama kao što su poluokruženje, okruženje, napad s boka, i slično, što je u dinamici izvođenja b/d dovodilo do sporosti i pometnji...²⁹.*

Komisija ukazuje i na odgovornost lica za gubljenje teritorije:

„Za gore navedene propuste i slabosti, koje su nesumnjivo ključni uzroci ishoda, odnosno gubitka, odgovornost snose:

- *komandant i načelnik štaba 22.pbr,*
- *komandanti 3.i 4.pb, a komandant 4.pb dodatno zbog izuzetno visokog procenta odsustva boraca, posebno starešina.*

Odgovornost ima i do komandira četa, nekih komandira vodova i pojedinih boraca što konkretno treba da utvrde komanda brigade i komande bataljona svojim analizama i komanda brigade preduzme mere odgovornosti...³⁰.

Ni dobra analiza nije pomogla agresoru da povрати izgubljene položaje, a borci ARBiH, osokoljeni ovim uspjehom, u operaciji „DOMET-3“ u septembru 1995. godine će osloboditi i ostatak Vlašića, Komar, Donji Vakuf i veći dio općine Jace, tako da se sa pravom može reći da je sa Vlašića krenulo bosansko proljeće.

29 Izvještaj Komisije Komande 1.KK VRS za ispitivanje odgovornosti za gubitke u rejonu Vijenca i Vlašića, pov.broj: 1/1-101/2, od 30.05.1995. godine, strana 10. i 11.

30 Izvještaj Komisije Komande 1.KK VRS za ispitivanje odgovornosti za gubitke u rejonu Vijenca i Vlašića, pov.broj: 1/1-101/2, od 30.05.1995. godine, strana 11.